

1813

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ 3^{ΟΥ} ΑΙΩΝΟΣ Π.Χ. ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝ)ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΤΑ 40 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

Διὰ τὴν δευτέραν τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων
καὶ τὴν ἀντίστοιχον τῶν λοιπῶν Σχολείων
τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου . . . Δρ. 15.95
Βιβλίοσημον καὶ φόρος ἀναγκαστικοῦ δανείου . . . > 7.40
Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 40722, 28.9.1928



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", ΣΤΑΔΙΟΥ 50

1928

1813

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΟΥ 3^{ΟΥ} ΑΙΩΝΟΣ Π.Χ. ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝ ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΜΕΤΑ 40 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

Διὰ τὴν δευτέραν τάξιν τῶν Ἑλληνικῶν Σχολείων
καὶ τὴν ἀντίστοιχον τῶν λοιπῶν Σχολείων
τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΚΤΗ



ΑΘΗΝΑΙ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", ΣΤΑΔΙΟΥ 50

1928

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν σφαγίδα τοῦ βιβλιοπω-
λείου τῆς «Ἑστίας».



Τύποις Ἀλεξ. Βιτσζουνάκη, Ἀριστείδου 6 — Ἀθήναι



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ
ΤΟΥ 3^{ΟΥ} Π.Χ. ΑΙΩΝΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΦΡΑΓΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α

ΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΧΩΡΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 3^{ΟΝ} Π.Χ. ΑΙΩΝΑ

1. Τὰ κράτη των διαδόχων.

Ἀπὸ τὸ ἀπέραντον κράτος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας τῶν διαδόχων του μεταξὺ των, ἐσχηματίσθησαν τρία μεγάλα κράτη : τὸ κράτος τῆς Μακεδονίας· τὸ κράτος τῶν Σελευκιδῶν, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἑλας σχεδὸν τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν· καὶ τὸ κράτος τῶν Πτολεμαίων, τὸ ὅποιον ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον.

Τὸ *σασίλειον τῶν Πτολεμαίων*. Ἰδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῶν Πτολεμαίων ὑπῆρξεν ὁ στρατηγὸς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου Πτολεμαῖος, ὁ υἱὸς τοῦ Λάχου. Αὐτὸς καὶ οἱ ἀπόγονοί του, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται Πτολεμαῖοι ἢ Λαγίδαι, ἐβασίλευσαν εἰς τὴν Αἴγυπτον τρεῖς αἰῶνας μέχρι τοῦ 31 π. Χ. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἡ Αἴγυπτος ἐφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Ἡ Αἴγυπτος ἔνεκα τῆς θέσεώς της δὲν ἠδύνατο νὰ προσβληθῆ εὐκόλα οὔτε ἀπὸ ξηρᾶς οὔτε ἀπὸ θαλάσσης. Ἀπ' ἐναντίας οἱ βασιλεῖς της κατῴρθωσαν νὰ καταλάβουν καὶ τὴν Κυρήνην καὶ τὴν Κύπρον καὶ ἀρκετὸν καιρὸν τὰς Κυκλάδας, τὰ παράλια τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Συρίας, καὶ τὰ δυτικὰ καὶ νότια παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐπειτα οἱ Πτολεμαῖοι δὲν ἔβαλάν ποτε εἰς τὸν νοῦν των νὰ γίνουν

κύριοι ἔλου τοῦ κράτους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὅπως οἱ βασιλεῖς τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἀσίας. Αὐτοὶ ἐφρόντισαν μόνον νὰ ὀργανώσουν καλὰ τὸ κράτος των καὶ νὰ τὸ κάμουν τὸ πρῶτον ναυτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κράτος τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Καὶ πραγματικῶς τὸ κατώρθωσαν.

Ἡ Αἴγυπτος ἔνευξ τοῦ Νείλου ποταμοῦ ἦτο πολὺ εὐφορὸς. Καὶ πρὶν παρῆγε πολὺν σίτον. Τώρα ὅμως ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων ἐγένετο ὁ σιτοβολῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ὁ σίτος λοιπὸν ἦτο ἡ πρώτη πηγὴ τοῦ πλοῦτου τῆς. Κυρίως ὅμως ἡ Αἴγυπτος ἐπλούτησεν ἀπὸ τὸ ἐμπόριόν τῆς. Ὅλα τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀραβίας καὶ τῆς Αἰθιοπίας ἤρχοντο εἰς τοὺς λιμένας τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τοῦ Νείλου ποταμοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν δὲ μετὰ ἐμπορικὰ τῆς πλοῖα ἐστέλλοντο εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον. Ἦτο λοιπὸν ἡ Ἀλεξάνδρεια μεγάλον ἐμπορικὸν κέντρον.

Ἐνεκα τῶν λόγων αὐτῶν οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου ἐμάζευσαν μεγάλους θησαυρούς, ἡ δὲ πρωτεύουσά τῆς Ἀλεξάνδρεια ἐγένετο ἡ μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ τότε κόσμου. Εἰς αὐτὴν δὲ ἰδρύθη ὁ πρῶτος γνωστὸς πύργος μετὰ φανάρι εἰς τὴν κορυφήν, διὰ νὰ ὀδηγοῦνται τὰ πλοῖα, τὰ ὅποια ἔπλεον εἰς τὸν λιμένα τῆς. Ὁ πύργος αὐτὸς ἐκτίσθη εἰς τὴν νῆσον Φάρον, ἡ ὅποια εἶναι εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πύργος ὠνομάσθη Φάρος, καὶ κατοπὶν ὄλα τὰ παρόμοια οἰκοδομήματα ὠνομάσθησαν Φάροι.

Ἔργον ἐπίσης τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Αἰγύπτου εἶναι ἡ διάδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς αὐτὴν. Εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Αἰγύπτου ὁ στρατός, ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι καὶ ἐν γένει ὅλη ἡ διοίκησις ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνων. Ἐπομένως ὅλος ὁ βίος καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσάν Ἀλεξάνδρειαν καὶ εἰς τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τῆς Αἰγύπτου ἦτο ἑλληνικὸς. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐντόπιοι Αἰγύπτιοι, ὅσοι διέμενον εἰς τὰ χωρία, ἦσαν ἀναγκασμένοι νὰ μανθάνουν ἑλληνικὰ, διότι μόνον μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ τὰς ὑποθέσεις των ἔφερον εἰς πέρας εὐκολώτερα καὶ ἀξιώματα εἰς τὴν διοίκησιν ἠδύνατο νὰ λάβουν. Ἐπειτα οἱ Πτολεμαῖοι ἐσέβοντο τὰ ἔθιμά των καὶ τὴν θρησκείαν των. Ἐπομένως οἱ ἐντόπιοι ἦσαν εὐχαριστημένοι μετὰ τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν, καὶ γρήγορα ἤρχισαν νὰ ἐξοικειώνονται μετὰ τοὺς Ἑλλήνας καὶ νὰ συγχωνεύονται μετὰ αὐτούς.

Ἐπίσης οἱ Πτολεμαῖοι ἐφρόντισαν πολὺ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν. Ἐκτίσαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πολλὰ καὶ μεγάλα μνημεῖα. Τὰ καλύτερα ἦσαν τὸ στάδιον, τὸ γυμνάσιον, τὸ θέατρον, καὶ τὸ Μουσεῖον. Τὸ Μουσεῖον ἦτο μέγαν κτίριον μαρμάρινον, τὸ ὁποῖον συνεδέετο μὲ τὰ ἀνάκτορα τῶν βασιλέων. Ὀνομάζετο δὲ Μουσεῖον, διότι ἦτο ἀφιερωμένον εἰς τὰς Μούσας. Ἐκεῖ οἱ βασιλεῖς τῆς Αἰγύπτου συνήθροισαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τοὺς σοφοὺς. Ὑπῆρχεν ἐκεῖ μεγάλη βιβλιοθήκη, ἣ ἐποία, καθὼς λέγουσιν, περιεῖχεν 700 περίπου χιλιάδας τόμους χειρογράφων. Δυστυχῶς ἡ βιβλιοθήκη αὐτὴ μαζί μὲ ὅλον τὸ Μουσεῖον ἐκῆν τὸ 48 π. Χ. Ἐντὸς τοῦ Μουσείου ὑπῆρχεν ἐπίσης βοτανικὸς κήπος, θηριοτροφεῖον, ἀστεροσκοπεῖον καὶ ἀνατομεῖον. Ὑπῆρχον ἐπίσης ἐκεῖ διὰ τοὺς σοφοὺς ἰδιαίτερα διαμερίσματα, ὅπου οὗτοι ἐσυντηροῦντο μὲ ἐξοδα τοῦ βασιλέως. Οἱ σοφοὶ αὐτοὶ δὲν περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ μελετοῦν, ἀλλὰ ἔλαμναν καὶ μαθήματα εἰς ὅσους νέους ἤθελον νὰ διδάχθωσιν. Λέγουσιν ὅτι εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ὑπῆρχον 14 χιλιάδες σπουδασταί.

Ὡστε ἡ Ἀλεξάνδρεια δὲν ἦτο μόνον ἡ μεγαλυτέρα ἐμπορικὴ πόλις, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν σοφῶν.

Τὸ βασιλεῖον τῶν Σελευκιδῶν. Ἐπειτα ἀπὸ τοὺς πολέμους τῶν διαδόχων ὅλη σχεδὸν ἡ Ἀσία εὐρίσκεται συγκεντρωμένη εἰς τὴν ἐξουσίαν ἐνὸς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους στρατηγούς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, τοῦ Σελεύκου. Πρωτεύουσα τοῦ ἀπεράντου τούτου κράτους ἐπὶ μὲν τοῦ Σελεύκου ἦτο ἡ Σελεύχεια, τὴν ὁποίαν ὁ Σέλευκος εἶχε κτίσει εἰς τὸν Τίγγριν ποταμὸν πλησίον τῆς Βαβυλῶνος, ἐπὶ δὲ τῶν διαδόχων τοῦ ἡ Ἀντιόχεια, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος εἶχε κτίσει πλησίον τοῦ Ὀρόντου ποταμοῦ εἰς τὰ βόρεια τῆς Συρίας. Τὸ βασιλεῖον τοῦτο ὀνομάζεται βασιλεῖον τῶν Σελευκιδῶν, διότι Σελευκίδαι ὀνομάζονται οἱ ἀπόγονοι τοῦ Σελεύκου.

Ὁ Σέλευκος εἶχε διατηρήσει τὸ σύστημα τῆς κυβερνήσεως τῶν βασιλέων τῆς Περσίας. Κάθε ἐπαρχία διοικεῖτο ἀπὸ ἓνα σατράπην. Ἀλλὰ τὸ βασιλεῖον τῶν Σελευκιδῶν εἶχε πολὺ μεγάλην ἔκτασιν καὶ διοικεῖτο ἀπὸ λαοὺς, οἱ ὅποιοι διέφερον πάρα πολὺ ἀναμεταξύ των. Ὡστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συγχωρευθοῦν καὶ νὰ ἀποτελέσουν ἓνα ἔθνος. Κάθε ἐπαρχία ἦτο ἀπομονωμένη ἀπὸ τὰς ἄλλας. Ὁ μόνος δεσμός των ἦτο ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνας. Ἐνεκα τούτου

τὸ βασιλείον τῶν Σελευκιδῶν πολὺ γρήγορα περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν. Ἐδῶ οἱ Σελευκίδαι ἴδρυσαν πολλὰς πόλεις, τῶν ἑσπίων οἱ κάτοικοι ἦσαν ἢ Ἕλληνας ἢ ἐξελληνισμένους. Ἰουδαῖοι καὶ Ἀσιῶται Ὡς ἐκ τούτου ὁ ἑλληνισμὸς εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἤκμασε πολὺ.

Ὅλαι ὅμως αἱ ἄλλαι ἐπαρχίαι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοῦ βασιλείου τῶν Σελευκιδῶν καὶ ἀπετέλεσαν χωριστὰ βασίλεια. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίσθησαν τὰ ἑλληνικὰ βασίλεια τῆς Περγᾶμου, τοῦ Πόντου, τῆς Βιθυνίας, τῆς Καπαδοκίας καὶ τῆς Βακτριανῆς μετ' Ἑλλήνας ἡγεμόνας. Ἐπίσης τὸ βασιλείον τῆς Ἀρμενίας. Ἐπίσης τὸ βασιλείον τῶν Πάρθων, οἱ ὅποιοι ἦλθαν ἀπὸ τὰς ἐρήμους τοῦ Τουρκεστάν καὶ κατέλαβαν τὴν Παρθίαν, Περσίαν, Μηδίαν, Ἀσσυρίαν καὶ Βαβυλωνίαν. Καὶ τέλος ἐσχηματίσθη τὸ βασίλειον τῆς Γαλατίας. Τοῦτο ἴδρυσαν οἱ Γαλάται, οἱ ὅποιοι κατήλθον ἀπὸ τὸν Δούναβιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, ἐληλάτησαν τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, καὶ κατόπιν ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν, ὅπου ἐγκατεστάθησαν μετὰ τῆς Βιθυνίας καὶ Καπαδοκίας.

Ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βασίλεια τῆς Ἀσίας περίφημον εἶναι τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου, διότι οἱ βασιλεῖς τῆς ἐπρωστάτευσαν πολὺ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Περγᾶμου ἦτο πολὺ πλουσία. Ἦρχετο ἔπειτα ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ἐκτὸς ὅμως ὄλων αὐτῶν τῶν βασιλείων, τὰ ὅποια ἐδημιουργήθησαν ἀπὸ τὸ βασιλείον τῆς Ἀσίας, ἔλαι ἀκόμη αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων τῆς Μ. Ἀσίας ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι καὶ ἐλεύθεροι. Τρεῖς μάλιστα ἀπὸ αὐτὰς, τὸ Βυζάντιον, ἡ Κόζικος καὶ ἡ Ρόδος ἔνεκα τοῦ ναυτικοῦ τῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν ἤκμασαν πολὺ.

Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας. Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔλαβεν ὁ στρατηγὸς αὐτοῦ Ἀντίπατρος καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου ὁ υἱὸς του Κάσσανδρος, ὁ ὅποιος καὶ ἀνεκνήρυχθη βασιλεὺς (306). Μετὰ τὸν θάνατον ὅμως τοῦ Κασσάνδρου οἱ υἱοὶ του ἤρχισαν ἀναμεταξύ των φιλονικίας. Ἐπὶ τέλος ἔπειτα ἀπὸ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Διαδόχων ἐβασίλευσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Ἀντίγονος ὁ Γονατᾶς. Αὐτὸς ἔγινεν ἀρχηγὸς νέας μακεδονικῆς δυναστείας, τῶν Ἀντιγονιδῶν (278).

Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν ἐστρατείαν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ μὲ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους τῶν Διαδόχων ἦτο πολὺ ἐξασθενημένον. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθει νὰ εἶναι κράτος ἰσχυρόν. Εἰς αὐτὸ ἐκτὸς τῆς Μακεδονίας ἀνήκον ἡ Θεσσαλία, ἡ Εὐβοία καὶ μερικαὶ πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Ἀλλὰ καὶ ἔλαι αἱ πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Ἡπειρος διετήρουν μὲν τὴν αὐτονομίαν των, εὗρισκοντο ὅμως ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας.

2. Ἡ Ἡπειρος καὶ ὁ Πύρρος.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἡπέρου εἶχον τὴν ἰδίαν γλῶσσαν, τὴν ἰδίαν θρησκείαν καὶ τὴν ἰδίαν καταγωγὴν μὲ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ὅμως δὲν προώδευσαν, ὅπως ἐκεῖνοι. Καὶ ἐδῶ, ὅπως εἰς τὴν Μακεδονίαν, διετηρήθη καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἡ βασιλεία τῆς ἡρωϊκῆς ἐποχῆς. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως χρόνους οἱ βασιλεῖς τῆς φυλῆς τῶν Μολοσσῶν κατώρθωσαν νὰ καταλύσουν ὅλα τὰ ἄλλα βασίλεια καὶ νὰ συνενώσουν ἕλην τὴν Ἡπειρον. Ὅταν ἡ Μακεδονία ἀνέλαβε τὴν ἡγεμονίαν ἔλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἠναγκάσθη καὶ ἡ Ἡπειρος νὰ ὑποταχθῇ εἰς αὐτήν. Ἀλλ' ὅταν τὸ 296 κατέλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς Ἡπέρου ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς Πύρρος, ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

Ὁ Πύρρος ἦτο στρατηγὸς ἔξοχος καὶ γενναῖος, εἶχε καρδίαν εὐγενῆ καὶ ἀσθήματα φιλόνηρωπα, καὶ ἐγνώριζε τὴν τέχνην νὰ προσελκύῃ τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων. Ἄμα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, ἔκχευε μακροὺς πολέμους. Μὲ αὐτοὺς κατώρθωσε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του πρὸς Β. μέχρι τῆς Ἰλλυρίας, πρὸς Ν. μέχρι τῆς Αἰτωλίας καὶ ἐνίκησε πολλὰκις τοὺς Μακεδονικοὺς στρατοὺς.

Οἱ Ἡπειρώται τότε ἦσαν εἰς τὴν ἀκμὴν των. Μὲ βασιλεία λοιπὸν τὸν Πύρρον ἡ Ἡπειρος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἀνελάμβανε τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος, ὅπως προηγουμένως ἡ Μακεδονία. Δυστυχῶς ὁ Πύρρος εἶχε μὲν μεγάλα προτερήματα, ἀλλὰ δὲν εἶχε σταθερὸν χαρακτῆρα καὶ ἠγάπα τὰς περιπετειώδεις ἐπιχειρήσεις. Αὐτὴ ἡ τάσις του τὸν παρέσυρεν εἰς τὸν ὀλέθριον πόλεμον ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων.

3. Ἡ Ῥώμη

ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τῆς κατακτῆσεως
τῆς μέσης Ἰταλίας.

Εἰς τὴν Ἰταλικὴν χερσόνησον ἔζων λαοί, οἱ ὅποιοι, ὡς καὶ οἱ Ἕλληνες, ἀνήκον εἰς τὴν Ἀρίαν ὁμοθετίαν. Καὶ αὐτοὶ δέ, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες διχροῦντο εἰς φυλάς. Μία ἀπὸ τὰς φυλάς αὐτὰς διέμενον εἰς τὸ Λάτιον. Εἰς τὸ ΒΑ. ἄκρον αὐτοῦ πλησίον εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Τιβέρεως ἐκτείνεται μία πεδιάς, εἰς τὴν ὅποιαν ὑπάρχουν πολλοὶ λόφοι. Εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς λόφους αὐτούς, τὸν Παλατῖνον, πλησίον εἰς τὸν Τίβεριν ἐσχηματίσθη τὸν 8ον αἰῶνα π. Χ. ἀπὸ διαφόρους μικροὺς συνοικισμοὺς μικρὰ πόλις, ἣ ὅποια ὠνομάσθη Ῥώμη. Ἡ πόλις αὕτη ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατῴρθωσε πρῶτον νὰ συνενώσῃ μαζὶ τῆς τοὺς ἄλλους συνοικισμοὺς, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τοὺς ἄλλους λόφους, ἔπειτα δὲ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τοὺς κατοίκους τοῦ Λατίου.

Κατ' ἀρχὰς ἡ Ῥώμη διοικεῖτο ἀπὸ ἓνα βασιλέα. Τοῦτον ἐξέλεγον οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο πατρίκιοι καὶ ἀπετέλουν μίαν γερουσίαν, τὴν σύγκλητον. Ὁ λαὸς πολὺ σπανίως ἐκαλεῖτο εἰς συνέλευσιν.

Τὸ 510 ἔμως π. Χ. οἱ πατρίκιοι, διὰ νὰ ἀρπάσσουν αὐτοὶ τὴν ἐξουσίαν, παρακινοῦν τὸν λαὸν εἰς ἐπανάστασιν. Ἡ βασιλεία καταργεῖται, ἀντὶ δὲ τοῦ βασιλέως τῶρα ἡ ἐκκλησία τοῦ λαοῦ ἐκλέγει κατ' ἔτος δύο ἄρχοντας, οἱ ὅποιοι ὠνομάζονται ὕπατοι. Μόνον εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἐπιτρέπεται νὰ ἐκλεχθῇ ἓνας μόνον ἄρχων. Αὐτὸς ὠνομάζεται δικτάτωρ καὶ εἶχεν ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἀλλὰ μόνον δι' ἕξ μῆνας τὸ πολὺ. Κατ' ἀρχὰς καὶ οἱ ὕπατοι καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἄρχοντες ἐκλέγονται ἐκ τῶν πατρικίων. Ἀργότερα ἔμως ὁ λαὸς κατορθώνει νὰ ἐκλέγωνται οἱ ἄρχοντες καὶ ἐκ τῆς τάξεώς του. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ πολίτευμα τῆς Ῥώμης ἐγένιν δημοκρατικόν.

Τῶρα οἱ Ῥωμαῖοι δὲν περιορίζονται πλέον μόνον εἰς τὸ Λάτιον. Ἀρχίζουν πολέμους ἐναντίον τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἰταλίας. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθυποτάσσουν τοὺς γύρω τῶν λαοὺς καὶ γίνονται κύριοι ὅλης τῆς μέσης Ἰταλίας. Μετὰ ταῦτα στρέφουν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν.

4. Ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν.

Ἡ κάτω Ἰταλία ἦτο γεμάτη ἀπὸ ἐλληνικὰς ἀποικίας. Εἶχε τὸσον πολλὰς, ὥστε ὠνομάζετο μεγάλη Ἑλλάς. Ἀπὸ τὰς ἐλληνικὰς



Εἰκ. 1. Ἡ Ἰταλία.

αὐτὰς ἀποικίας ἢ μεγαλυτέρα καὶ πλουσιωτέρα ἦτο ὁ Τάρας. Οἱ Ταραντῖνοι ἦσαν μὲν πλούσιοι ἀπὸ τὸ ἐμπόριόν των, ἀλλὰ καὶ τρυφηλοὶ καὶ ἀπόλεμοι. Ὅταν λοιπὸν εἶδαν ὅτι ἀπειλοῦνται ἀπὸ τοὺς Ῥωμαί-

ους, ἐζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Ἠπείρου Πύρρου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο περίφημος διὰ τὰ κατορθώματά του. Ὁ φίλος καὶ σύμβουλος τοῦ Πύρρου Κινέας ἐπροσπάθησε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ ἀπὸ τοῦ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ταραντίους. Ἀλλ' ὁ Πύρρος δὲν ἤκουσε τὰς συμβουλὰς του. Ἐνόμισεν ὅτι ἦτο κατάλληλος περίστασις νὰ ἐξαπλώσῃ τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, νὰ κάμῃ δηλ. εἰς τὴν Δύσιν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔκαμεν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Εἰς τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ ἔτους 280 πλῆει εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 25 χιλιάδας ἀνδρας καὶ 20 ἐλέφαντας. Τὸ πρῶτον ἔτος νικᾷ εἰς μίαν μάχην τοὺς Ῥωμαίους καὶ κατόπιν κατορθώνει νὰ συνενώσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ἅλας τὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας. Ἐπίσης τὸ ἄλλο ἔτος ἐνίκησε πάλιν τοὺς Ῥωμαίους εἰς ἄλλην μάχην. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς μάχας ἔχασε πολλοὺς στρατιώτας. Λέγεται ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὴν δευτέραν μάχην ὁ Πύρρος εἶπεν «ἀν μίαν ἀκόμη μάχην νικήσωμεν, ἐχάθημεν καθ' ὅλοκληρίαν». Ἐνόησε λοιπὸν ὅτι τὰ σχέδιά του δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὐδοκίμησουν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐζήτηε ἀφορμὴν διὰ νὰ φύγῃ, χωρὶς νὰ προσβληθῇ ἢ στρατιωτικῇ του τιμῇ. Τὴν ἀφορμὴν ἔδωσαν εἰς αὐτὸν τὰ πράγματα τῆς Σικελίας.

Εἰς τὴν Σικελίαν τὴν δυτικὴν ἄκρην κατεῖχον πρὸ πολλοῦ οἱ Καρχηδόνιοι, κάτοικοι τῆς φοινικικῆς ἀποικίας Καρχηδόνας, ἢ ὁποῖα ἦτο εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἀπέναντι τῆς Σικελίας. Ὁλητὴ ἢ ἄλλη νῆσος ἦτο γεμάτη ἀπὸ πολυαριθμοὺς ἐλληνικὰς ἀποικίας. Ὅταν ὁ Ξέρξης ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον ἐπιτεθῆ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων τῆς Σικελίας. Ἀλλ' ἐνίκηθησαν ἀπὸ αὐτοὺς πλησίον εἰς τὴν πόλιν Ἰμέραν. Κατὰ τοὺς χρόνους ἑμῶς τούτους οἱ Καρχηδόνιοι ἕνεκα τῶν ἐμφυλίων ἐρίδων τῶν Ἑλλήνων ἤρχισαν νὰ ἐξαπλώνωνται εἰς τὴν νῆσον. Ἐκυρίευσαν τὸν Ἀκράγαντα καὶ ἐστράφησαν ἐναντίον τῶν Συρακοσῶν, τὰς ὁποίας καὶ ἐπολιορκήσαν. Οἱ Συρακοῦσιοι τότε ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Πύρρου, ὁ ὁποῖος εὗρεσκετο εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Ὁ Πύρρος ἐδέχθη μὲ προθυμίαν τὴν πρόσκλησιν. Ἄφησε φρουρὰν εἰς τὸν Τάραντα καὶ ἔπλευσεν εἰς τὰς Συρακοῦσας τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 278. Ἡ ἀπεβίθασις τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Σικελίαν μετέβαλεν ἀμέσως τὰ πράγματα. Ὁ Πύρρος ἐλευθέρωσε τὰς Συρακοῦσας ἀπὸ τὴν πολιορκίαν, ἐκυρίευσεν ἅλας τὰς ἄλλας πόλεις καὶ ἀφῆρσεν ἀπὸ

τοὺς Καρχηδόνιους ἔλας τὰς κτήσεις των ἔκτος τοῦ Λιλυθαίου. Κατόπιν ἤρχισε νὰ κατασκευάζῃ στόλον διὰ νὰ προσβάλῃ τὸ Λιλύθαιον καὶ ἴσως καὶ αὐτὴν τὴν Καρχηδόνα εἰς τὴν Ἀφρικήν.

Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Πύρρου οἱ Ῥωμαῖοι ἐκυρίευσαν ἔλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας πλὴν τοῦ Τάραντος, ὅπου ὑπῆρχε φρουρὰ τοῦ Πύρρου. Ὁ Πύρρος τότε παρὰ σῦρεται ἀπὸ τὰ παράπονα τῶν Ἑλλήνων τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ σπεύδει ἐκεῖ μὲ 20 χιλιάδας πεζοὺς καὶ 3 χιλ. ἵππους. Ἀλλὰ ὁ στρατός του δὲν ἀπετελεῖτο πλέον ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς στρατιώτας του. Ἐκεῖνοι εἶχον καταστραφῆ. Αὐτοὶ ἦσαν νεοσύλλεκτοι καὶ δὲν εἶχον τὴν πείραν τοῦ πολέμου, τὴν ὁποίαν εἶχον ἐκεῖνοι. Ἐνεκα τούτου τώρα ὁ Πύρρος νικάται ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἀναγκάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἥπειρον ἄπρακτος.

Ἐννοεῖται ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου οἱ Ῥωμαῖοι ἔγιναν κύριοι καὶ τοῦ Τάραντος καὶ ὅλης τῆς κάτω Ἰταλίας.

5. Ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Πύρρος, καὶ ἀφ' οὗ ἀπέτυχεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, δὲν ἤσυχασεν. Ἐσκέφθη νὰ γίνῃ κύριος τῆς Ἑλλάδος. Εἰσβάλλει λοιπὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν, νικᾷ τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀντίγονον, καὶ γίνεται κύριος σχεδὸν ὅλης τῆς Μακεδονίας. Ὁ Ἀντίγονος περιωρίσθη μόνον εἰς μερικὰς παραλίους πόλεις.

Πρὸ τοῦ νὰ στερεωθῇ ὅμως εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὁ Πύρρος ὁρμᾷ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα καὶ ἔρχεται ἐναντίον τῆς Σπάρτης. Εἰς αὐτὴν ἐπιλονίκουσαν δύο κόμματα διὰ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὸ ἓν ἀπὸ αὐτὰ εἶχε καλέσει τὸν Πύρρον. Ὁ Πύρρος ἐπιτίθεται κατὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ εὕρισκει ἀρκετὴν ἀντίστασιν. Ἀναγκάζεται λοιπὸν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ νὰ τραπῇ εἰς τὸ Ἄργος. Καὶ ἐδῶ ἐπιλονίκουσαν διὰ τὴν ἀρχὴν δύο φιλόδοξοι ἄνδρες. Ὁ ἓνας ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Πύρρον, ὁ ἄλλος τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀντίγονον, ὁ ὅποιος ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Πύρρου ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν εἶχε καταλάβει πάλιν τὴν ἀρχὴν του. Ὁ Πύρρος καὶ εἰς τὸ Ἄργος δὲν κατορθώνει τίποτε. Ἐπιχειρεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν κρυφίως,

ἀλλὰ ἀποτυγχάνει καὶ ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ. Κατὰ τὴν ὑποχώρησιν δὲ φονεύεται μὲ μίαν κεραμίδα, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔρριψεν εἰς τὴν κεφαλὴν μίᾳ γυνὴ ἔκ τῆς στέγης τῆς οἰκίας τῆς (272).

6. Ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλάς κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα

Εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἔλαι αἱ πόλεις ἐξηκολούθουν νὰ διοικοῦνται σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους των, ὅπως καὶ πρὶν. Μόνον εἰς ὀλίγα μέρη, εἰς τὴν Χαλκίδα, εἰς τὴν Κόρινθον καὶ κάποτε εἰς τὴν Μουνηχίαν, ὑπῆρχον μακεδονικαὶ φρουραί. Εἰς ἄλλας δὲ τὰς ἄλλας πόλεις τὰ δύο κόμματα, οἱ δημοκρατικοὶ καὶ οἱ ὀλιγαρχικοὶ ἐφιλονίκουν διὰ τὴν ἀρχήν. Συνήθως τὸ κόμμα τὸ ὁποῖον ἐνῆκα, ἐξώριζεν ἀπὸ τὴν πόλιν τοὺς πολίτας τοῦ ἀντιπάλου κόμματος. Αὐτοὶ δὲ πάλιν περιέμενον κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐπανέλθουν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν πόλιν των.

Ἐνεκα ὅμως τῶν φιλονικιῶν καὶ τῶν στάσεων καὶ τῶν σφαγῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο κατ' αὐτάς, ἔλαι αἱ πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν 3ον αἰῶνα π. Χ. εἶχον ἐξαντληθῆ, πρὸ πάντων δὲ ἡ Σπάρτη, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι, αἱ ὁποῖαι ἄλλατε εἶχον τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἑλλάδος. Τότε δύο λαοὶ ἐλληνικοὶ, οἱ ὁποῖοι ἕως τῶρα δὲν εἶχον διακριθῆ, παρουσιάσθησαν μὲ κάποιαν ἀκμήν, οἱ Αἰτωλοὶ καὶ οἱ Ἀχαιοί.

7. Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία.

Οἱ Αἰτωλοὶ ἦσαν λαὸς πολεμικὸς καὶ ἔζων εἰς πόλεις μικράς. Ἀλλὰ ἡ χώρα των δὲν ἐπῆρκει διὰ νὰ τοὺς θρέψῃ. Ἐνεκα τούτου πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔζων βίον ληστρικόν. Πολλοὶ δὲ εἶχον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ μισθοφόρου στρατιώτου. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μία θρησκευτικὴ πανήγυρις τοὺς ἔκαμε νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην σημασίαν. Οἱ Αἰτωλοὶ δηλ. εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ συνάζωνται κατ' ἔτος τὸ φθινόπωρον εἰς τὴν πόλιν Θέρμον διὰ κάποιαν θρησκευτικὴν ἑορτήν. Τὴν θρησκευτικὴν αὐτὴν ἔνωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μετέτρεψαν εἰς πολιτικὴν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχημάτισαν τὴν λεγομένην Αἰτωλικὴν συμπολιτείαν.

Κατ' ἔτος συνήρχετο εἰς Θέρμον συνέλευσις ἀπὸ ἔλλους τοὺς Αἰτωλοὺς, ἣ ὁποία ὠνομάζετο Παναϊτωλικόν. Αὐτὴ ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, καὶ ἐξέλεγεν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ διηύθυνον τὴν συμπολιτείαν ἔσον τὸ ἔτος, δηλ. ἓνα στρατηγόν, ἓνα ἑπάρχον, ἓνα ταμίαν καὶ ἓνα συμβούλιον ἀπὸ ἀντιπροσώπων ἔλλον τῶν πόλεων τῆς συμπολιτείας.

Ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο μόνον ἀπὸ κατοίκους τῆς Αἰτωλίας. Κατόπιν ἔμως ἐδέχθη καὶ ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν τοῦτο. Μερικοὺς μάλιστα καὶ ἠνάγκασε διὰ τῆς βίας νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν συμμαχίαν χωρὶς νὰ θέλουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ 250 ἡ Αἰτωλικὴ συμπολιτεία περιελάμβανεν ἔλλους τοὺς λαοὺς τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον τὴν Ἡλείαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν.

8. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.

Ἡ Ἀχαΐα εἶναι εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου ἀπέναντι τῆς Αἰτωλίας. Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὴν Αἰτωλίαν, αἱ πόλεις ἦσαν συνενωμέναι μὲ κάποιαν χαλαρὰν συμμαχίαν. Ἡ συμμαχία δὲ αὐτὴ εἶχε λάβει τὴν ἀφορμὴν νὰ σχηματισθῇ ἀπὸ τὸ ὅτι κατ' ἔτος οἱ Ἀχαιοὶ συνήρχοντο διὰ κοινὴν λατρείαν εἰς κάποιον ἱερὸν τοῦ Διὸς πλησίον εἰς τὸ Αἴγιον. Ἡ χαλαρὰ αὐτὴ συμμαχία τὸ 280 περίπου ὠργανώθη ἐκ νέου καὶ ἀπετέλεσε τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν.

Καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία εἶχε περίπου τὸν ἴδιον ὀργανισμόν, τὸν ὅποιον εἶχε καὶ ἡ Αἰτωλική. Ἰδίως δὲ ἐφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν, ὅταν στρατηγὸς αὐτῆς ἐγένεν ὁ Ἄρατος ἀπὸ τὴν Σικυῶνα. Αὐτὸς κατώρθωσεν ὄχι μόνον νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν συμπολιτείαν αἱ περισσότεραι πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ νὰ συμφιλιωθοῦν αἱ συμπολιτεῖαι Ἀχαϊκὴ καὶ Αἰτωλική, καὶ νὰ ἐκδιωχθοῦν ἀπὸ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα αἱ μακεδονικαὶ φρουραί.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Ἀράτου κατέστρεψεν ἡ Σπάρτη ἀπὸ ἀντιζηλίαν πρὸς τοὺς Ἀχαιοὺς.

9. Ἡ Σπάρτη.

Ἡ Σπάρτη κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο πολὺ ἐξασθενημένη. Αἱ ἀρχαῖαι οἰκογένειαι εἶχον ἐξαφανισθῆ σχεδὸν ἔλαι. Ὅλοι οἱ πολῖται

αὐτῆς ἦσαν 700, ἔλα δὲ τὰ κτήματα ἀνήκον εἰς 100 μόνον οἰκαγε-
νείας. Μόνοι οἱ πλοῦσοι αὐτοὶ ἐκυβέρνων τὴν πόλιν. Ἡ ἀρχαία πει-
θαρχία εἶχε λείψει. Ἐζων τώρα μὲ πολλὴν τρυφηλότητα καὶ εἶχον
μεγάλαν ποσὰ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι τῆς Σπάρ-
της, οὔτε ἰδιοκτησίαν εἶχον, οὔτε μέρος εἰς τὴν ἐξουσίαν εἶχον δι-
καίωμα νὰ λάβουν. Ἐπομένως ἦσαν δυσαρεστημένοι.

Τὸ 244 βασιλεὺς εἰς τὴν Σπάρτην ἔγινεν ὁ Ἅγις, νέος 20 ἐτῶν.
Αὐτὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν Σπάρτην τοὺς παλαιούς νό-
μους. Ἐζήτησε λοιπὸν νὰ γίνουιν πολῖται ἔθλοι οἱ περίοικοι καὶ οἱ ξέ-
νοι, οἱ ὅποιοι κατόικον εἰς τὴν Λακωνικὴν, καὶ νὰ διαμοιρασθοῦν
εἰς αὐτοὺς ἔλα τὰ κτήματα τῆς χώρας. Ἀλλὰ οἱ πλοῦσοι ἰδιοκτῆται
μὲ ἀρχηγὸν τὸν ἄλλον βασιλέα τῆς Σπάρτης Λειωνίδα ἠναντιώθησαν
εἰς τὰ σχέδια τοῦ Ἅγιδος καὶ ἐπὶ τέλος τὸν ἐφόνευσαν (241).

Τὰ σχέδια ὅμως τοῦ Ἅγιδος δὲν ἐματαιώθησαν. Μὲ περισσοτέ-
ραν ἐπιτυχίαν ἀνέλαβε νὰ τὰ τελειώσῃ ὁ υἱὸς τοῦ Λειωνίδα Κλεομέ-
νης, ὁ ὅποιος ἔγινε βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του. Αὐ-
τὸς εἶχε λάβει σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Ἅγιδος Ἀγιατιν, ἣ ὅποια ἦτο
περίφημος διὰ τὴν ὠραιότητα τῆς καὶ τὴν ἀρετὴν τῆς. Αὐτὴ κατώρ-
θωσε νὰ βάλῃ εἰς τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τοῦ Κλεομένου τὰς ἰδέας τοῦ
Ἅγιδος. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Κλεομένης, ἅμα ἔγινε βασιλεὺς, ἀπεφάσισε
νὰ τὰς θέσῃ εἰς ἐνέργειαν. Κατὰ πρῶτον ἠτοίμασε στρατὸν, τὸν πε-
ρισσότερον ἀπὸ μισθοφόρους. Μὲ τὸν στρατὸν αὐτὸν, ἀφοῦ ἐνίκησε
τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἐπιστρέφει αἰφνηδῶς εἰς τὴν
Σπάρτην (226), συλλαμβάνει τοὺς ἐφόρους καὶ τοὺς σφάζει, ἐξορίζει
80 ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους Σπαρτιάτας καὶ συγκαλεῖ εἰς συνέλευσιν
τὸν λαόν. Ὁ λαὸς τότε σύμφωνα μὲ τὰς ὁδηγίας τοῦ Ἅγιδος καταρ-
γεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐφόρων καὶ δίδει ἔθλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν
βασιλέα.

Ἀφ' οὗ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Κλεομένης ἔλαβεν εἰς τὰς
χεῖράς του τὴν κυβέρνησιν, θέτει εἰς ἐνέργειαν τὰ σχέδια τοῦ
Ἅγιδος. Διαμοιράζει ἔλα τὰ κτήματα μεταξὺ ἔθλων τῶν κατοίκων
τῆς Σπάρτης, οἱ ὅποιοι ἦσαν 5 χιλιάδες, δίδει εἰς αὐτοὺς τὰ δικαιώ-
ματα τοῦ πολίτου καὶ τοὺς ὀπλίζει κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον.
Ἐπειτα δὲ φέρει πάλιν τοὺς ἀρχαίους νόμους τῆς Σπάρτης, δηλ. τὰ
συσσίτια καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀγωγὴν τῶν πολιτῶν.

Τὰ γενόμενα εἰς τὴν Σπάρτην, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠρέθησαν καὶ

τοὺς ἄλλους πτωχοὺς τῶν ἄλλων πόλεων τῆς Πελοποννήσου, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον εἰς τὴν Ἀχαϊκὴν συμπολιτείαν. Διὰ τὰ ἐπιτύχουν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια, ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τοῦ Κλεομένους. Ὁ Κλεομένης τότε μὲ τὸν νέον στρατὸν του ἐπέρχεται κατὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας καὶ ἀφαιρεῖ παρὰ τῶν Ἀχαιῶν τοὺς συμμάχους τῶν. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία ἐκινδύνευε νὰ διαλυθῇ. Ὁ Ἄρατος ἀναγκάζεται νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Ἀντιγόνου τοῦ Β'. Ὁ Ἀντίγονος, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐδέχθη καὶ ἔρχεται μὲ στρατὸν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ὁ Κλεομένης ἀγωνίζεται ἐπὶ δύο ἔτη. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ ἀφ' οὗ ἐνικήθη εἰς μίαν μεγάλην μάχην εἰς τὴν Σαλασσίαν, ἔφυγεν εἰς τὴν Αἴγυπτον (221). Ἐδῶ δὲ ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως αὐτῆς.

Ὁ Ἄρατος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κατέστρεψε μὲ τὰς ἰδίας του χεῖρας τὸ ἔργον του. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ἔγινε κύριος ὅλης τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Καὶ θὰ ἦτο εὐτύχημα διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἂν διετηρεῖτο αὐτὴ ἢ συνένωσις τῶν ἐλληνικῶν δυνάμεων, διότι τότε οἱ Ῥωμαῖοι ἤρχισαν νὰ ἀπειλοῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΚΟΣΜΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

1. Α' Καρχηδονικός πόλεμος (264—241).

Ἡ Ῥώμη, ὅπως εἶδαμεν (σελ. 8), κατώρθωσε νὰ συνενώσει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς ἑλλην τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ φυσικὸν συμπλήρωμα τῆς Ἰταλίας εἶναι ἡ Σικελία. Δὲν ἠδύνατο λοιπὸν παρὰ νὰ ζητήσῃ νὰ κατακτήσῃ καὶ αὐτήν. Εἰς τὴν Σικελίαν, ἀφοῦ ἔφυγεν ὁ Πύρρος, ἀπὸ ἐκεῖ, ἐκυριάρχουν πάλιν οἱ Καρχηδόνιοι. Οἱ Ἕλληνες τῶν Συρακουσῶν περιωρίσθησαν εἰς τὸ ΝΑ μέρος τῆς νήσου. Φυσικὸν λοιπὸν ἦτο τώρα οἱ Ῥωμαῖοι νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Καρχηδόνιους. Καὶ ἤρχισαν οἱ λεγόμενοι **Καρχηδονικοὶ πόλεμοι**.

Εἰς τὸν πρῶτον Καρχηδονικὸν πόλεμον κατ' ἀρχὰς οἱ Ἕλληνες τῶν Συρακουσῶν εἶχον ταχθῆ μὲ τοὺς Καρχηδόνιους. Κατόπιν ὅμως ἐνικήθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν. Ὁ πρῶτος Καρχηδονικὸς πόλεμος ἐκράτησεν ἀπὸ τὸ 264 ἕως τὸ 241. Κατ' αὐτὸν οἱ Ῥωμαῖοι παλλάκις ἐνίκησαν τοὺς Καρχηδόνιους καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς ἠνάγκασαν νὰ κάμουν εἰρήνην. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέκτησαν τὴν Σικελίαν, τὴν ὁποίαν ἑλλην ἐκτὸς τῶν Συρακουσῶν ἔκαμαν Ῥωμαϊκὴν ἐπαρχίαν.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη (222) οἱ Ῥωμαῖοι ὑπέταξαν καὶ τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεῶν Γαλατίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Ῥώμη ἐξῆ-πλώθη ἕως τὰ φυσικὰ ὅρια τῆς Ἰταλίας.

2. Β' Καρχηδονικός πόλεμος (218—201).

Ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Φιλοποίμην.

Οἱ Καρχηδόνιοι δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσουν τὸ πάθημά των. Διὰ τοῦ στρατηγοῦ των λοιπὸν Ἀμίλκα Βάρκα κατορθώνουν νὰ καταλάβουν τὸ περισσότερον μέρος τῆς Ἰσπανίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὄχι μόνον ἀποζημιώνονται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Σικελίας, ἀλλὰ

καὶ ἐτοιμάζουσι ἐκεῖ στρατὸν διὰ τὴν πολεμῆσόν ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀργὰ ἐνόησαν τὰ σχέδια τῶν Καρχηδονίων. Ἀναγκάζονται λοιπὸν νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον πάλιν κατ' αὐτῶν. Στρατηγὸς τῶν Καρχηδονίων ἦτο τότε ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμίλικα Βάρκχ Ἀννίβας, ἀνὴρ μεγαλοφυῆς. Αὐτὸς συλλαμβάνει τὸ σχέδιον νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Μὲ 50 χιλιάδας πεζοὺς καὶ 9 χιλ. ἵππεῖς διέρχεται τὴν Γαλιτίαν, διαβαίνει τὰς Ἄλπεις καὶ ἔρχεται εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν. Νικᾷ κατόπιν εἰς πολλὰς μάχας τοὺς Ῥωμαίους καὶ γίνεται κύριος σχεδὸν ὅλης τῆς Ἰταλίας ἐκτὸς τοῦ Λατίου.

Μὲ ἔλα αὐτὰ ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των, ἀλλὰ ἀνθίστανται μὲ πείσμα. Ὁ Ἀννίβας τότε ἐννοεῖ ὅτι μόνος δὲν θὰ ἠμπορήσῃ νὰ καταστρέψῃ τοὺς Ῥωμαίους καὶ κάμνει συμμαχίαν μὲ τὸν τύραννον τῶν Συρακουσῶν Ἰέρωνα καὶ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Φίλιππον. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἀναπτύσσουσι ἑκτακτὸν δραστηριότητα. Πρῶτον στέλλουσι στρατὸν εἰς Σικελίαν, ὃ ὅποιος, ἀφοῦ ἐνίκησε τοὺς Συρακουσάους, πολιορκεῖ τὰς Συρακούσας καὶ ἐπὶ τέλους ἐπειτα ἀπὸ πολιορκίαν τριῶν ἐτῶν τὰς κυριεύει. Συγχρόνως φροντίζουσι νὰ ἐξεγείρουν ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας Φιλίππου ὅσας τὰς δυσαρεστημένας μὲ αὐτὸν πόλεις. Οἱ Αἰτωλοί, οἱ Ἡλεῖοι, οἱ Σπαρτιαῖται καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἦσαν ἐχθροὶ τῶν Ἀχαιῶν, τοὺς ὁποίους ὑπεστήριζεν ὁ Φίλιππος. Μὲ τὰς ἐνεργείας λοιπὸν τῶν Ῥωμαίων ὅλοι αὐτοὶ συμμαχοῦν μεταξύ των καὶ κηρύττουσι τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤναψε πάλιν ὁ πόλεμος εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσεν 11 ἔτη (215—204).

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τῆς Μακεδονίας ἐδολοφονήθη ὁ Ἄρατος. Τὸν Ἄρατον εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας διεδέχθη ὁ μεγαλοπολίτης Φιλοποίμην. Ὁ Φιλοποίμην ὠνομάσθη ὁ τελευταῖος ἐκ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δικαίως. Αὐτὸς ἔχει μόνον μεγάλα στρατηγικὰ προτερήματα εἶχεν, ἀλλὰ καὶ ἀρετὴν, ὅποιαν μόνον εἰς τοὺς λαμπροὺς χρόνους τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκομεν. Ὁ Φιλοποίμην, ἀφ' οὗ ἐγινε στρατηγὸς τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας, καὶ τὸν στρατὸν αὐτῆς διοργάνωσε

Ἄντ. Χωραφᾶ. Ἱστορία Β' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις στ'.

2

κατὰ τὸν μακεδονικὸν τρόπον καὶ τοὺς πλουσίους ὑπεχρέωσε νὰ ὑπηρετοῦν οἱ ἴδιοι εἰς τὸν στρατὸν καὶ ἐν γένει ἔδωσε νέαν ζωὴν εἰς τὴν συμπολιτείαν.

Ὁ ἐμφύλιος αὐτὸς πόλεμος τῶν Ἑλλήνων δὲν κατέληξεν οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς οὔτε ὑπὲρ τοῦ ἄλλου. Ἐξαντλημένα καὶ τὰ δύο μέρη ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν.

Τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου τῶν Ἑλλήνων ἦτο ὅτι ὁ Φίλιππος ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δὲν ἠδυνήθη νὰ βοηθήσῃ τὸν Ἀννίβαν, ὅπως εἶχεν ὑποσχεθῆ. Καὶ εἶχεν ὁ Ἀννίβας μεγάλην ἀνάγκην αὐτῆς τῆς βοηθείας. Καὶ μὲν ἕως τώρα ἦτο νικητὴς, ἀλλ' αἱ δυνάμεις του ὅλον ἐξηντλοῦντο.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ χάνῃ τὰς πόλεις τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ περιωρίσθη εἰς τὴν Ἀπουλίαν. Ἡ μόνη του ἐλπίς ἦτο νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειάν του ὁ ἀδελφός του Ἀσδρούβας ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν.

Πραγματικῶς ὁ Ἀσδρούβας μὲ ἀρκετὸν στρατὸν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, ἐπέρασε τὴν Γαλατίαν, ἔπειτα τὰς Ἀλπεις καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ 207. Οἱ Ῥωμαῖοι ἕως ἐπρόσβαλαν τὸν Ἀσδρούβαν ἐν ᾧ διέβαινε τὸν ποταμὸν Μέταυρον, καὶ κατενίκησαν καὶ ἐφόνευσαν αὐτόν. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν συμφορὰν αὐτὴν ὁ Ἀννίβας ἀπηλπίσθη. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἤθελε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπεφάσισαν τότε νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἀφρικὴν. Ἐστειλαν ἐκεῖ τὸν Π. Κορνήλιον Σκιπίωνα μὲ ἀρκετὸν στρατὸν. Οἱ Καρχηδόνιοι ἀναγκάζονται νὰ ἀνακαλέσουν ἐκ τῆς Ἰταλίας τὸν Ἀννίβαν. Μεταξὺ Σκιπίωνος καὶ Ἀννίβα συνάπτεται τότε μεγάλη μάχη πλησίον τῆς πόλεως Ζάμας (202). Κατ' αὐτὴν ὄλος ὁ καρχηδονικὸς στρατὸς κατεστράφη, μόλις δὲ ἐσώθη ὁ Ἀννίβας μὲ ὀλίγους ἵππους.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν συμφορὰν αὐτὴν οἱ Καρχηδόνιοι ἀναγκάζονται νὰ δεχθοῦν εἰρήνην μὲ ὄρους βαρεῖς. Παρεχώρησαν εἰς τοὺς Ῥωμαίους ὄλας τὰς κτήσεις, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Παρέδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸν στόλον των. Τέλος ὑπεχρέωθησαν νὰ πληρώνουν ἐπὶ 50 ἔτη 200 τάλαντα κατ' ἔτος καὶ νὰ μὴ κάμνουν καμμίαν πολεμικὴν ἐνέργειαν χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς Ῥώμης. Ἡ Καρχηδὼν δηλ. ἐγένεν ὑποτελής εἰς τὴν Ῥώμην.

3. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας (200—197).

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν συνθήκην, τὴν ἑποίαν ἔκαμε μὲ τοὺς Αἰτωλοὺς καὶ τοὺς Ῥωμαίους ὁ Φίλιππος, ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶχεν ἀποθά- νει ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ, καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Πτολεμαῖος ὁ Ἐπιφανής, παιδίον πέντε ἐτῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Φίλιππος τότε καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀσίας Ἀντίοχος ἐνόμισαν κατάλληλον τὴν εὐκαιρίαν νὰ διαμοιρα- σθοῦν τὸ κράτος τῆς Αἰγύπτου. Ἐσυμφώνησαν νὰ ἐπιτεθοῦν ἐναν- τίων του καὶ νὰ πάρουν ὁ μὲν Ἀντίοχος τὴν Αἴγυπτον, τὴν Κύπρον καὶ τὰς κτήσεις τῆς Αἰγύπτου εἰς τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Συρίαν, ὁ δὲ Φίλιππος τὴν Κυρήνην, τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τὰς Κυ- κλάδας. Ἐκήρυξαν λοιπὸν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Καὶ ὁ μὲν Ἀντίοχος εἰσβάλλει εἰς τὴν Συρίαν, ὁ δὲ Φίλιππος ἐπιτίθεται κατὰ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῶν Κυκλάδων. Ἐνεκα τούτου ἕως ὁ Φί- λιππος ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς Βυζαντίους, τοὺς Ῥοδίους καὶ μὲ τὸ βασίλειον τῆς Περγάμου, οἱ ὅποιοι ἀναγκάζονται νὰ ζητή- σουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Ῥωμαίων. Οἱ Ῥωμαῖοι τότε διὰ νὰ μὴ λάβῃ μεγάλην ἔκτασιν τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας κηρύττουσιν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου (200).

Κατὰ τὰ δύο πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου οἱ Ῥωμαῖοι δὲν κατώρ- θωσαν τίποτε, διότι δὲν ἔστειλαν στρατηγούς καλοὺς. Κατόπιν ἕως ἀνέλθει τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἕνας νέος ὑπατος ὁ Κόϊντος Φλαμίνιος. Αὐτὸς κάμνει μὲ τὸν Φίλιππον μάχην εἰς τὰς Κυνὸς Κεφαλὰς πλησίον εἰς τὰ Φάρασαλα, τὸν κατανικᾷ καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συν- ἄψῃ εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ἑξῆς ὅρους: α') νὰ παραδώσῃ εἰς τοὺς Ῥω- μαίους ὅλον του τὸν πολεμικὸν στόλον, β') νὰ ἀφήσῃ ὅλας τὰς ἔξω τῆς Μακεδονίας κτήσεις του, καὶ γ') νὰ μὴ κάμνῃ εἰς τὸ ἑξῆς μῆτε συμμαχίαν, μῆτε πόλεμον χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν Ῥωμαίων.

Ἐπειτα ἀπὸ τὰ γεγονότα αὐτὰ οἱ Ἕλληνες τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος εὗρισκοντο εἰς ἀπορίαν, τί θὰ ἔκαμνον οἱ Ῥωμαῖοι διὰ τὴν χώραν των. Ἐγίνοντο τότε εἰς τὴν Κόρινθον τὰ Ἴσθμια. Ἐκεῖ ἔρχεται ὁ Φλαμίνιος καὶ ἐνώπιον τοῦ χάριν τῆς ἑορτῆς συναγμέ- νου πλήθους, κηρύττει ἐξ ὀνόματος τῆς Ῥώμης, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς οἱ

Ἕλληνες ἀφίνονται ἀφρούρητοι καὶ ἀφορολόγητοι καὶ ἐλεύθεροι νὰ ζοῦν σύμφωνα μὲ τοὺς παλαιούς των νόμους. Οἱ Ἕλληνες ἔξω φρενῶν ἀπὸ τὴν χαρὰν των ἐπευφήμησαν τὸν Φλαμίνιον καὶ τοῦ ἔκαμαν πολλὰς τιμὰς. Ἄλλ' ἀπεδείχθησαν ὅτι δὲν ἦσαν πλέον ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας. Μὲ τὴν διχονοίαν των καὶ τὰς φιλονικίας των ἠνάγκασαν κατόπιν τοὺς Ῥωμαίους νὰ τοὺς ὑποτάξουν.

4. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντίοχου τῆς Συρίας (192—189).

Ἀπὸ τὸ ἔτος 223 βασιλεὺς τῆς Συρίας ἦτο ὁ Ἀντίοχος Ι', ὃς ὅποιος εἶχε λάβει τὸ ἐπίθετον Μέγας. Ὁ Ἀντίοχος συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ δώσῃ εἰς τὸ βασίλειόν του τὴν παλαιὰν του ἔκτασιν. Διὰ τοῦτο, ὅπως εἶδαμεν, ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τὸν Φίλιππον τῆς Μακεδονίας ἐναντίον τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως τῆς Αἰγύπτου. Ὅταν ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Φιλίππου, ὁ Ἀντίοχος ἐγκατέλειψε τὸν σύμμαχόν του, διὰ νὰ γίνῃ μόνος κύριος ὅλου τοῦ κράτους τῆς Αἰγύπτου. Καὶ πράγματι ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Αἰγυπτίων, νικᾷ αὐτούς, καὶ τοὺς ἀναγκάζει νὰ τοῦ παραχωρήσουν ὅλας τὰς κτήσεις, ὅσας εἶχον ἔξω τῆς Αἰγύπτου. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὅλαι αἱ μεσημβριναὶ καὶ δυτικαὶ ἀκταὶ τῆς Μ. Ἀσίας, τὰς ὁποίας προηγουμένως εἶχε καταλάβει ὁ Φίλιππος. Ὁ Ἀντίοχος ἐπῆγε νὰ τὰς καταλάβῃ. Ἀλλὰ αἱ χῶραι αὗται σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχον κάμει οἱ Ῥωμαῖοι μὲ τὸν Φίλιππον, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλεύθεροι. Ἐπομένως ὁ Ἄτταλος ὁ βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου καὶ οἱ Ῥόδιοι ἐζήτησαν τὴν προστασίαν τῶν Ῥωμαίων.

Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ κάμουν διαμαρτυρίας εἰς τὸν Ἀντίοχον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἐπεριφρόνησεν αὐτὰς καὶ ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου. Ἐπὶ τέλους δὲ ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς ἔλαβε τόσον θάρρος, ὥστε ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Εἰς τοῦτο παρεκίνει αὐτὸν καὶ ὁ Ἀννίβας, ὁ ὅποιος κατ' ἀπικτίθειν τῶν Ῥωμαίων εἶχεν ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν Καρχηδόνα καὶ εἶχε καταφύγει εἰς τὸν Ἀντίοχον. Ὁ Ἀννίβας μάλιστα τὴν ἐσυμβούλευε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς Καρχηδόνιους, ἵνα κηρύ-

ξουν και εκείνοι τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥωμαίων, καὶ νὰ στείλῃ αὐτὸν μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλὰ εἰς τοῦτο ὁ Ἀντίοχος δὲν ἤκουσε τὸν Ἀννίβαν. Ἐπροτίμησε κατὰ παρακίνησιν τῶν Αἰτωλῶν νὰ στείλῃ στρατὸν εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἐδῶ ἕμως ἐνίκηθη ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους πλησίον εἰς τὰς Θερμοπύλας καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Οἱ Ῥωμαῖοι τότε ἀποστέλλουν ἐναντίον του ἐκεῖ ἄλλον στρατηγὸν καὶ εἰς μίαν μάχην πλησίον εἰς τὴν Μαγνησίαν τὸν κατανικοῦν (190). Ὁ Ἀντίοχος ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ εἰρήνην καὶ νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὴν Θρακικὴν χερσόνησον καὶ τὴν Δ. Ἀσίαν. Ἀπὸ τὰς χώρας αὐτὰς οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐκράτησαν τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν των. Τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ἄφησαν ἐλευθέρως. Εἰς τοὺς Ῥοδίους ἔδωσαν τὴν Λυκίαν καὶ τὴν Καρίαν. Ὀλην δὲ τὴν ἄλλην Μ. Ἀσίαν καὶ τὴν Θρακικὴν χερσόνησον ἔδωσαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Περγάμου Εὐμένην.

Εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ Ἀντιόχου μὲ τοὺς Ῥωμαίους ὑπῆρχε καὶ ὁ ὅρος νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν Ἀννίβαν. Αὐτὸς ἕμως ἐπρόφθασε καὶ ἔφυγε. Ὁ Πρυσίας ὁ βασιλεὺς τῆς Βιθυνίας, εἰς τὸν ὅποιον κατέφυγε, κατ' ἀρχὰς τὸν ὑπεδέχθη καλά. Ἀλλὰ κατόπιν κατ' ἀπαίτησιν τῶν Ῥωμαίων ἔστειλε νὰ τὸν δολοφονήσουν. Τοῦτο ἐνόησεν ὁ Ἀννίβας καὶ ἔλαβε δηλητήριον, τὸ ὅποιον εἶχε πάντοτε μαζί του.

5. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Περσεύως τῆς Μακεδονίας (171-178).

Ὁ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας εἶχε βοηθήσει μὲ ἐλκρίνειαν τοὺς Ῥωμαίους εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ Ἀντιόχου. Ἐν τούτοις δὲν ἱκανοποιήθη ἀπ' αὐτοὺς. Ὅχι μόνον δὲν ἔλαβεν ὅπως ἐζήτει τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ καὶ ἐγκατεστάθη πλησίον του εἰς τὴν Θρακικὴν χερσόνησον ὁ ἐχθρὸς του Εὐμένης. Ἐνεκὰ τούτου ὁ Φίλιππος ἦτο δυσαρεστημένος μὲ τοὺς Ῥωμαίους καὶ ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται κρυφίως διὰ πόλεμον ἐναντίον των. Ἐν τῷ μεταξὺ ἕμως ἀπέθανε καὶ τὸν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Περσεύς.

Ὁ Περσεύς εἶχε μεγαλώσει μέσα εἰς τὴν ταπεινώσιν, τὴν ὅποιαν εἶχον ἐπιβάλοι εἰς τὸν πατέρα του οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐπομέ-

νωσ ἑμίσει αὐτοὺς πολὺ, καὶ ἐκκληρονόμησε μαζί με τὸν θρόνον καὶ τὰς ἰδέας τοῦ Φιλίππου. Ἀμέσως λοιπὸν μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἐξηκολούθησε τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς του. Ἡτοίμασεν ἀρκατὸν στρατὸν καὶ ἔπλα καὶ χρήματα, καὶ κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὸ δὲν ὠφελήθη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Περγάμου Εὐμένης ἀνέφερεν ἕλασ τὰς ἐνεργείας τοῦ Περσέως εἰς τοὺς Ῥωμαίους, καὶ αὐτοὶ τοῦ ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον τὸ 172. Ὁ Περσεὺς ἔκαμε τὸ λάθος νὰ μὴ καταλάβῃ ἀμέσως ὅλην τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἐξώδευσεν ἕλον τὸν χειμῶνα εἰς διαπραγματεύσεις. Ἐπομένως οἱ Ῥωμαῖοι ἔλαβαν καιρὸν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὸν Περσέα κάθε ὑποστήριξιν ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου. Ἐφρόντισαν, ὥστε εἰς ἕλασ τὰς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος νὰ ἔχουν τὴν ἀρχὴν οἱ ἀφωσιωμένοι φίλοι των, καὶ κατέλαβαν τὴν Χαλκίδα μετ' Ἀχαϊκὰ στρατεύματα.

Ἐν τούτοις, ἂν καὶ ἀπομονωμένος ὁ Περσεὺς, δὲν ἦτο ἀξιοκαταφρόνητος ἀντίπαλος. Ὁ στρατὸς του ἀπετελεῖτο ἀπὸ 43 χιλιάδων ἀνδρῶν, ἦτο δηλ. ὅσος καὶ ὁ στρατὸς, τὸν ὅποιον ἔστειλαν ἐναντίον του οἱ Ῥωμαῖοι. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἠδυνήθη νὰ ἀποκρούσῃ εἰς τὴν Θεσσαλίαν τοὺς Ῥωμαίους. Ὅταν ὅμως οἱ Ῥωμαῖοι ἔστειλαν ὡς στρατηγὸν τὸν Λεύκιον Αἰμίλιον Παῦλον, τὰ πράγματα ἤλλαξαν. Ὁ Αἰμίλιος Παῦλος κατενίκησε τὸν Περσέα εἰς μίαν μεγάλην μάχην πλησίον εἰς τὴν Πύδναν (168). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἕλασ ὁ μακεδονικὸς στρατὸς κατεστράφη. Ὁ ἴδιος ὁ Περσεὺς ἐπροσπάθησε νὰ δραπετεύσῃ, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσε, καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Ῥωμαῖον στρατηγόν. Ἡ τύχη τοῦ Περσέως ἀπέβη οἰκτρὰ. Ἀφοῦ ἐστόλισε τὸν θρίαμβον τοῦ νικητοῦ εἰς τὴν Ῥώμην, ἐτυλακίσθη εἰς τὴν πόλιν τοῦ Λατίου. Ἄλθαν, ἔπου καὶ ἀπέθανεν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Πύδνας ἡ Μακεδονία ἔλη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Διηρέθη δὲ εἰς τέσσαρας χωριστὰς πολιτείας, αἱ ὅποιαι ὑπεχρεώθησαν νὰ πληρώνουν ἐτησίως φόρον. Μεταξὺ τῶν πολιτειῶν αὐτῶν δὲν ἐπιτρέποντο οὔτε γάμοι, οὔτε συναλλαγαί.

Τὴν ἰδίαν τύχην μετ' ἡν Μακεδονίαν ἔλαβε καὶ ἡ Ἰλλυρία, ἡ

ὅποια εἶχε βοηθήσει τὸν Περσέα. Ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Γένθιος συνελήφθη αἰχμάλωτος, ἡ δὲ χώρα διηρέθη εἰς τρεῖς μικρὰς πολιτείας, αἱ ὅποια ὑπεχρέωθησαν νὰ πληρώνουν κατ' ἔτος φόρον εἰς τοὺς Ῥωμαίους.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα οἱ Ῥωμαῖοι ἐφέρθησαν σκληρά. 70 πόλεις τῆς Ἠπείρου, ἡ ὅποια τελευταίως εἶχε ταχθῆ μετὰ τὸν Περσέα, παρεδόθησαν τὴν ἴδιαν ἡμέραν εἰς λεηλασίαν, αἱ δὲ κάτοικοί των, περίπου 150 χιλ. ψυχαί, ἐπωλήθησαν ὡς δούλοι. Εἰς τὰς πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ὅσοι κατηγορήθησαν ὡς φίλοι τῶν Μακεδόνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων 500 Αἰτωλοί, ἐθανατώθησαν. Οἱ ἐξοχώτεροι ἐκ τῶν πολιτῶν Θεσσαλῶν, Αἰτωλῶν, Ἀκαρνανῶν καὶ ἄλλων ἐξωρίσθησαν. Χίλιοι τέλος Ἀχαιοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἱστορικὸς Πολύβιος, ἀπήχθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ὡς ἔμμηροι. Ἐκ τούτων μόλις 300 ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ 17 ἔτη.

6. Ὑποδούλωσις τῆς Μακεδονίας.

Δὲν ἐπέρασαν πολλὰ ἔτη ἔπειτα ἀπὸ τὴν μάχην τῆς Πύδνας καὶ ἡ Μακεδονία ὑπεδουλώθη τελείως εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Κάποιος Ἀνδρίσκος ἀπὸ τὴν Μυσίαν, ὁ ὅποιος ὠμοίαζε πολὺ μετὰ τὸν ἀποθανόντα υἱὸν τοῦ Περσέως Φίλιππον, παρουσιάσθη εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς υἱὸς δῆθεν τοῦ Περσέως, καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν Ἑθαρκῶν ἡγεμόνων ἔγινε κύριος αὐτῆς (149).

Οἱ Μακεδόνες δὲν ὑπέφερον τὴν ταπεινώσιν, εἰς τὴν ὅποιαν τοὺς ὑπέβαλαν οἱ Ῥωμαῖοι. Ἐπομένως ὑπεδέχθησαν τὸν Ἀνδρίσκον ὡς ἐλευθερωτὴν. Οἱ Ῥωμαῖοι ἀπέστειλαν ἐναντίον του τὸν πραιτώρα Κόιντον Καικίλιον Μέτελλον. Αὐτὸς δὲ ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἀσήμαντον μάχην συνέλαβε τὸν Ἀνδρίσκον καὶ τὸν ἔστειλε δέσμιον εἰς τὴν Ῥώμην (148).

Τότε ἔμως πλέον οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεδούλωσαν τελείως τὴν Μακεδονίαν. Αἱ 4 πολιτεῖαι αὐτῆς διελύθησαν, ἔγινε δὲ ἕλη ἐπαρχία Ῥωμαϊκῆ.

Τὴν ἀπόπειραν τοῦ Ἀνδρίσκου ἔκαμεν ἔπειτα ἀπὸ 6 ἔτη καὶ κάποιος ἄλλος ψευδοφίλιππος. Ἀλλ' ἡ στάσις τὴν ὅποιαν καὶ αὐτὸς ὑπεκίνησε, κατεσβέσθη ἄμέσως.

7. Ὑποδούλωσις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος.

Ἐν ᾧ ἡ Μακεδονία ὑπεδουλώνητο ἀπὸ τοὺς Ῥωμαίους, αἱ φιλονικίαι τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀχαιῶν ἐπροκάλεσαν τὴν ὑποδούλωσιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος. Πρὸ ὀλίγου χρόνου ἡ Σπάρτη εἶχεν ἀναγκασθῆ ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἑμοσπονδίαν τῶν. Τοῦτο ἠῤῥησε τὰς φιλονικίας τῶν. Οἱ Ῥωμαῖοι κατ' ἀρχὰς ἐνόμισαν ὅτι θὰ καταπαύσουν αὐτάς, ἂν ἀφήσουν νὰ φύγῃ ἡ Σπάρτη ἀπὸ τὴν Ἀχαιϊκὴν συμπολιτείαν. Ἀλλὰ τότε εἶχον ἐπιστρέφει εἰς τὰς πατρίδας τῶν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν ἔπειτα ἀπὸ 17 ἐτῶν ἐξορίας οἱ Ἀχαιοὶ ὄμηροι. Αὐτοὶ εἶχον τὴν καρδίαν γεμάτην ἀπὸ μίσος ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων. Δύο λοιπὸν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Κριτόλαος καὶ ὁ Δάϊος παρεκίνησαν τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Ῥωμαίων καὶ νὰ σφάξουν τοὺς εἰς τὴν Κόρινθον εὐρισκομένους Σπαρτιάτας. Τότε ὁ Μέτελλος ἔρχεται ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν μὲ στρατὸν καὶ νικᾷ τοὺς Ἀχαιοὺς εἰς τὴν Λοκρίδα (147). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀχαιῶν Κριτόλαος ἐξηφανίσθη καὶ τὸν διεδέχθη εἰς τὴν στρατηγίαν ὁ Δάϊος. Ὁ Δάϊος προσεπάθησε νὰ ἀντισταθῆ εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου, ἀλλὰ ματαίως. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐνίκηθησαν καὶ πάλιν πλησίον εἰς τὴν Λευκόπετραν ἀπὸ τὸν νέον Ῥωμαίων στρατηγὸν Μόμμιον. Ὁ Δάϊος ἀπελπίζεται πλέον καὶ αυτοκτονεῖ. Ὁ Μόμμιος γίνεται κύριος τῆς Κορίνθου καὶ παραδίδει αὐτὴν εἰς τὴν λεηλασίαν καὶ τὴν καταστροφὴν. Τὴν ἰδίαν τύχην ἔλαβον καὶ αἱ Θήβαι καὶ ἡ Χαλκίς, αἱ ὁποῖαι εἶχον βοηθήσει τοὺς Ἀχαιοὺς. Αἱ ἄλλαι πόλεις ἔσπευσαν νὰ ὑποταχθοῦν καὶ ἐσώθησαν ἀπὸ τὴν καταστροφὴν.

Ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλὰς ἐγένεν ἐπαρχία Ῥωμαϊκὴ μὲ τὸ ὄνομα Ἀχαΐα. Δὲν ἔστειλαν ὅμως εἰς αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι ἰδιαιτέρον διοικήτην, ἀλλὰ ἀνέθεσαν τὴν διοίκησίν της εἰς τὸν πράιτωρα τῆς Μακεδονίας (146).

8. Καταστροφή τῆς Καρχηδόνος.

Συγχρόνως μὲ τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου οἱ Ῥωμαῖοι ὑπεδούλωσαν καὶ τὴν Καρχηδόνα. Ἐβλεπον ὅτι μετὰ τὸν Βον Καρχηδονικὸν πόλεμον οἱ Καρχηδόνιοι εἶχον ἀναλάβει

οικονομικῶς, καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἰσχυράσουν. Ἐθρον λοιπὸν ἀφορμῆν ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ Καρχηδόνιοι ἐκίνησαν πόλεμον κατὰ τοῦ

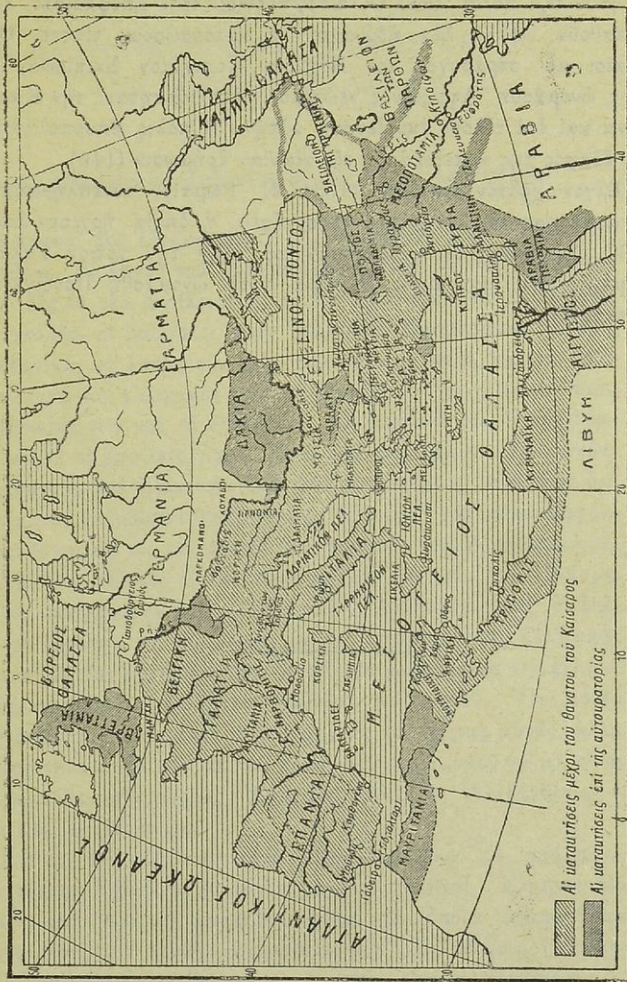


Fig. 2. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης.

βασιλέως τῆς Νουμιδίας Μασσανάσου χωρὶς τὴν ἀδειάν των, καὶ ἐκήρυξαν κατ' αὐτῶν τὸν πόλεμον. Εἰς μάτην οἱ Καρχηδόνιοι

ἔσπευσαν νὰ παραδοθῶν εἰς τὴν διάθεσίν των. Οἱ Ῥωμαῖοι, ἀφ' οὗ ἀφῆρεσαν ἀπ' αὐτοὺς τὰ ἔπλα των, ἐζήτησαν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν των. Οἱ Καρχηδόνιοι τότε ἀπεφάσισαν νὰ ἀντισταθῶν. Ἄλλὰ δὲν ἠδύναντο νὰ κατορθώσουν τίποτε. Οἱ Ῥωμαῖοι μὲ στρατηγὸν τὸν Πόπλιον Κορνῆλιον Σκιπίωνα, ὁ ὁπάτος ὠνομάσθη Ἀφρικανὸς νεώτερος, ἐπολιορκῆσαν τὴν Καρχηδόνα καὶ ἐπὶ τέλους ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἡ πόλις ἐπυρπολήθη, τὸ δὲ ἔδαφός της κατεδικάσθη εἰς αἰωνίαν ἐρήμωσιν (146).

Ὀλίγον χρόνον κατόπιν (133) οἱ Ῥωμαῖοι συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου, ἣ ὅποια ἤρχισεν ἀπὸ τὸ 197. Συγχρόνως δὲ κατέκτησαν καὶ ἔλην τὴν νότιον Γαλατίαν μέχρι τῶν Πυρηναίων. Ἡ χώρα αὐτὴ ὠνομάσθη Προβηγκία (=ἐπαρχία).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΕΚΤΟΣ ΤΗΣ ΚΥΡΙΩΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Τὰς βάσεις τοῦ ἑξελληνισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς εἶχε θέσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος. Τὸ ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου συνεπλήρωσαν οἱ διάδοχοί του. Εἰς τὰ νέα βασίλεια, τὰ ὅποια ἰδρύθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, οἱ βασιλεῖς ἦσαν Ἕλληνες. Συνηθισμένοι νὰ ὁμολοῦν ἑλληνικά, νὰ λατρεύουν τοὺς ἑλληνικοὺς θεοὺς καὶ νὰ ζοῦν ἐν γένει κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον, διετήρουν τὴν γλῶσσάν των, τὴν θρησκείαν των καὶ τὰ ἔθιμά των. Οἱ ὑπήκοοί των ἦσαν βάρβαροι. Ἀλλὰ οἱ βασιλεῖς εἶχον γύρω των περιβάλλον ἑλληνικόν. Τοὺς στρατοὺς των ἐστρατολόγουν ἀπὸ μισθοφόρους Ἕλληνας, διὰ τὴν διοίκησιν ἐλάμβανον ὑπαλλήλους Ἕλληνας καὶ τέλος ἐφρόντιζον νὰ ἔρχωνται εἰς τὰς αὐτὰς των ποιηταί, σοφοὶ καὶ καλλιτέχναι Ἕλληνες. Ἐκτὸς αὐτῶν πάρα πολλοὶ ἄποικοι καὶ ἔμποροι Ἕλληνες συνέρρουσαν ἐκεῖ. Τέλος καὶ ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοί του ἴδρυσαν εἰς τὰς χώρας ταύτας παρὰ πολλὰς ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὅποια ἐχρησίμευσαν ὡς κέντρα μεταδόσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ καθόλου πολιτισμοῦ. Ὅχι μόνον λοιπὸν διεδόθη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ἀλλὰ καὶ κατήντησε τώρα κέντρα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ νὰ μὴ εἶναι πλέον αἱ πόλεις τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀλλὰ ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Πέργαμος.

Μετὰ τὸν 4ον αἰῶνα εἰς αὐτάς ἰδίως ἀκμάζουν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν μεγάλοι ποιηταί Ἕλληνες δὲν ἀναφαίνονται. Ἀπὸ τὰ τραγούδια ὅμως, τὰ ὅποια ἀναφέρονται εἰς τοὺς θεοὺς τῶν ἀγρῶν, μορφώνεται μία νέα ποίησις, ἡ βουκολικὴ. Ὁ σπουδαιότερος βουκολικὸς ποιητὴς εἶναι ὁ Θεόκριτος.

Μεγάλος ἱστορικὸς συγγραφεὺς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν παρουσιάζεται ὁ Πολύβιος ἀπὸ τὴν Μεγαλοῦπολιν.

Οἱ φιλόσοφοι ἀκολουθοῦν ἄλλοι τὸν Πλάτωνα καὶ ἄλλοι τὸν Ἀριστοτέλην.

Ἐπίσης τότε ἤκημασαν γεωγράφοι, μαθηματικοὶ καὶ γραμματικοί. Οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ ὥρισαν τοὺς κανόνας τῆς Γραμματικῆς καὶ τοῦ Συνακτικοῦ.

Καὶ οἱ περισσότεροι Ἕλληγες τεχνίται ἦσαν Ἕλληγες ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, ἰδίως ἀπὸ τὰς Τράλλεις, τὴν Πέργαμον καὶ τὴν Ῥόδον. Περιφημὸς εἶναι ὁ κολοσσὸς τῆς Ῥόδου, ἄγαλμα τοῦ Ἥλιου ὕψους 25 μέτρων, τὸ ὅποῖον ἰδρῦθη τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῆς νήσου αὐτῆς.

2. Ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Δύσιν.

Οἱ Ῥωμαῖοι μέχρι τοῦ 3ου αἰῶνος ἦσαν γεωργοὶ καὶ στρατιῶται. Ἐπομένως ἔζων βίον πολὺ ἀπλοῦν. Ἀφ' οὗ ἕμως κατέκτησαν τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, αἱ ὁποῖαι κατοικοῦντο ἀπὸ Ἕλληνας ἠλλαξαν βίον. Οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ καὶ οἱ ἀρχοντες ἔφεραν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ τὰς σταλίσουν τὰς οἰκίας τῶν ἀγάλματα, ὠραία ἀγγεῖα καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα, τὰ ὅποια ἐλεηλάτησαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Παρὰ πολλοὶ Ῥωμαῖοι ἦ ὡς στρατιῶται ἦ ὡς ἔμποροι ἔμειναν πολλὰ ἔτη εἰς τὴν Ἀνατολὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Παρὰ πολλοὶ ἐπὶ τέλος Ἕλληγες ἦλθαν εἰς τὴν Ῥώμην, εἴτε ὡς δοῦλοι, εἴτε διὰ τὰς ζητήσουν τύχην καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτήν. Ἐδῶ ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοὺς ἔκαμαν σχολὰς γραμματικὰς, ῥητορικὰς καὶ φιλοσοφικὰς, ἄλλοι ἔκαμαν δράματα διὰ τὸ θέατρον, ἄλλοι ἀνελάμβαναν τὰ κτίζουσι μνημεῖα κτλ.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ῥωμαῖοι ἐγνώρισαν τὰς ἰδέας τῶν Ἑλλήνων. Ἐμαθαν τὰ θαυμάζουσι τὰ ἀριστουργήματα τῆς γλυπτικῆς τῶν, ἐμιμήθησαν αὐτοὺς εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ ἐσυνδύασαν εἰς τὰ οἰκοδομήματά τῶν τοὺς κίονας καὶ τὰ κιονόκρανα τὰ ἑλληνικὰ μὲ τὸν θόλον. Ἐμαθαν τὰ ἀναγιγνώσκουσι τὰ ἔργα τῶν ἑλλήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν. Ἐμαθαν τέλος τὰς ἑλληνικὰς, ὅπως οἱ Ἕλληγες. Τὰς κατοικίας τῶν τώρα κτίζουσι, ὅπως τὰς ἑλληνικὰς, καὶ ἐπιπλύνουσι καὶ στολίζουσι αὐτὰς μὲ μεγάλην πολυτέλειαν. Τὰ ἐνδύματά τῶν, δηλ. τὸν χιτῶνα καὶ τὴν τῆβεννον

(ΰφασμα ήμικυκλικόν, με τὸ ὅποιον ἐτυλίσσοντο), τὰ ὅποια πρὶν κατεσκευάζαν ἀπὸ χονδρὸν μαλλίον, τῶρα κατασκευάζουσι ἀπὸ λινὸν ἢ βάμβακα ἢ λεπτὸν μαλλίον. Αἱ γυναῖκες δὲ ἰδίως ἐνδύονται μετὰ ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ φορτῶνται μετὰ κοσμήματα. Ἡ τροφή των, ἣ ὅποια πρὶν περιωρίζετο εἰς ἄρτον, ὄσπρια, καρπούς καὶ οἶνον, τῶρα γίνεται πολυτελής, τρῶγουσι δὲ ἐξαιπλωμένοι κατὰ τὴν ἑλληνικὴν συνήθειαν. Τέλος, ἐνῶ πρὶν οἱ πλούσιοι ἔμεναν συνήθως εἰς τοὺς ἀγρούς, τῶρα διαμένουσι εἰς τὴν πόλιν, ὅπου παραδίδονται εἰς διασκεδάσεις, συμπόσια, θεάματα, ἀγῶνας, ταξείδια.

Δὲν ἔμαθαν δὲ μόνον νὰ ζοῦσι κατὰ τὸν ἑλληνικὸν τρόπον. Κάθε κοινωνικὸς ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἔνεκα τούτου αἱ μεγάλαὶ οἰκογένειαι τῆς Ῥώμης ἐλάμβανον ἑλληνας διδασκαλοὺς διὰ τὰ τέχνη των, πολλαὶ δὲ καὶ ἔστελλον αὐτὰ νὰ σπουδάζουσι εἰς τὰς σχολὰς τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ῥόδου, τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων.

Οἱ Ῥωμαῖοι λοιπὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀφήσαν τὸν Ῥωμαϊκὸν βίον καὶ ἔζων βίον ἑλληνικόν. Διὰ τοῦτο πολὺ δικαίως κάποιος Ῥωμαῖος ποιητὴς εἶπεν, ὅτι τότε ἡ Ἑλλὰς κατέκτησε τὴν Ῥώμην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Η ΕΠΟΧΗ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1. Κάτων—Γράκχοι.

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ῥωμαίων δὲν εἶχαν ὡς μόνον ἀποτελέσ-
μα τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Ῥώμην.
Εἶχαν καὶ ἄλλα ἀποτελέσματα δλέθρια δι' αὐτήν. Ὁ νέος βίος,
τὸν ὅποιον ἔμαθον νὰ ζοῦν οἱ Ῥωμαῖοι, ἀπαιτεῖ χρήματα πολλά.
Αἱ ἀνώτεροι λοιπὸν τάξεις δὲν κυβερνοῦν πλέον σύμφωνα μὲ τὸ
συμφέρον τοῦ κράτους, ἀλλὰ μεταχειρίζονται τὰ ἀξιώματά των
διὰ νὰ πλουτοῦν. Τοῦτο δὲ κατορθώνουν μὲ τὰς λεηλασίας καὶ
τὰς καταπιέσεις, τὰς ὁποίας κάμνουν εἰς τὰς κατακτηθείσας χῶ-
ρας. Ἀπ' ἐναντίας, ὁ λαὸς ἐκ τῶν διαρκῶν πολέμων ἔχει γίνε-
τον πολὺ πτωχός. Οἱ μικροὶ ἰδιοκτῆται, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀποτελεῖτο
ὁ στρατός, ἔνεκα τῶν συνεχῶν ἐκστρατειῶν ἠναγκάσθησαν νὰ
πωλῆσουν τὰ κτήματά των. Ἐπειδὴ δὲ ἔνεκα τῆς ἀφθονίας τῶν
δούλων οὐδὲ ὡς ἐλεύθεροι γεωργοὶ εὑρίσκον πλέον εἰς τοὺς
ἀγροὺς ἐργασίαν, ἐτυσσωρεύθησαν ἔλαι εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀλλὰ
καὶ ἐδῶ διὰ τὸν ἴδιον λόγον δὲν εὑρίσκουν ἐργασίαν. Ἐμε-
νον λοιπὸν ἄεργοι καὶ ἐτρέφοντο ἀπὸ τὸ δημόσιον. Τοιοῦτος
λαὸς φυσικὰ ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης ἐπώλει τὰς ψήφους του εἰς
τοὺς ὑποψηφίους, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου ἐπολέμει ὄχι διὰ τὴν
πατρίδα ἀλλὰ διὰ τὰ λάφυρα καὶ τὴν μισθόν, καὶ ἐγένετο τυ-
φλὸν ὄργανον τοῦ στρατηγοῦ.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ἐπροσπάθησαν νὰ διορθώσουν μερικοὶ
καλοὶ πολῖται, ἀλλὰ ματαίως. Τοῦτο ἐπεχείρησεν ὁ Κάτων, ὁ
ὁποῖος ἐπολέμησε τὰ νέα ἥθη καὶ ἐπροσπάθησε νὰ φέρῃ εἰς τὴν
Ῥώμην πάλιν τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα τοῦ βίου. Ἐπίσης οἱ ἀδελ-
φοὶ Γράκχοι Τιβέριος καὶ Γάιος ἐπροσπάθησαν νὰ δώσουν εἰς
τὸν λαὸν τῆς Ῥώμης κτήματα νὰ καλλιεργῇ. Ἀλλὰ ἔλαι αἱ
ἀπόπειραι αὐταὶ ἐναυάγησαν ἀπὸ τὴν ἀντίδρασιν τῶν εὐγενῶν.

Τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν Ῥώμην εὑρίσκονται εἰς διαρκῆ πόλεμον

τὰ δύο κόμματα τοῦ λαοῦ καὶ τῶν εὐγενῶν. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἑμῶς δὲν ἀποβλέπουν εἰς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους, ἀλλὰ πῶς νὰ λάβουν εἰς χεῖρας τῶν τὴν διοίκησιν αὐτοῦ.

2. Μάριος καὶ Σύλλας.

Κατ' ἀρχὰς κύριος τῆς πολιτείας κατώρθωσε νὰ γίνῃ ὁ Μάριος, ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν δημοκρατικῶν. Εἰς τὸν Μάριον οἱ εὐγενεῖς ἀντέταξαν τὸν Σύλλαν. Οὗτος εἶχε διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου Μιθριδάτου, ὁ ὁποῖος εἶχε ζητήσῃ νὰ κατακτήσῃ ἕλην τὴν Ἀσίαν. Εἰς τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν μεταξὺ Μαρίου καὶ Σύλλας ἐνίκησεν ἐπὶ τέλους ὁ Σύλλας, οἱ δὲ φίλοι τοῦ Μαρίου ἢ ἐφρανεύθησαν ἢ ἐξωρίσθησαν. Κατόπιν τούτου ὁ Σύλλας ἔγινε δικτάτωρ (82) καὶ μετερρόθησε τὸ πολίτευμα μὲ τιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ σύγκλητος νὰ ἔχη ἕλην τὴν δύναμιν.

3. Πομπήϊος καὶ Καῖσαρ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σύλλας δύο πάλιν ἄνδρες ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἀρχήν, ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Καῖσαρ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν οὗτοι συνεννοήθησαν μεταξὺ τῶν καὶ μὲ ἓνα ἄλλον στρατηγόν, τὸν πλουσιώτατον Κράσσον, νὰ μοιρασθοῦν ἕλα τὰ ἀξιώματα τῆς πολιτείας. Ὁ Κράσσος λοιπὸν ἔλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀσίας, ὁ Πομπήϊος τὴν διοίκησιν τῆς Ἰσπανίας, (ἀλλὰ ἔμεινεν εἰς τὴν Ῥώμην) καὶ ὁ Καῖσαρ τὴν διοίκησιν τῆς Γαλατίας, ὅπου πολεμῶν πρὸς τοὺς Γαλάτας ἀπέκτησε μεγάλην στρατιωτικὴν δόξαν. Ἀλλ' ἡ συμφωνία αὐτὴ δὲν διήρκεσε πολὺ.

Ὁ Κράσσος, ἐνῶ ἐπολέμει ἐναντίον τὸν Πάρθων ἐφρανεύθη. Τότε οἱ δύο ἄλλοι, Πομπήϊος καὶ Καῖσαρ ἤλθαν εἰς σύγκρουσιν μεταξὺ τῶν, καὶ ἦναψεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος. Ὁ Καῖσαρ ἔρχεται ἐναντίον τῆς Ῥώμης καὶ γίνεται κύριος αὐτῆς. Ὁ Πομπήϊος ἔφυγε μὲ τοὺς φίλους του εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καῖσαρ τότε σπεύδει εἰς τὴν Ἰσπανίαν, νικᾷ τὸν στρατὸν τοῦ Πομπήϊου καὶ ἔπειτα ἔρχεται εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ συναντήσῃ τὸν ἴδιον τὸν Πομπήϊον. Ἡ μεγάλη μάχη μεταξὺ αὐτῶν ἔγινεν εἰς τὰ Φάρσαλα τῆς Θεσσαλίας. Ὁ Πομπήϊος ἐνίκηθη καὶ ἔφυγεν εἰς

τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως αὐτῆς (47). Ὁ Καίσαρ ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἀνεκηρύχθη τότε δικτάτωρ ἰσόβιος, ἔγινε δηλ. πραγματικὸς βασιλεὺς, ἀλλὰ χωρὶς τὸν τίτλον. Περιώρισε προσέτι τὴν δύναμιν τῆς Συγκλήτου καὶ ἐπροστάτευσε τὸν λαόν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἔγινε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς αὐτόν.

Ἄλλὰ οἱ εὐγενεῖς τὸν ἐθεώρουν ὡς τύραννον. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς μὲ ἀρχηγούς τὸν Κάσιον καὶ Βροῦτον ἔκαμαν συνωμοσίαν ἐναντίον του καὶ μίαν ἡμέραν, ἐν ᾗ εἰσήρχετο εἰς τὸ βουλευτήριον, τὸν ἐδολοφόνησαν (44).

Ὁκταβιανὸς καὶ Ἀντώνιος.

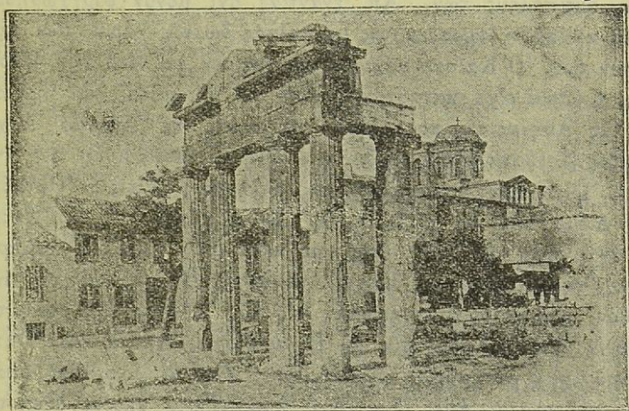
Ἐπειτα ἀπὸ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος δύο πάλιν ἄνδρες ἠγωνίσθησαν διὰ τὴν ἀρχήν, ὁ Ἀντώνιος, ἀξιωματικὸς τοῦ Καίσαρος καὶ τότε ὑπατος, καὶ ὁ νεαρὸς ἀνεψιὸς τοῦ Καίσαρος Ὁκταβιανός, ὁ ὅποιος τότε ἐσπούδαζεν εἰς τὰς Ἀθήνας καί, ὅταν ἔμαθε τὴν δολοφονίαν τοῦ θείου του, ἔσπευσεν εἰς τὴν Ῥώμην. Ὅπως ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Καίσαρ, οὕτω καὶ ὁ Ἀντώνιος καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς κατ' ἀρχὰς συνεννοήθησαν μεταξύ των. Ὁ Ἀντώνιος ἔλαβε τὴν διοίκησιν τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Ὁκταβιανὸς τὴν διοίκησιν τῆς Δύσεως. Ἄλλὰ οἱ δύο ἄρχοντες δὲν ἤρρηξαν νὰ συγχρυσθοῦν καὶ μεταξὺ των.

Ὁ Ἀντώνιος διέμενεν εἰς τὴν Αἴγυπτον πλησίον τῆς βασιλείσσης Κλεοπάτρας καὶ ἐκεῖ ἔζη βίαν τρυφηλὴν. Ὁ Ὁκταβιανὸς κατηγορήσεν αὐτὸν ὅτι ἐσκέπτετο νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Κλεοπάτραν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους, καὶ ἐκήρυξε κατ' αὐτοῦ τὸν πόλεμον. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα τότε συνήθρισαν πολλὸν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἔσπευσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ περιμένουν τὸν Ὁκταβιανόν. Ἐκεῖ ἔφθασε καὶ ὁ Ὁκταβιανὸς μὲ τὸν ἰδικόν του στρατὸν καὶ στόλον. Πλησίον εἰς τὸ Ἄκτιον εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἔγινεν ἡ μεγάλη ναυμαχία Ὁκταβιανοῦ καὶ Ἀντωνίου. Ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἐνίκηθησαν καὶ ἔφυγαν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἄλλ' ὁ Ὁκταβιανὸς τοὺς κατεδίωξε καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ δευτέραν φορὰν. Τότε ὁ Ἀντώνιος καὶ ἡ Κλεοπάτρα ἠῤτοκτόνησαν, ἵνα μὴ περιέλθουν εἰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ. Ὁ Ὁκταβιανὸς μετὰ τοῦτο ἔκαμε τὴν

Αἴγυπτον ἐπαρχίαν ῥωμαϊκὴν καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ῥώμην μόνος κύριος τοῦ κόσμου (31).

5. Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Εἰς τὸν πόλεμον τῶν Ῥωμαίων ἐναντίον τοῦ Μιθριδάτου, τοῦ βασιλέως τοῦ Πόντου, ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλάς εἶχεν ἐπαναστατήσει καὶ εἶχε ταχθῆ μετὰ τὸν βασιλέα. Ὡς ἐκ τούτου ὑπέφερε τότε



Εἰκ. 3 Στοὰ Ἀθηνῶν Ἀρχηγέτιδος εἰς τὰς Ἀθῆνας.

πολλὰ ἐκ μέρους τοῦ Σύλλα, ἰδίως δὲ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Σύλλας ἐπολιόρκησεν αὐτήν. Διὰ τὴν κατασκευασθῆσαν μηχανήματα διὰ τὴν πολιορκίαν, ἔκοψε τὰ δάση τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Λυκαίου, διὰ τὴν προμηθευθῆσαν χρήματα, ἀφήρесе τοὺς θησαυροὺς τῶν ἱερῶν τῆς Ἐπιδαύρου, τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Ὀλυμπίας. Ἀφ' οὗ δὲ ἐπειτα ἀπὸ πολιορκίαν ἐνὸς ἔτους ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν, ἀφῆκε τοὺς στρατιώτας του νὰ σφάξουν τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων τῆς ἐνδόξου πόλεως. Κατὰ τὴν πολιορκίαν αὐτὴν ἐπυροπόληθη καὶ τὸ ξύλινον ᾧδειον τοῦ Περικλέους. Ἀκόμη χειρότερα ἔπαθεν ὁ Πειραιεύς, ὁ ὅποτος ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ Σύλλα ἀμέσως κατόπιν. Ἡ πόλις ὅλη κατεστράφη, οἱ νεώσοικαι καὶ ἔλα τὰ λαμβάνειν. *Αντ. Χωραφᾶ. Ἱστορία Β' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις στ'*

πρὸ αὐτῆς οἰκοδομήματα πλὴν τῶν ναῶν ἐπυρπολήθησαν, τὰ δὲ τείχη κατεκρημνίσθησαν (86).

Ἄλλὰ καὶ εἰς τοὺς κατόπιν μεγάλους ἐμφυλίους πολέμους τῆς Ῥώμης ἢ Ἑλλάς κατὰ σύμπτωσιν εἶχε ταχθῆ πάντοτε μὲ τοὺς νικημένους, διότι καὶ ὁ Πομπήϊος καὶ ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Ἀντώνιος αὐτὴν ἔκαμαν ὀρμητήριόν των. Ἐν τούτοις οὔτε ὁ Καῖσαρ, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τὸν Πομπήϊον, οὔτε ὁ Ἀντώνιος, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τὸν Βροῦτον, οὔτε ὁ Ὀκταβιανός, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τὸν Ἀντώνιον, ἐτιμώρησαν τὰς ἑλληνικὰς πόλεις, διότι συνεμάχησαν μὲ τοὺς ἀντιπάλους των. Ἀπ' ἐναντίας ὄχι μόνον ἐσυγχώρησαν, ἀλλὰ καὶ εὐεργέτησαν αὐτὰς μὲ πολλὰς δωρεὰς χάριν τῶν προγόνων των. Ὁ Καῖσαρ μάλιστα καὶ ἔκτισεν ἐκ νέου τὴν Κόρινθον, ἣ ὁποία εἶχε καταστραφῆ ὑπὸ τοῦ Μομμίου, καὶ ἤρχισεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν κατασκευὴν τῆς στοᾶς τῆς Ἀθηναῶν Ἀρχηγέτιδος (λείψανα αὐτῆς σφύζονται ἀκόμη λεγόμενα πύλη τῆς ἀγορᾶς). Ἰδίως ὁμοῦς ἐπεριποιήθη τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὁ Ὀκταβιανός. Διεμοίρασεν εἰς αὐτὰς σίτον. Ἰδρυσεν πλησίον εἰς τὸ Ἄκτιον εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐκεῖ νίκης του κατὰ τοῦ Ἀντωνίου λαμπρὰν πόλιν, τὴν Νικόπολιν. Ἐπροστάτευσεν τὰς Πάτρας καὶ τὴν Κόρινθον. Καὶ τέλος ἀπετελείωσεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν στοᾶν τῆς Ἀθηναῶν Ἀρχηγέτιδος (εἰκ. 3). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἀπὸ τοῦ Ὀκταβιανοῦ καὶ ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλάς, ὅπως εἶναι αἱ Ῥωμαϊκαὶ ἐπαρχίαι, κυβερνᾶται ἀπὸ ἰδιαιτέρον διοικητὴν, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Κόρινθον. Ἄλλὰ τῶρα οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ των ἔπαυσαν. Ἐπομένως αἱ καταπιέσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμαν εἰς αὐτὴν οἱ Ῥωμαῖοι ὑπάλληλοι, ἦσαν μικρότεροι ἀπὸ τὰς συμφορὰς τῶν ἐμφυλίων πολέμων. Ἐνεκα δὲ τῆς μακρᾶς εἰρήνης αἱ πόλεις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβαν οικονομικῶς. Ἐπειτα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ῥωμαίου διοικητοῦ δὲν ὑπῆγετο ὅλη ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλάς. Αἱ Ἀθηναί, ἡ Σπάρτη, τὸ Ἄργος, ἡ Ἐλάτεια, αἱ Θεσπιαί, ἡ Τανάγρα, ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ Θεσσαλία ἐθεωροῦντο ἐλεύθεροι καὶ σύμμαχοι τῶν Ῥωμαίων. Ἐπομένως δὲν ἐπλήρωναν φόρους καὶ ἐπολιτεύοντο σύμφωνα μὲ τοὺς ἀρχαίους νόμους των.

6. Ὁ Αὐγουστος αὐτοκράτωρ.

Οἱ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ αὐτοκράτορες

(31 π. Χ.—68 μ. Χ.)

Ὁ Ὀκταβιανός, ἀφοῦ ἔγινε μόνος κύριος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, δὲν ἠθέλησε νὰ δεχθῆ τὸν τίτλον τοῦ δικτάτορος, διότι ὁ τίτλος αὐτὸς ἦτο μισητὸς εἰς τὴν Ῥώμην. Ἀντὶ τούτου ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος, ὁ ὁποῖος ἕως τῶρα ἐδίδετο συνήθως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ εἰς τοὺς νικητὰς στρατηγούς. Ὡσαύτως ἔλαβε καὶ ἓνα νέον τίτλον, τὸν τοῦ Αὐγούστου (=σεβαστοῦ), ὁ ὁποῖος ἔδιδεν εἰς αὐτὸν ἱερὸν χαρακτῆρα.

Ὁ Αὐγουστος ἐδείχθη πολὺ εὐεργετικὸς ἡγεμῶν. Ἐφερε τὴν τάξιν εἰς τὴν Ῥώμην καὶ μαζί με αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν. Κατεσκεύασε πολλὰ μνημεῖα καὶ ἐπροστάτευσε τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων. Δι' αὐτὸ τότε ἤχμασαν οἱ μεγαλύτεροι Ῥωμαῖοι ποιηταί, ὁ Βιργίλιος, ὁ Ὀράτιος, ὁ Ὀβιδιος κ. ἄ.

Δυστυχῶς οἱ διάδοχοι τοῦ Αὐγούστου δὲν ἦσαν ὅμοιοι με αὐτόν. Ὁ Αὐγουστος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 66 ἐτῶν τὸ 14 μ. Χ. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶχεν υἱούς, ἔγιναν αὐτοκράτορες πλάγιοι συγγενεῖς αὐτοῦ ὁ Τιβέριος, ὁ Καλιγόλας, ὁ Κλαύδιος, ὁ Νέρων. Ὅλοι αὐτοὶ ὑπῆρξαν ὠμοὶ καὶ σκληροὶ τύρανοι, αἰμοδιψεῖς δὲ μέχρι παραφροσύνης.

Ἐπὶ τέλους οἱ εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Αὐτοκρατορίας στρατοὶ ἐπανεστάτησαν καὶ ἀνεκῆρξαν αὐτοκράτορας τοὺς στρατηγούς των. Ἐκ τούτων δὲ ἐπεκράτησεν ὁ στρατηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀνατολῆς Βεσπεσιανός. Με αὐτὸν ἀρχίζει νέα δυναστεία αὐτοκρατόρων, τῶν Φλαβίων.

7. Οἱ Φλάβιοι (70—96).

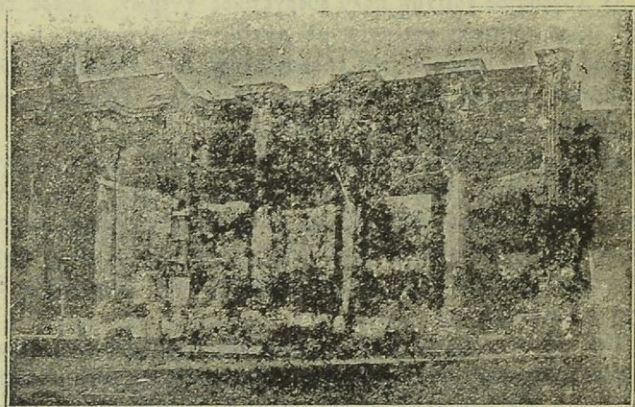
Ἐπὶ τοῦ Βεσπεσιανοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Τίτου ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην ἡ τάξις, ἡ ὁποία εἶχε διασαλευθῆ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Αὐγούστου. Διωρθώθησαν τὰ οικονομικὰ τοῦ κράτους, ἐπανῆλθεν ἡ πειθαρχία εἰς τὸν στρατὸν καὶ κατεβλήθησαν διάφορα ἐπαναστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν εἰς τὸ κράτος. Ἐξ αὐτῶν πολὺ σπουδαία εἶναι ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰου-

δαίων, ἕνεκα τῆς ὁποίας ὁ Τίτος ἐκυρίευσε καὶ κατέστρεψε τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Ἱερουσαλήμ.

Ὁ διαδεχθεὶς ὅμως τὸν Τίτον Δομιτιανὸς ὠμοίαζε μᾶλλον μὲ τὸν Νέρωνα. Διὰ τοῦτο ἔγινε συνωμοσία ἐναντίον του καὶ τὸν ἐδολοφόνησαν.

8. Οἱ Ἀντωνῖνοι (96—192).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δομιτιανοῦ ἡ σύγκλητος ἐξέλεξε ἀυτοκράτορα τὸν γηραιὸν συγκλητικὸν Νέρβαν. Ἀπὸ αὐτὸν ἀρχίζει νέα σειρά λαμπρῶν αὐτοκρατόρων, οἱ ὅποιοι ἐνιμρόζονται Ἀντωνῖνοι. Οἱ αὐτοκράτορες αὐτοὶ ἦσαν ὁ Τραϊανός, ὁ Ἀδριανός,



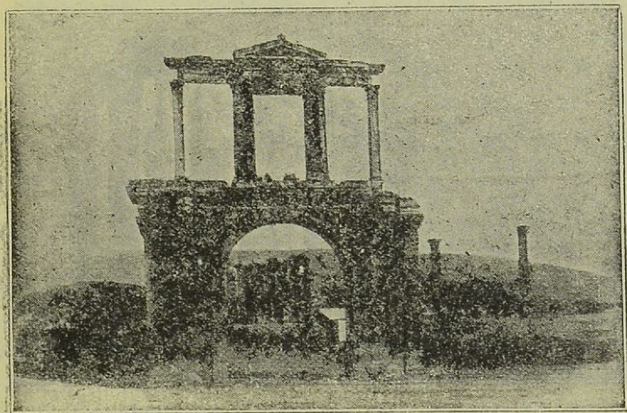
Εἰκ. 4. Στοὰ βιβλιοθήκης Ἀδριανοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Ἀντωνῖνος ὁ εὐσεβὴς καὶ ὁ φιλόσοφος Μάρκος Αὐρήλιος. Ὁ διαδεχθεὶς ὅμως τὸν Μάρκον Αὐρήλιον υἱὸς τοῦ Κόμμοδος ὑπῆρξε τύραννος αἰμοδιψής, διὰ τοῦτο ἀπέθανε δολοφονηθεὶς.

Ἐκ τῶν αὐτοκρατόρων τούτων ὁ Ἀδριανὸς καὶ ὁ Μάρκος Αὐρήλιος ἐδείχθησαν πολλὴν ἐνεργητικοὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Ἀδριανὸς ἐστόλισε μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰς ὁποίας τρεῖς φορές ἔμεινεν ἐπὶ πολλὸν χρόνον ζῶν ὡς πολίτης Ἀθηναῖος. Κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ ἐκτίσθησαν τότε εἰς τὰς Ἀθήνας πολλοὶ

νασί, γυμνάσιον καὶ μεγαλοπρεπῆς στοὰ ἐξ 120 κίωνων μὲ βιβλιο-
θήκην (λείψινα αὐτῆς σφίζονται πλησίον εἰς τὴν παλαιάν ἀγο-
ρὰν) (εἰκ. 4). Προσέτι ΝΑ. τῆς Ἀκροπόλεως πλησίον εἰς τὰς
ἔχθρας τοῦ Ἡλίου τοῦ Ἀδριανῶς ἔκτισε νέαν πόλιν, εἰς τὴν
ὁποίαν ἔδωκε τὸν ὄνομά του. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἐκεῖ σωζομένη
ἄψις μὲ τὰς ἐπιγραφὰς τῆς (κοινῶς πύλη τοῦ Ἀδριανοῦ) (εἰκ.
5). Προσέτι ἀπετελείωσε τὸν εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς πόλεως ναὸν



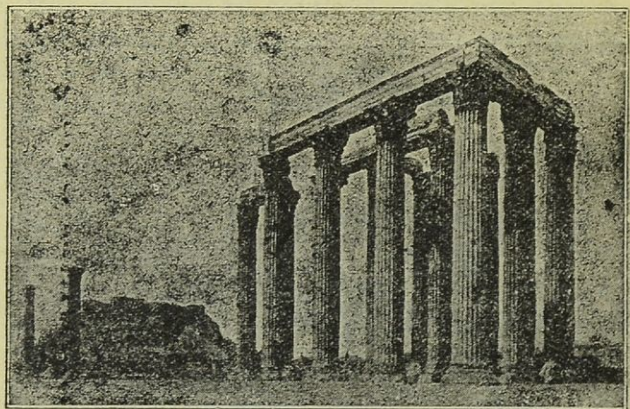
Εἰκ. 5. Ἄψις τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας.

τοῦ Ὀλυμπίου Διός, τοῦ ὁποίου τὰ θεμέλια εἶχε θέσει ὁ Πεισί-
στρατος. Τοῦ ναοῦ τούτου σφίζονται ἀκόμη μερικὸι κίονες καὶ
μέρος τῶν θεμελιῶν τειχῶν τοῦ περιβάλλου (εἰκ. 6). Τέλος ὁ
Ἀδριανῶς κατεσκεύασε τὸ ἀκόμη ὑπάρχον ὑδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον
ἐξ αὐτοῦ ὀνομάζεται Ἀδριάνειον.

Ὁ δὲ Μάρκος Ἀδρήλιος διωργάνωσε τὰς σχολὰς τῶν Ἀθη-
νῶν. Αἱ Ἀθηναὶ ἐξηκολούθησαν πάντοτε νὰ εἶναι κέντρον τῆς
παιδείας καὶ εἶχον σχολὰς, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδασκον πάντοτε φι-
λόσοφοι ὀνομαστοί. Ἔνεκα τούτου ἤρχοντο ἐκεῖ ἀπὸ ἑλα τὰ μέρη
στουδασταὶ καὶ ἡ πόλις ἐφαίνετο ὡς κοινὸν σχολεῖον ὄλων τῶν
ἑθνῶν. Τῆς σχολῆς αὐτῆς ὁ Μάρκος Ἀδρήλιος ὀργάνωσεν, ἔπως
τὰ σημερινὰ πανεπιστήμια, μὲ διδασκάλους, οἱ ὁποῖοι ἐμισθοδο-

τοῦντο μὲ μεγάλους μισθοὺς ἄλλοι μὲν ὑπὸ τῆς πόλεως, ἄλλοι δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀντωνίνων ἐξῆσεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ περίφημος διὰ τὸν πλοῦτόν του καὶ τὴν γενναιοδωρίαν του Ἀθηναῖος φιλόσοφος Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς. Τοῦτου ὁ πατὴρ εἶχε γίνει πλούσιος ἀπὸ θησαυρόν, τὸν ὅποιον εὔρεν εἰς τὴν οἰκίαν του. Τὸν θησαυρὸν τοῦτον ὁ Ἡρώδης μετεχειρίσθη διὰ νὰ στο-



Εἰκ. 6. Ναὸς τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς εἰς τὰς Ἀθήνας.

λιση καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην καὶ ἰδίως τὰς Ἀθήνας μὲ λαμπρὰ οἰκοδομήματα. Αὐτὸς ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ἔργων κατεσκεύασε ΝΔ. τῆς Ἀκροπόλεως τὸ μεγαλοπρεπὲς θέατρον, τὸ λεγόμενον ἀκρόμη σήμερον Ὠδεῖον τοῦ Ἡρώδου, καὶ ἔκτισε πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ τὸ Παναθηναϊκὸν στάδιον μὲ μάρμαρον τοῦ Πεντελικοῦ. Τὸ σημερινὸν στάδιον ἐκτίσθη ἐπάνω εἰς τὰ θεμέλια ἐκείνου μὲ ἔξοδα τοῦ μεγάλου ὁμογενοῦς Γ. Ἀβέρωφ.

9. Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία καὶ αἱ βαρβαρικοὶ ἐπιδρομαί.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κομμυδου (192), ἐπῆλθεν εἰς τὴν Ῥώμην ἡ ἀναρχία. Οἱ αὐτοκράτορες εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ δίδουν εἰς τοὺς στρατιώτας τὴν ἡμέραν τῆς ἀνακηρύξεώς των χρηματικὰ δῶρα. Ἡ ἐκλογή λοιπὸν αὐτοκράτορος ἦτο ἔργον κερδοφόρον.

διὰ τὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλλεν αὐτόν. Ἐπομένως οἱ διάφοροι ῥωμαϊκοὶ στρατοὶ ἤθελον ὁ καθεὶς νὰ ἀνακηρύξῃ αὐτὸς τὸν αὐτοκράτορα διὰ νὰ λάβῃ τὰ δῶρα. Ἔνεκα τούτου κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀνεκηρύσσοντο συγχρόνως πολλοὶ αὐτοκράτορες. Μεταξὺ αὐτῶν ἠκολούθουν ἔπειτα πόλεμοι, καὶ ἐπὶ τέλους αὐτοκράτωρ ἔμενον ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἤθελε νικήσει τοὺς ἄλλους. Ἡ ἐποχὴ αὐτὴ ὀνομάζεται στρατιωτικὴ ἀναρχία καὶ διήρκεσε περισσότερο ἀπὸ ἓνα αἶώνα.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἡ Αὐτοκρατορία παρέλυσεν, αἱ ἐπαρχίαι εὐρίσκοντο εἰς ἐπανάστασιν, τὰ σύνορα τοῦ κράτους ἦ ἔμενον ἀφρούρητα ἢ ἐφυλάσσοντο ἀπὸ τοὺς χειροτέρους στρατούς. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθησαν οἱ περίξ βάρβαροι διὰ νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν.

Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἦσαν εἰς μὲν τὴν Δύσιν διάφοροι γερμανικοὶ λαοί, εἰς δὲ τὴν Ἀνατολὴν οἱ Πέρσαι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Πάρθων, κατέβαλαν αὐτοὺς καὶ ἱδρυσαν τὸ δεύτερον περσικὸν κράτος. Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπέφεραν τὰς μεγαλυτέρας καταστροφὰς εἰς τὸ κράτος, ἦσαν οἱ Γότθοι, λαὸς γερμανικός. Οἱ Γότθοι ἦλθον ἀπὸ τὰς ὄχθας τοῦ Βιστούλα, ἐπέρασαν τὸν Δούναβιν καὶ ἐληλάτησαν πολλάκις τὴν Μοισίαν (σημερινὴν Σερβίαν καὶ Βουλγαρίαν), τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ἄλλοτε δὲ πάλιν μὲ ἀπειρα πλοιάρια κατέλαβαν τὸ Βυζάντιον καὶ διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰσηλθάν εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ ἐληλάτησαν ὅλας τὰς ἀκτὰς αὐτοῦ, ἰδίως δὲ τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Ἀθήνας. Ὅλοι αἱ ἐπιδρομαὶ ἕως αὐταὶ τῶν Γότθων ἐπὶ τέλους ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐντοπίων Ἑλλήνων καὶ ὑπὸ τῶν ῥωμαϊκῶν στρατῶν.

Ἀπὸ τῆς ἀναρχίας αὐτῆς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἐσώθη, ὅταν ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ ἐκ Δαλματίας στρατηγὸς Διοκλητιανός. Αὐτὸς πρῶτον μὲν κατέπαυσε τοὺς ἐμφυλίους πολέμους. Ἐπειτα διήρκεσε τὸ κράτος εἰς τέσσαρα μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν ἐκράτησεν αὐτός, τὰ δὲ ἄλλα τρία πρεχώρησεν εἰς τρεῖς συνάρχοντας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ κράτος εὐκολώτερον διοικεῖτο καὶ εὐκολώτερον ὑπερησπίζετο ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΑΥΤΟΥ

1. Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία.

Ἡ θρησκεία πρὸ τοῦ Χριστοῦ. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς των εἶχον παύσει πλέον νὰ πιστεύουν, ὅπως πρῶτον, εἰς τοὺς θεοὺς. Οἱ φιλόσοφοι εἶχον ἐξευτελίσει τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν. Ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ τὴν ἀντικαταστήσουν μὲ ἄλλην. Ἡ ἀπιστία αὐτῆ τῶν Ἑλλήνων μετεδόθη μαζὶ μὲ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη μάλιστα εἶχεν ἀυξήσει πολὺ. Ἡ ἀρχαία θρησκεία λοιπὸν κατέρρεεν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ μαντεῖα ἔπαυσαν πλέον νὰ δίδουν χρησμούς, οἱ δὲ ναοὶ ἔμεινον ἔρημοι. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἄνθρωποι ἐρχόμενοι ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν ἐγκωμιάζαν μίαν νέαν θρησκείαν, ἣ ὁποία ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν θεόν, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἡ θρησκεία αὐτὴ ἐκήρυττεν ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι μεταξὺ των καὶ ὅτι μετὰ θάνατον ὑπάρχει ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἀνταμειφθοῦν, ὅσοι εἰς τὸν ἐδῶ βίον ὑποφέρουν. Ἡ νέα αὐτὴ θρησκεία ἦτο ἡ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μετεμόρφωσε καὶ ἀνέτρεψε τὸν ἀρχαῖον κόσμον.

Διάδοσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἐξηπλώθη μὲ μεγάλην ταχύτητα. Δώδεκα ἔτη μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ παρετηρήθη εἰς τὴν Ῥώμην ἡ παρουσία Χριστιανῶν. Τὴν ἐξάπλωσιν αὐτὴν ηὐκόλουν δύο πράγματα: πρῶτον ἡ ἐξάπλωσις εἰς ὅλον τὸν κόσμον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωκεν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν θαυμάσιον ὄργανον διαδόσεως, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ δευτέρον ἡ Ῥωμαϊκὴ κοσμοκρατορία, ἣ ὁποία εἶχε καταλύσει τὰ σύνορα μεταξὺ τῶν λαῶν.

Εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀσίαν, ὅπου ὑπῆρχον Ἰουδαῖοι τὴν νέαν θρησκείαν ἐδίδχαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκήρυττον εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ἦλθεν ὁ Μεσσίας, περὶ τοῦ ἑποίου ὠμίλου οἱ Προφῆται. Ἀπὸ Ἰουδαίους λοιπὸν ἀπετελέσθησαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους, διὰ τὴν γίνῃ τις Χριστιανός, ἔπρεπε πρῶτον νὰ γίνῃ Ἰουδαίος. Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἔρριψεν αὐτοὺς τοὺς φραγμούς, ἦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ Παῦλος κατ' ἀρχὰς ἦτο Ἰουδαίος καὶ κατεδίωκε τοὺς Χριστιανούς, ὠνομάζετο δὲ Σαῦλος. Μίαν ἡμέραν ἐπορεύετο ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς τὴν Δαμασκὸν διὰ τὴν συλλάβῃ τοὺς ἐκεῖ Χριστιανούς. Καθ' ὁδὸν τὸν περικυκλῶναι ἕνα δυνατὸν φῶς ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ πίπτει χαμαί. Τότε, ἀκούει φωνὴν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἣ ὁποία ἔλεγε «Σαῦλ, Σαῦλ διατί με καταδιώκεις, ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός, ἀδίκως κοπιᾶζεις». Ἐκτοτε ὁ Σαῦλος λαθὼν τὸ ὄνομα Παῦλος ἐγένεν ὁ θερμότερος κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἐπῆγεν εἰς τὴν Συρίαν, εἰς τὴν Ἀραβίαν, εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Παντοῦ, ὅπου ἐπήγγαιεν, ἐκήρυττε τὴν νέαν θρησκείαν καὶ ὄρουεν ἐκκλησίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας δὲ ὠμίλησεν ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὸν Ἄρειον Πάγον. Καὶ ἐπίστευσαν τότε μερικοὶ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Χριστόν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης. Ἐπίσης ὁ Παῦλος ἐπορεύθη καὶ ἐκήρυξε τὴν νέαν θρησκείαν εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου καὶ ἀπεκαταλίσθη ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Νέρωνος (65). Ὁ Παῦλος λοιπὸν ἐγένεν ὁ κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὠνομάσθη Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν.

Εἰς ὅλας τὰς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε διαδοθῆ ὁ Χριστιανισμός, οἱ Χριστιανοὶ καθ' ἡμέραν συνηθροίζοντο εἰς μίαν οἰκίαν καὶ ἐκεῖ ἔψαλλον ὕμνους εἰς τὸν Θεόν. Ἐπειτα ἐκάθηντο εἰς ἕνα κοινὸν δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὠνομάζον ἀγάπην. Ὁ σύλλογος αὐτῶν τῶν Χριστιανῶν κάθε χώρας ὠνομάζετο ἐκκλησία. Οἱ Χριστιανοὶ κάθε ἐκκλησίας ἐθεωροῦντο ἀδελφοὶ καὶ ἔφερον εἰς τὸ κοινὸν δῶρα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πτωχοὺς. Οἱ ἐπισημότεροι ἀπὸ αὐτοῦς διευθύνον τὴν κοινότητα καὶ ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας. Αὐτοὶ ὠνομάζοντο πρεσβύτεροι. Ἄλλοι πάλιν ἦσαν ἐπιφορτισμένοι νὰ διευθύνουν τὴν παρουσίαν τῆς κοινότητος καὶ ὠνομάζοντο διάκονοι. Ἐκτὸς αὐτῶν εἰς ἐκάστην μεγάλην πόλιν ὑπῆρχε καὶ ἕνας ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῶν Χριστιανῶν, ὁ ἐπίσκο-

πος. Ἡ Ἐκκλησία κάθε πόλεως ἦτο ἀνεξάρτητος. Ὅλοι ὅμως αἱ ἐκκλησίαι μαζί ἦσαν ἐνωμένοι μέ μίαν πίστιν καὶ ἀπετέλουν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί. Τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος ἦτο πολὺ ἀνεξίτητον. Ὅταν κατέκτα τοὺς λαοὺς, μετέφερεν εἰς τὴν Ῥώμην τοὺς θεοὺς των. Ἐπὶ τοῦ Αὐγούστου μάλιστα εἶχεν ἰδρυθῆ εἰς τὴν Ῥώμην ὁ ναὸς τοῦ Πανθέου, διὰ νὰ δέχεται αὐτούς. Ἀλλὰ ἐκτὸς τῆς λατρείας τῶν θεῶν, εἰς τοὺς ὁποίους, ὅπως εἶδαμεν, οἱ Ῥωμαῖοι δὲν ἐπίστευον πλέον, εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων. Κάθε αὐτοκράτωρ μετὰ τὸν θάνατόν του ἀνεκηρύσσεται ὑπὸ τῆς συγκλήτου ὡς θεός. Ἡ λατρεία τῶν αὐτοκρατόρων ἐθεωρεῖτο δείγμα πίστεως εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἐναντίον ἐθεωρεῖτο ὡς ἔγκλημα προδοσίας τοῦ Κράτους.

Ἀλλὰ οἱ Χριστιανοί, ἂν καὶ ὡς πρὸς ὅλα τὰ ἄλλα ἦσαν πιστοὶ ὑπήκοοι τῶν Ῥωμαίων, ἤρνούτο νὰ ἀποδώσουν εἰς τοὺς αὐτοκράτορας τιμὰς, αἱ ὁποῖαι ὀφείλοντο εἰς μόνον τὸν Θεόν. Ἐθεωροῦντο λοιπὸν διὰ τοῦτο ὡς ἐνοχοὶ προδοσίας κατὰ τοῦ κράτους. Ἐκ τούτου προήλθον οἱ διωγμοί.

Ὑπολογίζουσι ὅτι ἐγέναν δέκα διωγμοί. Ὁ πρῶτος ὅμως ὁ ὁποῖος ἐγένεν ἐπὶ Νέρωνος, δὲν εἶχεν ἀκόμη θρησκευτικὸν χαρακτῆρα. Ἐπὶ τοῦ Νέρωνος εἶχε γίνει εἰς τὴν Ῥώμην μεγάλη πυρκαϊά. Διεδόθη τότε ὅτι ἡ πυρκαϊά ἐγένε κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ λάβῃ ἰδέαν τῆς πυρπολήσεως τῆς Τροίας ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Νέρων διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν κατηγορίαν ἀπέδωκε τὴν πρᾶξιν εἰς τοὺς Χριστιανούς καὶ διέταξε νὰ καοῦν ζωντανοὶ ἢ νὰ βιβθοῦν εἰς τὰ θηρία.

Θρησκευτικὸν χαρακτῆρα ἔλαβαν οἱ διωγμοὶ ἀπὸ τοῦ Δομιτιανοῦ. Ἐκτοτε οἱ Χριστιανοὶ κατεδικάζοντο δι' ἀσέβειαν. Ἀλλ' οἱ διωγμοὶ ἔφεραν ἀποτέλεσμα ἀντίθετον ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐπερίμεναν. Ἀντὶ νὰ περιορίσουν ἠῦξanon τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν. Εἰς ὅλην τὴν Αὐτοκρατορίαν ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε τόσον διαδοθῆ, ὥστε εἰς ὅλας τὰς πόλεις αὐτῆς ὑπῆρχον χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅλοι αἱ ἐκκλησίαι εὗρισκοντο εἰς σχέσεις καὶ συνεννοοῦντο ἀναμεταξύ των, ἀπετέλουν ἰδιαιτερον κράτος μέσα εἰς τὸ ῥωμαϊκόν. Ἐνας αὐτοκράτωρ ἐνόησε τότε,

πόση δύναμις ὑπῆρχεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, καὶ διὰ τὰ ἐπωφελήθη ἐξ αὐτοῦ ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως τὴν ὑπαρξίν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Αὐτὸς ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.

2. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.

Ὁ Κωνσταντῖνος μονοκράτωρ. Ὁ Διοκλητιανός, ἀφ' οὗ μὲ τὴν διαίρεσιν τοῦ κράτους ἐξησφάλισεν αὐτό, παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον μὲ ἓνα ἐκ τῶν συναρχόντων του. Οἱ ἄλλοι ἔμειναν κύριοι τοῦ κράτους καὶ διώρισαν ἄλλους εἰς ἀντικατάστασιν τῶν παραιτηθέντων. Μετ' ὀλίγον ἓνας ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Χλωρός, ἀπέθανεν, ὁ δὲ στρατὸς ἀνηγόρευσε ὡς διάδοχόν του τὸν υἱόν του Κωνσταντῖνον. Τοῦτον ἔμως δὲν ἤθελον νὰ ἀναγνωρίσουν οἱ ἄλλοι αὐτοκράτορες καὶ ἕνεκα τούτου ἐπῆλθε ῥῆξις ἀναμεταξύ των. Ἦρχισε λοιπὸν πάλιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε μητέρα Χριστιανήν, τὴν Ἀγίαν Ἑλένην, καὶ ἐπομένως ἐγνώριζε τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχε λάθει ὁ Χριστιανισμός, καὶ ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς στρατιώτας του ἦσαν Χριστιανοί. Ὄταν λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἀγωνισθῇ ἐναντίον τῶν ἀντιπάλων του, ἀπεφάσισε νὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτῶν. Λέγουν ὅτι πρὶν ἀπὸ μίαν μάχην εἶδε μίαν ἡμέραν κατὰ τὴν μεσημβρίαν ἐπάνω εἰς τὸν οὐρανὸν ἓνα φωτεινὸν σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα». Ὁ Κωνσταντῖνος ἀναπαρέστησε τὸν σταυρὸν αὐτὸν ἐπάνω εἰς μίαν σημαίαν, ἣ ὁποία ὠνομάσθη λάβαρον. Τοῦτο ἐνθουσίασε τὸν στρατὸν του, καὶ ἐκέρδισε τὴν μάχην. Ἐκτοτε κατώρθωσε νὰ καταβάλῃ ὅλους του τοὺς ἀγτιπάλους τὸν ἓνα κατόπιν τοῦ ἄλλου καὶ νὰ μείνῃ μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ βωμαϊκοῦ κράτους (306—337).

Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφ' οὗ ἔγινε μονοκράτωρ, ἐπεδίωξε καὶ κατώρθωσε δύο πράγματα, τὰ ὁποῖα μετέβαλαν τὴν ὄψιν τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ κόσμου· α') ἔκαμε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους καὶ β') ἱδρυσεν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, τὴν Κωνσταντινούπολιν.

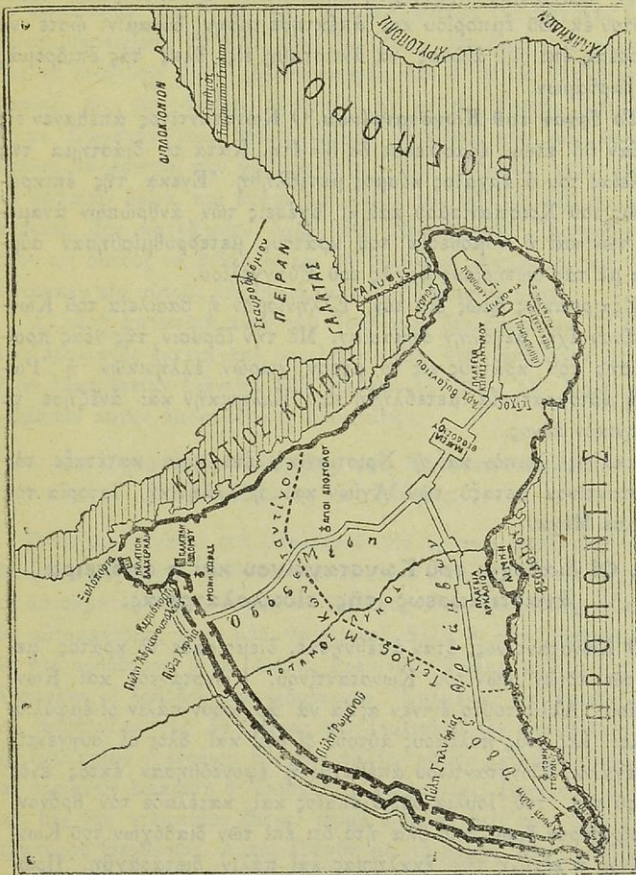
Ἐπίσημος ὁργάνωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅπως εἶδαμεν, εἶχε προσκολληθῆ εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, πρὶν γίνῃ μονοκράτωρ. Ἐν τούτοις δὲν ἐβαπτίσθη παρὰ μόνον, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀποθάνῃ, διότι δὲν ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς

ἄλλους του ὑπηκόους. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἐπολέμησε τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν, μάλιστα καὶ ἔκτισε πολλοὺς ναοὺς εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς. Συγχρόνως ὅμως ἔχει μόνον ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐκτελοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς λατρείας των, ἀλλὰ καὶ διέταξε νὰ μὴ ἐργάζωνται τὰ δικαστήρια τὴν ἡμέραν τῆς Κυριακῆς, καὶ ἀνεγνώρισε τοὺς ἐπισκόπους τῶν Χριστιανῶν ὡς δημοσίους ὑπαλλήλους, δηλ. ἔκαμε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ἀφ' οὗ ὅμως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Χριστιανοὶ ἐπέτυχαν ὅ,τι ἤθελον, διηρέθησαν ἀναμεταξὺ των. Ἐσχηματίσθησαν αἱ λεγόμεναι αἵρέσεις, δηλ. δοξασαί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἀντίθετοι εἰς σπουδαῖα σημεῖα τῆς νέας πίστεως. Ἡ περιφημότερα ἀπὸ τὰς αἵρέσεις αὐτὰς ἦτο ἡ τοῦ Ἀρείου, ὁ ὁποῖος δὲν παρεδέχετο ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἴσος μὲ τὸν πατέρα Θεόν. Αἱ διαιρέσεις αὐταὶ ἀνησύχουν τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος ἐφοβεῖτο τὰς ταραχάς. Ἐκάλεσε λοιπὸν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Μ. Ἀσίας (325) σύνοδον τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν διὰ νὰ ἔρισθον τὰ ἄρθρα τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἡ σύνοδος αὕτη ὠνομάσθη πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ ἀπετελέσθη ἀπὸ 318 ἐπισκόπων καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς κληρικούς. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν διεκρίθη ὁ τότε διάκονος καὶ κατόπιν πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος ὁ μέγας. Εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν παρουσία τοῦ ἰδίου αὐτοκράτορος συνεζητήθησαν καὶ ὠρίσθησαν τὰ 7 πρῶτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως. Ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου κατεδικάσθη καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέλαβε νὰ καταδιώξῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς αἵρετικούς.

Κτίσις τῆς Κων)πόλεως. Διπλοὶ λόγοι, πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοί, ἔκαμαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ἰδρῦσῃ νέαν πρωτεύουσαν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπρεπεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νὰ εἶναι πλησίον εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Βυφράτην, διότι οἱ πέσαν τούτων βάρβαροι, Γότθοι καὶ Πέρσαι, ἦσαν ἐπικινδύνοι μὲ τὰς ἐπιδρομάς των. Ἐπρεπεν ἐπίσης, διὰ νὰ θριαμβεύσῃ ἡ νέα θρησκεία, νὰ μὴ εἶναι ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους γεμάτη ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων θεῶν, ὅπως ἦτο ἡ Ρώμη. Ἐνεκα τῶν λόγων αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος ἰδρυσεν τὴν νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους (330) εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου. Ἡ θέσις ἦτο κατάλληλος. Ἦτο εὐκόλος πρὸς ὑπεράσπισιν ἀπὸ αἰων-

δήποτε ἐχθρῶν, εἶχε λιμένα θαυμασίον, τὸν Κεράτιον κόλπον, καὶ συνήγωνε τὰς δύο ἡπείρους, τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην.



Εἰς. 7. Ἡ Κωνσταντινούπολις.

Ἡ νέα πρωτεύουσα ὠνομάσθη Νέα Ῥώμη καὶ κατόπιν Κωνσταντινούπολις.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἐκτίσεν εἰς τὴν νέαν πόλιν ὑδραγωγεῖα, δημόσια λουτρά, ἀνάκτορα, ἀγοράς, ἵπποδρομον καὶ χριστιανικούς ναούς, καὶ ἐστόλισεν αὐτὴν μὲ πολλὰ ἔργα τέχνης, τὰ ὅποια

ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Κατήχησε δὲ αὐτὴν ἀπὸ εὐγενεῖς Ῥωμαῖους καὶ ἰδίως ἀπὸ πολλοὺς κατοίκους τῶν γειτονικῶν χωρῶν.

Ἡ Κων)πολις ἀνεπτύχθη παρὰ πολὺ. Συνεκέντρωσε τόσον πλοῦτον ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἀπέκτησε τόσην δύναμιν, ὥστε νὰ ἠμπορέσῃ ἐπὶ 11 αἰῶνας νὰ ἀντισταθῇ εἰς ὄλας τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων.

Τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 63 ἐτῶν, ἐβασίλευσε δὲ 30 ἔτη. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του ὁ ἀρχαῖος κόσμος μετεβλήθη. Ἐνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των καὶ ἡ νομοθεσία τοῦ κράτους μετερρυθμίσθησαν σύμφωνα μὲ τὰς σωτηρίους ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐξαιρετικῶς ὅμως διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει μεγάλην σημασίαν. Μὲ τὴν Ἰδρυσιν τῆς νέας πρωτεύουσας τοῦ κράτους εἰς τὸ μέσον χωρῶν ἑλληνικῶν ἢ Ῥωμαϊκῆ αὐτοκρατορία μετεβλήθη εἰς Ἑλληνικὴν καὶ ἀνέζησε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Δικαίως λοιπὸν καὶ ἡ Χριστιανικὴ ἐκκλησία κατέταξε τὸν Κωνσταντῖνον μεταξὺ τῶν Ἁγίων καὶ ἡ ἑλληνικὴ Ἱστορία τὸν ὠνόμασε Μέγαν.

3. Οἱ διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἡ ἀπόπειρα ἀναστηλώσεως τῆς εἰδωλολατρείας.

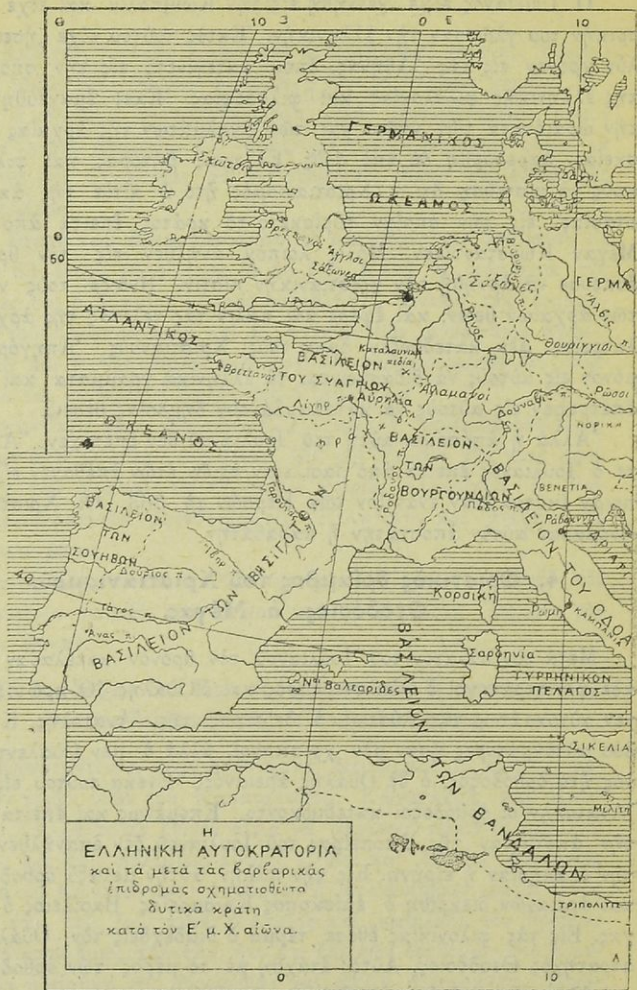
Ὁ Κωνσταντῖνος, ὅταν ἀπέθνησκε, διεμοίρασε τὸ κράτος μεταξὺ τῶν τριῶν υἱῶν του Κωνσταντίνου, Κώνσταντος καὶ Κωνσταντίου. Ἀλλὰ τοῦτο ἔγινεν αἰτία νὰ ἀρχίσουν ἄλλιν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι. Εἰς τοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ υἱοὶ καὶ ὄλοι οἱ συγγενεῖς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀπέθαναν ἢ ἐφρονεύθησαν ἐκτὸς ἐνὸς ἀνεψιοῦ του, τοῦ Ἰουλιανοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον. Τὸ χειρότερον ὅμως ἀπὸ ὄλα ἦτο ὅτι ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου ἡ εἰρήνη τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλιν διαταράχθη. Πρῶτον οἱ Ἀρειανοὶ ἐπέτυχαν τὴν ὑποστήριξιν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου. Ἐπομένως οἱ χριστιανοὶ διηρέθησαν ἄλλιν εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα, τὰ ὁποῖα κατεδιώκοντο ἀναμεταξύ των. Ἐπειτα ὁ Ἰουλιανὸς ἐπροσπάθησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ὁ Ἰουλιανὸς εἶχε γεννηθῆ εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ εἶχε μη-
τρικὴν του γλῶσσαν τὴν ἑλληνικὴν. Ἐκτὸς τούτου εἶχε ζῆσει πο-
λὸν χρόνον εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου κατεγίνετο εἰς τὴν σπουδὴν
τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ φιλοσοφίας. Ἐκεῖ ἐμαγεύθη ἀπὸ
τὴν ὠραιότητα τῶν ναῶν καὶ τῶν ἀγαλμάτων τῆς ἀρχαίας θρη-
σκείας, παρεσύρθη δὲ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας ῥήτορας καὶ φιλοσό-
φους νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ἡ αἰτία τῆς ἀκατα-
στασίας, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο τὸ κράτος ἔπειτα ἀπὸ τὸν
Μέγαν Κωνσταντῖνον. Μόλις λοιπὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον
ἔσπευσε νὰ ἀρνηθῆ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἦνοιξε τοὺς ναοὺς
τῶν ἀρχαίων θεῶν, καὶ ἔφερε καὶ πάλιν τὰς τελετὰς τῆς ἀρχαίας
λατρείας. Δὲν κατεδίωξεν ὅμως τοὺς Χριστιανοὺς. Ἀπηγόρευσε
μόνον εἰς αὐτοὺς νὰ διδάσκωνται τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ δὲν
ἐπέτρεπεν εἰς αὐτοὺς νὰ καταλαμβάνουν δημοσίας θέσεις.

Ἀλλὰ ἡ ἀπόπειρα αὕτη τοῦ Ἰουλιανοῦ δὲν ἐπέτυχεν. Ἄλλως
τε ὁ Ἰουλιανὸς ἔπειτα ἀπὸ βασιλείαν τριῶν ἐτῶν ἀπέθανεν εἰς κά-
ποιαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Περσῶν τὸ 363. Οἱ Χριστιανοὶ
ὠνόμασαν αὐτὸν ἀποστάτην ἢ παραβάτην.

4. Ὀριστικὸς θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θεοδοσίος ὁ Μέγας.

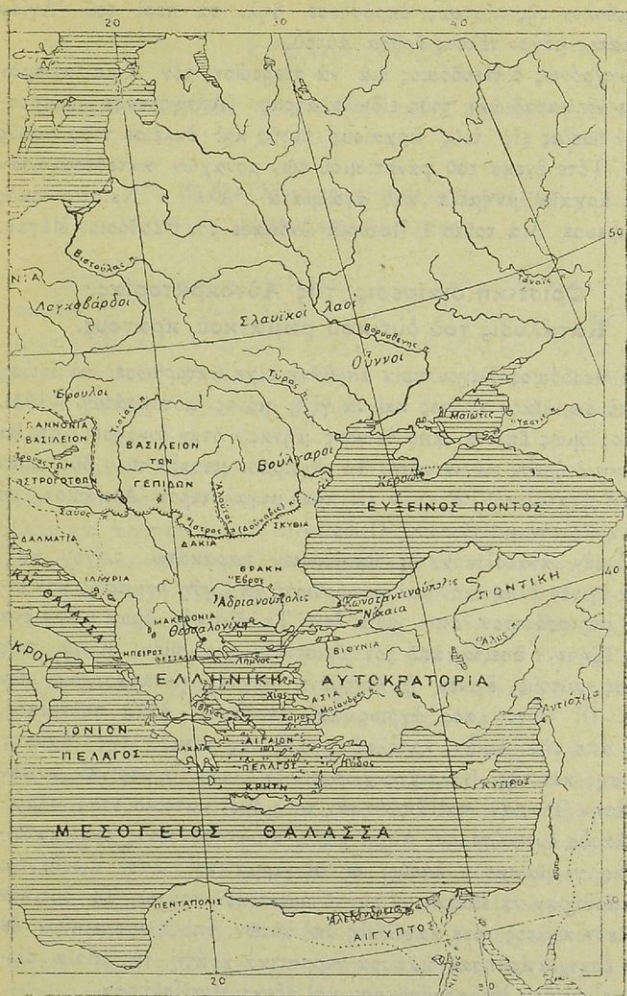
Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουλιανοῦ τὸν θρόνον κατέλαβαν δύο
ἀδελφοὶ στρατηγοὶ ὁ Οὐαλεντινιανὸς καὶ ὁ Οὐάλης. Ὁ πρῶτος ἐγι-
νεν αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως, ὁ δεῦτερος τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ οἱ
δύο αὐτοκράτορες ἦσαν μὲν χριστιανοί, ἀλλὰ ὁ μὲν Οὐαλεντινια-
νὸς ἦτο ὀρθόδοξος, ὁ δὲ Οὐάλης ἀρειανός. Ἐνεκα τούτου εἰς τὴν
Ἀνατολὴν οἱ ὀρθόδοξοι κατεδιώκοντο. Ἐπομένως καὶ ἔπειτα ἀπὸ
τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποείρας τοῦ Ἰουλιανοῦ δὲν ἐπανῆλθεν εἰς
τὴν ἐκκλησίαν ἡ εἰρήνη. Εἰς τὴν πάλην αὕτην μεταξὺ ὀρθοδόξων
καὶ ἀρειανῶν διεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας Βασίλειος ὁ μέ-
γας. Εἰς τὰς φιλονικίας ἔθεσε τέρμα ὁ διαδεχθεὶς τὸν Οὐάλεντα
στρατηγὸς Θεοδοσίος. Αὐτὸς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν ὀρθοδόξων
καὶ ἐδημοσίευσε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπεχρεώοντο οἱ Χρι-
στιανοὶ νὰ ἀκολουθοῦν τὸ σύμβολον τῆς πίστεως τῆς Ἀπὸ οἰκου-
μενικῆς συνόδου. Προσέτι δὲ ἔκαμε πατριάρχην εἰς τὴν Κων)πο-
λιν τὸν εὐγλωττον ῥήτορα καὶ ὑπέρμαχον τῆς ὀρθοδοξίας Γρη-



Εἰς. 8. Ἡ Αὐτοκρατορία

γόριον τὸν Ναζιανζηνόν, τὸν ὀνομαζόμενον Θεολόγον.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον παρουσιάσθη νέα αἵρεσις, τοῦ Μακεδονίου, ὃ ὅποιος δὲν παρεδέχετο ἔτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι Θεός.



μετά τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς

Ὁ Θεόδωρος διὰ τὴν κίψη τὸ κακὸν ἀπὸ τῆν ῥίζαν τοῦ ἐκάλεσε
 νέα ἀικουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (381).
 Αὕτη κατεδίκασε τὴν ἀρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ ἐσυμπλήρωσε
 Ἄντ. Χωραφά. Ἱστορία Β' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις στ'.

τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἐπρόσθεσε δηλ. τὰ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέχρι τέλους ἄρθρα αὐτοῦ.

Συγχρόνως ὁ Θεοδοσίος διὰ τὴν στερεώσιν τὸν Χριστιανισμὸν ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τοὺς εἰδωλολάτραις. Ἀπηγόρευσε νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς αὐτῶν. Τότε ἕνεκα τοῦ φανατισμοῦ τῶν μοναχῶν κατεστράφησαν πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἀγάλματα. Ἄλλ' ὁ Χριστιανισμὸς ἐθριάμβευσε. Διὰ τοῦτο ἡ Ἱστορία ὠνόμασε τὸν Θεοδοσίον Μέγαν.

Ὁριστικὴ διαίρεσις τῆς Αὐτοκρατορίας. Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Θεοδοσίος ὀλίγον πρὶν ἀποθάνῃ εἶχε κατορθώσει νὰ ἐνώσῃ ὅλον τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος καὶ νὰ γίνῃ μόνος αὐτοκράτωρ (394). Ὁ ἴδιος ὅμως ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγους μῆνας, ἔταν ἐννόησεν ὅτι θὰ ἀποθάνῃ διήρесе πάλιν αὐτό. Τὸ ἐμοίρασε μεταξὺ τῶν δύο υἱῶν του. Τὸ ἀνατολικὸν ἄφησεν εἰς τὸν μεγαλύτερον Ἀρκάδιον, τὸ δυτικὸν εἰς τὸν μικρότερον Ὀνώριον.

Τὸ μὲν ἀνατολικόν, ὡς θὰ ἴδωμεν παρακάτω, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγένεν ἑλληνικὸν καὶ κατώρθωσε νὰ ζήσῃ λαμπρῶς καὶ ἐνδόξως περισσότερον ἀπὸ χίλια ἔτη. Τὸ δυτικὸν ὅμως μόλις ἕνα αἰῶνα ἔζησεν ἔπειτα ἀπὸ τὸν ὀριστικὸν χωρισμὸν. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐγένεν ἡ λεγομένη μεγάλη μετανάστασις τῶν ἐθνῶν. Οἱ Οὐνοὶ λαὸς ἄγριος καὶ βάρβαρος, ἀλλὰ πολεμικός, ἤλθαν ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, κατέλαβαν ὅλας τὰς μεταξὺ τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ τῆς Βαλτικῆς χώρας, δηλ. τὴν σημερινὴν νοτίαν καὶ μέσην Ῥωσίαν, καὶ ἀπώθησαν τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας σλαυικοὺς λαοὺς δυτικώτερον. Αὐτοὶ πάλιν ἀπώθησαν τοὺς ἐκεῖ κατοικοῦντας γερμανικοὺς λαοὺς, οἱ δὲ γερμανικοὶ λαοὶ πιεσθέντες ἠναγκάσθησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος. Τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος τότε κατελύθη ὑπ' αὐτῶν, ἐπὶ τῶν ἐρεπίλων δὲ αὐτοῦ ἐσχηματίσθησαν διάφορα γερμανικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξελατινίσθησαν καὶ ἐξεχριστιανίσθησαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Ἡ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1. Ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὅταν αἱ Ῥωμαῖοι κατέκτησαν τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, αὐταὶ ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἕως τὸν Εὐφράτην ποταμὸν ὄλαι ἦσαν ἑλληνικαί. Αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατ' ἀρχάς, ἔπειτα αἱ κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἔδρυσαν αἱ διάδοχοί του, εἶχον ἐξελληνίσει ὄλην τὴν Ἀνατολήν, διότι διέδωκαν εἰς αὐτὴν τὴν ἑλλ. γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Καὶ αἱ Ῥωμαῖοι δέ, ὅταν κατέκτησαν τὰς χώρας αὐτάς, ὄχι μόνον ἐσεβάσθησαν καὶ υἱοθέτησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν, ἀλλὰ καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν μεγαλυτέραν διάδοσιν αὐτοῦ. Τέλος ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον συνετέλεσε παρά πολὺ εἰς τὸ νὰ ἐνισχυθῇ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν, εἶναι ἡ καταπληκτικὴ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς αὐτὴν. Ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφη τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὄλα τὰ ἱερὰ βιβλία, ἡ γλῶσσα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη ἡ νέα θρησκεία, ἦτο ἡ ἑλληνικὴ. Ἐπομένως αὐτὴ διεδόθη ἀκόμη περισσότερον εἰς τὰς χώρας αὐτάς.

Δι' ὄλους λοιπὸν τοὺς λόγους αὐτοὺς ὁλόκληρον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ἐξελληνισμένον. Δὲν ἐχρειάζετο διὰ νὰ γίνῃ καὶ πολιτικῶς κράτος ἑλληνικόν, παρά νὰ σχηματισθῇ εἰς αὐτὸ ἓνα πολιτικὸν κέντρον καὶ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ δυτικόν. Τὸ κέντρον ἐσχηματίσθη μὲ τὴν ἔδρυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Ὁ χωρισμὸς ἔγινεν ἀπὸ τὸν Θεοδοσίον τὸν Μέγαν. Ἐπὶ τῶν διαδόχων λοιπὸν αὐτοῦ τὸ ἀνατολικὸν κράτος ὀλίγον κατ' ὀλίγον λαμβάνει τὴν ἰδιαιτέραν του φυσιογνωμίαν ὡς κράτους ἑλληνικοῦ χριστιανικοῦ. Ἡ γλῶσσα τῶν κατοίκων του καὶ ὄλαι αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς εἶναι ἑλληνικαί. Ἐπίσης ἡ παιδεία τοῦ κράτους καὶ αἱ τέχναι εἶναι ἑλληνικαί. Καὶ τέλος ἡ ἐκκλησία του γίνεται καθαρῶς ἑλληνικὴ, διότι ὄχι μόνον

τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταχειρίζεται, ἀλλὰ καὶ οἱ λειτουργοὶ τῆς ἑλληνικῆς μὲν ἔχουν. Καὶ ὁ μέγας Βασιλεὺς, ὁ ἐπίσκοπος Καιοσαρείας ὁ διώκτης τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ὁ διώκτης τοῦ Μακεδονίου, εἶχον σπουδάσει εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηναίων. Καὶ κατόπιν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ μεγαλύτερος ῥήτωρ τῆς Χριστιανισμῆς, εἶχε μάθει ῥητορικὴν καὶ φιλοσοφίαν ἀπὸ τὸν περιφημον φιλόσοφον Διδάκτον. Καὶ ἐν γένει εἰς ὅλους τοὺς λειτουργοὺς τῆς ἐκκλησίας τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἔδωσαν τὰ ὄπλα, μὲ τὰ ὅποια ἐπολέμησαν τὰς αἱρέσεις καὶ ἐστερέωσαν τὴν ὀρθοδοξίαν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸ ἐπίσημον κράτος ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν λατινικὴν. Ἀλλὰ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τοῦτο ἀναγκάζεται νὰ υποχωρήσῃ καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν γλῶσσαν τῶν ὑπηκόων του, τὴν ἑλληνικὴν. Μόνον τὸ ὄνομα «Ῥωμαϊκὸν» διατηρεῖ ἐπὶ πολλὸν χρόνον. Οἱ ἡγεμόνες τοῦ ὀνομάζονται αὐτοκράτορες καὶ βασιλεῖς Ῥωμαίων. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει καμμίαν πραγματικὴν σημασίαν. Ἄλλως τε οἱ ἴδιοι οἱ πληθυσμοὶ τοῦ κράτους δὲν ὀνομάζονται τοὺς ἑαυτοὺς τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ Ῥωμαίους. Τοῦτο γίνεται, διότι ἡ λέξις Ἑλλην εἶχε χάσει τὴν σημασίαν τῆς καὶ ἐσήμαινε τὸν εἰδωλολάτρην. Μόνον δέ, ἀφοῦ ἐπέρασαν αἰῶνες πολλοί, ἡ λέξις Ἑλλην ἀπέκτησε πάλιν τὴν σημασίαν τῆς. Διὰ τοῦτο βλεπομένη τὴν τελευταίαν αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντῖνον τὸν Παλαιολόγον νὰ ὀνομάζῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ βασιλέα τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς ὑπηκόους τοῦ Ἑλλήνων.

2. Ὁ Ἰουστινιανὸς (527—565).

Ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὸ 395, ἐσταμάτησε μὲ τὴν ἀνάβασιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ 527. Αὐτὸς εὐθύς, ἀφ' οὗ ἀνέβη, εἰς τὸν θρόνον, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἀποκτήσῃ τὴν δόξαν τῶν παλαιῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὸ κράτος τὰ παλαιὰ σύνορα τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο ἀνὴρ μετρίου ἀναστήματος μὲ κανονικὰ.

χαρακτηριστικά και ρωμαλέος, συνάμα δὲ καὶ λιτοδίαιτος, πεπειθευμένος, συνετός, μετριοπαθὴς καὶ ἐργατικός. Πρὸ πάντων ὅμως ἦτο πολὺ φιλόδοξος. ἠθέλε νὰ κάμῃ μεγάλα ἔργα διὰ νὰ δοξασθῆ. Καὶ πραγματικῶς τὸ κατώρθωσεν, ὄχι διότι αὐτὸς εἶχε τὴν ἱκανότητα νὰ τὰ κάμῃ, ἀλλὰ διότι εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ εὐρίσκη διὰ κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ στρατηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς, ὁ νομομαθὴς Τριδωνιανός, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσιδώρος καὶ ἄλλοι. Αὐτοὶ ἔκαμαν τὰ μεγάλα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐδόξασαν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Εἰς τὴν λαμπρότητα ὅμως τῆς βασιλείας του πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ σύζυγός του Θεοδώρα. Ἡ Θεοδώρα ἦτο ταπεινῆς καταγωγῆς, ἀλλ' εἶχεν εὐφυῆν μεγάλην καὶ ἔγινεν ὁ πιστότερος σύμβουλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Αὕτη δὲ ἔσωσεν αὐτὸν εἰς τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, ἣ ὁποία ἐξερράγη εἰς τὴν Κων)πολιν τῷ 532.

Ἡ στάσις τοῦ Νίκα. Εἰς τοὺς ἵπποδρομικοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐγίνοντο εἰς τὸν ἵππόδρομον τῆς Κων)πόλεως, ἠγωνίζοντο δύο ἄμαξαι. Τῶν ἄμαξῶν αὐτῶν οἱ ὀδηγοὶ ἐφόρουν ἐνδύματα τῆς μιᾶς πράσινα καὶ τῆς ἄλλης γαλάζια. Ὁ κόσμος δέ, ὁ ὁποῖος παρηκολούθει τοὺς ἀγῶνας, ἦτο μοιρασμένος εἰς δύο φατρίες, τῶν πρασίνων καὶ τῶν γαλαζίων, ἀπὸ τὰ χρώματα τῶν ἄμαξηλατῶν. Αἱ φατρίαὶ ὅμως αὐταὶ πολλάκις ἀνემειγνύοντο καὶ εἰς τὰ πολιτικά. Αὐτὸ ἔγινε καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ.

Αἱ φατρίαὶ κάποτε εἰς τὸν ἵππόδρομον ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα νὰ πύσῃ μερικοὺς μισητοὺς ὑπουργούς. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠρνήθη καὶ τότε αἱ φατρίαὶ διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν πόλιν, ἐξήρέθησαν τὸν λαὸν καὶ ἐσήκωσαν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὠνομάσθη στάσις τοῦ Νίκα, διότι οἱ στασιασταὶ εἶχον ὡς σύνθημα τὴν κραυγὴν «Νίκα», τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο κατὰ τοὺς ἀγῶνας οἱ ἄμαξηλάται διὰ νὰ παρακινοῦν τοὺς ἵππους νὰ τρέχουν.

Ὁ ὄχλος τότε ἔθεσε πῦρ εἰς τὸ ἐπαρχεῖον καὶ αἱ φλόγες μετεδόθησαν ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ ἔκαυσαν μέγα μέρος τῆς πόλεως. Ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς αὐτῆς ἐκάη καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐφοβήθη καὶ ἔσπευσε νὰ πύσῃ τοὺς μισητοὺς εἰς τὸν λαὸν ὑπουργούς. Ἄλλ' ἔλαι του αἱ παραχωρήσεις ἀπέβησαν μάταιαι. Τότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπηλίπισθη καὶ

ἀπεφάσισε νὰ φύγη. Ἐπὶ τὸν ἔσωσεν ἡ Θεοδώρα. Αὐτὴ ἀντετάχθη εἰς τὴν γνώμην τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τοῦ εἶπε τὸ περίφημον «καλὸν σάβανον εἶναι ἢ πορφύρα» καὶ τὸν ἠμπόδισε νὰ φύγη. Συγχρόνως συνεννοήθη μὲ τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον, πῶς νὰ καταπαύσουν τὴν στάσιν. Ὁ Βελισσάριος ἐπῆρε τοὺς στρατιώτας, ὅσοι εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὸν Ἰουστινιανόν, καὶ ὤρμησεν εἰς τὸν ἱππόδρομον. Ἐκεῖ ἐπετέθη ἐναντίον τῶν στασιαστῶν καὶ κατέσφαξε τοὺς περισσοτέρους. Ἡ στάσις κατεπνίγη εἰς τὸ αἷμά της (532).

Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ἰουστινιανὸς εὐθὺς ὡς ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ἐνώσῃ πάλιν ὅλον τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν, ὅπως εἶδαμεν, εἶχον καταλάβει βάρβαροι λαοί, οἱ Γότθοι. Ἀλλὰ διὰ νὰ κάμῃ τοῦτο ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡσυχὸς ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὴν Ἀσίαν τότε ὑπῆρχεν ἕνας φοβερὸς ἐχθρὸς τοῦ κράτους, οἱ Πέρσαι. Τὸ περσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχε καταλύσει ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, εἶχε σχηματισθῆ πάλιν πρὸ ὀλίγων ἔτων καὶ πάντοτε παρηνώχλει τὴν αὐτοκρατορίαν. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἔστειλε πρῶτον ἐναντίον τῶν Περσῶν τὸν Βελισσάριον μὲ στρατὸν. Ὁ Βελισσάριος τοὺς ἐνίκησε καὶ ἔκαμε μὲ αὐτοὺς εἰρήνην (531). Ἀφ' οὗ Ἰουστινιανὸς ἤσυχασεν ἀπὸ τοὺς Πέρσας, ἀπεφάσισε πλέον νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὰ σχέδιά του.

Πρῶτον ἔστειλε τὸν Βελισσάριον μὲ στρατὸν εἰς τὴν Ἀφρικὴν, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβει οἱ ἄγριοι Βανδῆλοι. Ὁ Βελισσάριος ἐνίκησεν αὐτοὺς καὶ ὑπήγαγε τὴν χώραν εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, τὸν δὲ βασιλεῖα τῶν Βανδῆλων ἔφερεν αἰχμάλωτον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (534).

Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀφρικῆς ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε τὸν Βελισσάριον εἰς τὴν Ἰταλίαν (535). Καὶ ἐδῶ ὁ Βελισσάριος ἐνίκησε τοὺς Γότθους καὶ κατέλαβε μέγα μέρος τῆς Ἰταλίας καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην. Ἐν ᾧ ἕμως ἦτο ἔτοιμος νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, καλεῖται ὀπίσω ἀπὸ τὸν Ἰουστινιανόν, διότι ἄλλη ἀνάγκη παρουσιάσθη εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οἱ Πέρσαι παρὰ τὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας εἶχον κάμει, εἶχον εἰσβάλει εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν (540). Ὁ πόλεμος λοιπὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐχλαράθη. Μετ' ὀλίγον ὁ Βελισσάριος, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Πέρ-

σας, ἦλθε πάλιν ὀπίσω εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν δὲν κατορθώνει νὰ τελειώσῃ τὸν πόλεμον, διότι δὲν εἶχεν ἀρκετὸν στρατὸν μαζὶ του. Ἐπὶ τέλους ὁ Ἰουστινιανὸς στέλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν νέον στρατὸν μὲ ἄλλον μεγάλον στρατηγὸν τὸν Ναρσήν, ὁ ὁποῖος ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς μάχας κυριεύει τὴν Ἰταλίαν (555).

Συγχρόνως μὲ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰταλίας ὁ Ἰουστινιανὸς κατάρθωσε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἰσπανίαν.

Ἄλλὰ καὶ οἱ Πέρσαι, ἀφ' οὗ καὶ δευτέραν φοράν ἐνίκηθησαν ἀπὸ τὸν Βελισσάριον, δὲν ἤσυχασαν. Τὸ 549 ἤρχισαν νέον πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ ἀναγκάζονται νὰ εἰρηνεύσουν (556).

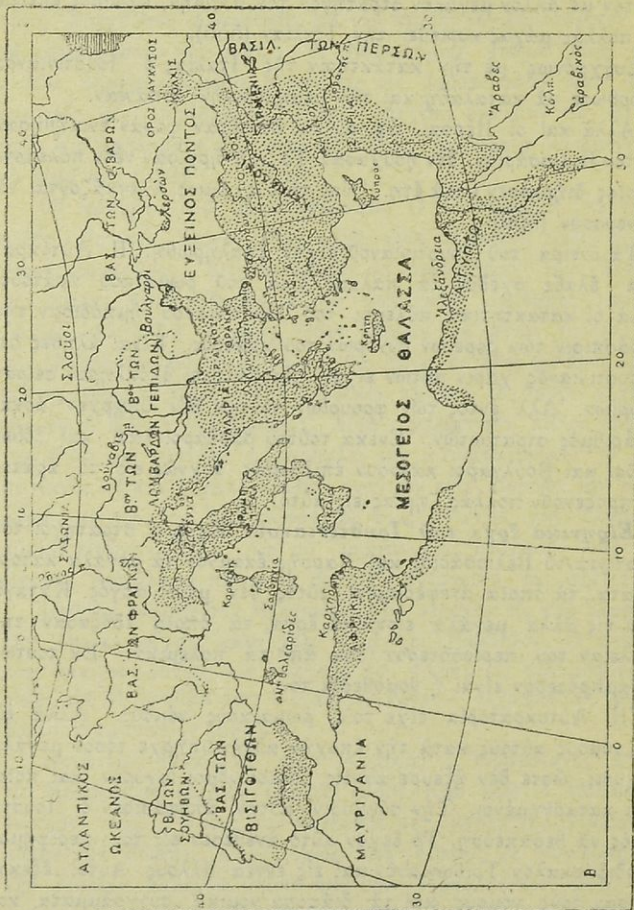
Τὰ ὄνειρα τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχον ἐκπληρωθῆ. Ἡ Αὐτοκρατορία ἔλαβε σχεδὸν τὰ παλαιὰ ὅρια τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἄλλὰ οἱ κατακτητικοὶ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἠμπόδισαν τὴν υπεράσπισιν τῶν βορείων συνόρων τοῦ κράτους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς χάριν αὐτῶν εἶχεν οἰκοδομήσει ὀλόκληρον σειρὰν φρουρίων. Ἄλλ' ἐντὸς τῶν φρουρίων τούτων δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὸς ἀριθμὸς στρατιωτῶν. Ἔνεκα τούτου βάρβαροι λαοὶ καὶ ἰδίως Σλαῦοι καὶ Βούλγαροι κάμνουν ἐπιδρομὰς συχνὰς εἰς τὸ κράτος καὶ προξενοῦν πολλὰς ζημίας εἰς αὐτό.

Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἐν ᾧ οἱ στρατηγοὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Βελισσάριος καὶ Ναρσής ἔκαμνον τὰ μεγάλα κατορθώματα, τὰ ὁποῖα ἀνεφέραμεν, αὐτὸς δὲν μένει ἀργός. Καταγίνεται εἰς ἄλλα μεγάλα εἰρηνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐδόξασαν τὴν βασιλείαν του περισσότερον ἢ ὡς ἀπὸ τὰ πολεμικά. Ἐκ τούτων τὸ λαμπρότερον εἶναι ἡ νομοθεσία του.

Ἡ Αὐτοκρατορία εἶχε τοὺς ῥωμαϊκοὺς νόμους. Ἄλλὰ εἰς τοὺς νόμους αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπῆρχε τόσον μεγάλη σύγχυσις, ὥστε δὲν ἤξευρε κανεὶς, ποῖοι νόμοι ἰσχύουν καὶ ποῖοι εἶναι καταργημένοι. Τὴν σύγχυσιν αὐτὴν ἀπεφάσισεν ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ θεραπεύσῃ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέθεσεν εἰς τὸν περίφημον νομοδιδάσκαλον Τριβωνιανὸν καὶ εἰς ἑννέα ἄλλους. Αὐτοὶ ἔξεκαθάρισαν τοὺς νόμους καὶ τὰ διάφορα νομικὰ συγγράμματα καὶ ἔκαμαν τρεῖς νομικὰς συλλογὰς. Αἱ συλλογαὶ αὗται ἐγράφησαν σύμφωνα μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσ-

σαν. Ἀλλὰ οὔτε ὁ λαὸς οὔτε, οἱ δικασταὶ ἐγνώριζον πλέον λατινικά. Δι' αὐτὸ καὶ ἀμέσως μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Ἄλλο σπουδαῖον ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι τὰ πολλὰ κτί-



Εἰς. 9. Η Αὐτοκρατορία μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

ρια, τὰ ὁποῖα ἔκαμε. Φρούρια, πόλεις, ναοὶ καὶ μοναστήρια ἐκτίσθησαν εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κράτους. Ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶναι ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἁγίας

Σοφίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἦτο ἀφιερω-
μένος ὄχι εἰς ἁγίαν ὀνομαζομένην Σοφίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν σοφίαν
τοῦ Θεοῦ. Κατὰ πρῶτον εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταν-
τίνου. Εἶχε κατ' ἄλλην μίαν φορά καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου. Καὶ πάλιν
ἐκάη κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα. Τώρα ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν ἀνοι-
κοδόμησε μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον. Ἀρχιτέκτονες αὐτοῦ
ἦσαν ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκτίσθη
δὲ εἰς 6 ἔτη καὶ ἐξωδεύθησαν διὰ τὰ κτισθῆ καὶ στολισθῆ 320
περίπου ἑκατομμύρια χρυσῶν δραχμῶν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισεν ἀκόμη διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ
τὸ ἐμπόριον. Ἰδίως δὲ ἐφρόντισε περὶ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὸ κρά-
τος τῆς καλλιεργείας τῆς μετάξης. Ἔως τώρα ἡ μετάξα ἐκόστιζε
πολὺ ἀκριβά, διότι παρήγετο μόνον εἰς τὴν Κίναν καὶ ἡ μετα-
φορά τῆς ἐχρειάζετο πολλὰ ἐξοδα. Ἀλλὰ οἱ Κινέζοι δὲν ἄφιναν
νὰ ἐξαχθοῦν ἀπὸ τὴν Κίναν αὐτὰ μεταξοσκώληκος. Ὁ Ἰουστινια-
νὸς λοιπόν, διὰ τὰ ἐπιτύχη τὸν σκοπὸν του, μετεχειρίσθη πανουρ-
γίαν. Δύο Ἑλληγες μοναχοὶ μετέβησαν εἰς τὴν Κίναν. Ἐκεῖ ἐμ-
θαν, πῶς καλλιεργείται ὁ μεταξοσκώληξ, καὶ ὅταν ἔφευγον, ἔκρυ-
ψαν αὐτὰ αὐτοῦ ἐντὸς τῶν βράβδων των καὶ τὰ ἔφεραν εἰς τὴν
Κωνσταντινούπολιν. Ἐδῶ ἐκαλλιέργησαν τὸν σπόρον καὶ ἐδίδα-
ξαν καὶ ἄλλους τὸν τρόπον τῆς καλλιεργείας του. Κατ' αὐτὸν τὸν
τρόπον ἤρχισεν ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ
ὅποια ἔφερεν εἰς αὐτὴν πολὺν πλοῦτον.

3. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ (565—610).

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὰ ὄνειρα αὐτοῦ ἀνατρέ-
πονται. Οἱ Λογγοβάρδοι, λαὸς γερμανικὸς ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ
Δουνάθειας, ἔκαμαν ἐπίδρομὴν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἵδρυσαν
ἐκεῖ κράτος βαρβαρικόν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἐξουσία τῶν βα-
σιλέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιορίζεται μόνον εἰς τὴν κάτω
Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν. Ἐπομένως ἡ Αὐτοκρατορία ἀναγκά-
ζεται νὰ περιορισθῆ εἰς τὰ φυσικὰ τῆς σύνορα. Συγχρόνως ἡ ἰδέα
δτι ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους πρέπει νὰ εἶναι ἡ λατινικὴ
ἐγκαταλείπεται. Τὴν θέσιν τῆς λατινικῆς καταλαμβάνει ἡ ἑλλη-
νικὴ, ἀφ' οὗ αὕτη ἦτο ἡ γλῶσσα ὅλου τοῦ κράτους.

Τὸ ἀνατολικὸν λοιπὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τῶρα εἶναι καθαρῶς ἑλληνικόν. Εἶναι δὲ τὸ μόνον πολιτισμένον κράτος τὴν ἐποχὴν αὐτὴν. Μόνον ἐδῶ καλλιεργοῦνται αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Μόνον ἐδῶ ἐξακολουθεῖ ἡ πολιτισμένη ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλληνῶν καὶ Ῥωμαίων. Πρὸς Α. εἰς τὴν Ἀσίαν, πρὸς Β. καὶ πρὸς Δ. εἰς τὴν Εὐρώπην εἶναι βάρβαροι. Δι' αὐτὸ ἕμως καὶ δὲν παύει τὸ κράτος αὐτὸ νὰ προσβάλλεται ἀπὸ ἅλα τὰ μέρη. Ζηλεύουν τὴν πρόσδοον καὶ τὰ πλοῦτη του.

Ἐκ Β. οἱ πέραν τοῦ Δουνάβεως βάρβαροι, Σλαῦοι, Βούλγαροι καὶ Ἄθαροι, δὲν παύουν τὰς ἐπιδρομὰς των εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσονήσον. Οἱ Σλαῦοι μάλιστα, οἱ ὅποιοι εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς των ἔφθασαν καὶ ἕως τὴν Πελοπόννησον, ἐγκατεστάθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς πολλὰ μέρη τῆς Χερσονήσου. Ἐκ τῶς ἕμως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰ βόρεια σύνορα τοῦ κράτους, ἔλοι οἱ ἄλλοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξελληνίσθησαν.

Πολὺ περισσότερον ἐπικίνδυνοι ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ γίνονται οἱ Πέρσαι. Αὐτοὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρχισαν πάλιν τὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ὁ πόλεμος ἐναντίον αὐτῶν διαρκεῖ πολλὰ ἔτη. Οἱ Πέρσαι κυριεῦσαν τὴν Συρίαν, τὴν Παλαιστίνην, τὴν Αἴγυπτον, προχωροῦν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ φθάνουν ἕως τὴν Χαλκηδῶνα ἀπέναντι τῆς Κων)πόλεως. Εἰς τὴν φοβεράν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἕνας μέγας βασιλεὺς αὐτοῦ, ὁ Ἡράκλειος.

4. Ὁ Ἡράκλειος καὶ οἱ Περσικοὶ πόλεμοι (610—641).

Ὁ Ἡράκλειος καὶ τὰ 4 πρῶτα ἔτη τοῦ περσικοῦ πολέμου.—Ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἀνὴρ ὠραῖος καὶ ῥωμαλέος, εἶχεν ἰσχυράν θέλησιν καὶ προσέτι ἔξοχα στρατηγικὰ προτερήματα. Εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη τὸ 610. Ἀλλὰ μόλις τὸ 622 ἤρχισε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν, διότι ἔπρεπε νὰ παρασκευασθῇ. Ὁ στρατὸς ἐπὶ τῶν προηγουμένων βασιλέων εὐρίσκετο εἰς μεγάλην παραλυσίαν καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῶν Περσῶν εἶχε χάσει τὸ θάρρος του. Κατὰ τὰ πρῶτα λοιπὸν ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Ἡράκλειος κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ ἐτοιμάσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν θάρρος. Εἰς αὐτὸ τὸν βοηθεῖ ὁ τότε Πατριάρχης Σέρβιος καὶ ἄλλος ὁ κληρὸς. Θέτουν εἰς τὴν διάθεσίν του ἄλλους τοὺς

θησαυρούς τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐπειτα φανατίζουσι τὸν λαὸν καὶ ἐξηγοῦν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται διὰ τὴν ἀνακτῆσιν τῶν τίμιων σταυρῶν, τὸν ὅποιον οἱ Πέρσαι εἶχον πάρεϊ ἀπὸ τῆς Ἱερουσόλυμα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ πόλεμος λαμβάνει μορφήν θρησκευτικοῦ πολέμου. Καὶ ὁ Ἡράκλειος ἦτο κατὰλληλος διὰ τὴν ἀναλάβη τῶν τοιοῦτον πόλεμον. Ἦτο φανατικὸς Χριστιανὸς καὶ εἶχε μεγάλην εὐλάβειαν εἰς μίαν εἰκόνα τῆς Παναγίας, τὴν ὁποίαν πάντοτε εἶχε μαζί του εἰς τοὺς πολέμους. Τὸν φανατισμὸν του δὲ αὐτὸν ἤξευρε νὰ τὸν μεταδίδῃ καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του.

Συγχρόνως μὲ τὴν προετοιμασίαν τοῦ στρατοῦ ὁ Ἡράκλειος κατέγεινεν εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του ἀπὸ τοὺς Ἀβάρους καὶ Σλαύους. Μὲ τοὺς Ἀβάρους ἔκαμεν εἰρήνην. Εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας ἐπέτρεψε νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς σημερινὰς χώρας των διὰ τὴν τοῦ χρησιμεύσουσιν πρὸς ἀντιπερισπασμὸν κατὰ τῶν Ἀβάρων.

Ἄφ' οὗ λοιπὸν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡτοιμάσθη ὁ Ἡράκλειος, ἀφίκει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀντιβασιλεὺς τὸν ἀγγλικὸν υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ὡς κηδεμόνας, αὐτοῦ τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν ὑπουργὸν Βῶνον, τὴν ἄνοιξιν δὲ τοῦ 622 ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Περσῶν. Τὰ τέσσαρα πρῶτα ἔτη ὁ Ἡράκλειος νικᾷ πολλάκις τοὺς Πέρσας, τοὺς ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔπειτα δὲ εἰσβάλλει εἰς τὸ κράτος των καὶ κυριεῖται πολλὰς πόλεις καὶ πολλὰ λάφυρα.

Ἡ πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.— Ἐν ᾧ ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἔτοιμος νὰ εἰσβάλῃ καὶ πάλιν τὸ 626 εἰς τὴν Περσίαν, μαρθάνει ὅτι ἡ πρωτεύουσα πολιορκεῖται. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ἀπηλιπισμένος ἀπὸ τὰς νίκας τοῦ Ἡρακλείου συνεννοήθη μὲ τοὺς Ἀβάρους, καὶ αὐτοὶ ἦλθαν καὶ ἐπολιορκῆσαν τὴν πόλιν. Ἐνα μέρος δὲ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ ἐπῆγε καὶ αὐτὸ ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν Χρυσόπολιν. Ἄλλ' ὁ Ἡράκλειος δὲν ἐταράχθη. Ἠξέυρεν ὅτι τὴν πόλιν εἶχεν ἀφήσει εἰς καλὰς χεῖρας. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ τρέξῃ ἐκεῖ, ὅπου ἐπερίμενον ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἔστειλε μόνον βοήθειαν ἀπὸ 12 χιλ. ἄνδρας. Αὐτὸς ἔμεινε κοντὰ εἰς τὰ περσικὰ σύνορα διὰ τὴν μὴν ὀρμήσῃ βλος ὁ περσικὸς στρατὸς ἐναντίον τῆς Κων/πόλεως.

Πραγματικῶς ὁ ὑπουργὸς Βῶνος εἶχε τακτοποιήσει καλὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ πατριάρχης Σέργιος παρεκίνησε καθ' ἡμέραν τὸν λαὸν νὰ πολεμήσῃ γενναίως, καὶ τοῦ ἐνέπνευε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Παναγία, ἡ προστάτις τῆς πόλεως, δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὴν ἀφήσῃ ἀβοήθητον. Τότε ἐγίναν οἱ χαριετισμοὶ τῆς Παναγίας, οἱ ὁποῖοι φάλλονται ἀκόμη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν μεγάλην τεσσαρακοστήν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν ὅλας τὰς ἐφόδους τῶν βαρβάρων καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ φύγουν. Ἡ πόλις ἐσώθη. Οἱ κάτοικοι ἐσπευσαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὴν Παναγίαν, ἡ ὁποία ἔσωσεν αὐτήν. Τότε δὲ ἔκαμαν καὶ τὸ τροπάριον. «Τῇ ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια—ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια—ἀναγράφω σοι Σοὶ ἡ πόλις Σου Θεοτόκε κ.λ.»

Κατασύντριψις τῶν Περσῶν. Μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐτελείωσαν καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἡρακλείου. Τὸ ἄλλο ἔτος (627) ὁ Ἡράκλειος εἰσβάλλει πάλιν εἰς τὸ περσικὸν κράτος καὶ κυριεύει πολλὰς πόλεις καὶ πολλὰ φρούρια. Πλησίον εἰς μίαν ἀρχαίαν πόλιν τῆς Βαβυλωνίας, τὴν Νινευτ, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἀποφασίζει νὰ ἀντιταχθῇ. Ἐκεῖ λοιπὸν γίνεται μεγάλη καὶ ἀποφασιστικὴ μάχη μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν. Ὁ Ἡράκλειος κατανικάει καὶ καταστρέφει τοὺς Πέρσας. Ὁ δὲ Χοσρόης φεύγει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους. Ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ πλέον νὰ σχηματίσῃ ἄλλον στρατόν. Ὁ λαὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἰδίου υἱοῦ τοῦ Σιρβου ἐπαναστατεῖ καὶ τὸν φονεύει. Ὁ Σιρόης, μόλις ἐγινε βασιλεὺς, ἀμέσως ἐζήτησεν εἰρήνην ἀπὸ τὸν Ἡράκλειον. Ὁ Ἡράκλειος τὴν παραχωρεῖ μὲ ὄρους πολὺ ἐπιεικῆς. Οἱ Πέρσαι ἔδωσαν ὀπίσω ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους καὶ τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ὅλα τὸν τίμιον Σταυρόν, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα. Ὅρια δὲ τοῦ Περσικοῦ κράτους ὠρίσθησαν, ὅπως καὶ πρὶν, ὁ ποταμὸς Ἀράξης πρὸς Β. καὶ ὁ Εὐφράτης πρὸς Ν.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν εἰρήνην ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ λαὸς καὶ ὅλοι οἱ ἀρχόντες καὶ ἱερεῖς ἐπηγάσαν εἰς τὴν αἰατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου διὰ νὰ προῦπαντήσουν τὸν νικητὴν αὐτοκράτορα. Μετὰ μεγάλην λαμπρὰν συνοδείαν ὁ Ἡράκλειος περῶν τὸν Βόσπορον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ ἄρματος τὸ ὁποῖον ἔσυρον 4 ἐλέφαντες, ἐν ᾧ ἄνδρες προπορευόμενοι

ἐκράτουσιν τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν Σταυρὸν, τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν κατορθωμάτων του.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Ἡράκλειος ἔφερε τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν καὶ τὸν ἔστησεν εἰς τὴν παλαιάν του θέσιν τὴν 14 Σεπτεμβρίου 629, τὴν ἴδιαν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸν εἶχον στήσει τὴν πρώτην φοράν, ἔταν εὐρέθη ἀπὸ τὴν μητέρα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τὴν Ἁγίαν Ἑλένην. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἑορτάζει καὶ τὰς δύο ὑψώσεις τοῦ Σταυροῦ.

Ὁ Ἡράκλειος λοιπὸν κατεσύντριψε τὸ δεύτερον περσικὸν κράτος, μὲ τὸ κατόρθωμά του δὲ αὐτὸ ἀπέκτησε μεγάλην δόξαν. Καὶ δικαίως, διότι τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἦτο πολὺ μέγαλον. Εἶχε παραλάβει κράτος συντριμμένον καὶ ὀλικῶς καὶ ἠθικῶς. Καὶ ἕμως κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρη εἰς αὐτὸ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ τόσον θάρρος, ὥστε νὰ κάμῃ θαύματα. Τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου μόνον μὲ τὰ κατορθώματα τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος κατεσύντριψε τὸ πρῶτον περσικὸν κράτος, ἠμποροῦν νὰ συγκριθοῦν.

Ἀλλὰ ἡ εἰρήνη, ἡ ὁποία μὲ τόσα αἵματα ἐξηγοράσθη, δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Μετ' ὀλίγον ἄλλος φοβερός ἐχθρὸς παρουσιάζεται, οἱ Ἀραβες,

5. Οἱ Ἀραβες.

Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ διδασκαλία του. Οἱ Ἀραβες κατέφκουν εἰς τὴν Ἀραβικὴν χερσόνησον, ὠνομάζοντο δὲ καὶ Ἀγαρηνοὶ καὶ Ἰσμηλίται, διότι ἐπίστευον ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἰσμήλ, τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἀγαρ. Οἱ περισσότεροι Ἀραβες, πρὸ τοῦ νὰ παρουσιασθῇ ὁ Μωάμεθ, ἦσαν εἰδωλολάτραι. Μερικοὶ ἕμως ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ μερικοὶ Χριστιανοί. Ὅλους αὐτοὺς τοὺς συνήνωσεν εἰς μίαν θρησκείαν ἰδικὴν του ὁ Μωάμεθ τὸν 7ον αἰῶνα.

Ὁ Μωάμεθ ἐγκατέστη εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀραβίας Μέκκαν ἀπὸ μεγάλην οἰκονομίαν, ἀλλὰ πτωχὴν. Ἐπειδὴ ἔχασε τοὺς γονεῖς του μικρὸς, ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ βοσκός, ἔπειτα ἕμως ἔκαμε τὸν ἔμπορον μὲ καραβάνια. Ἐνεκα τούτου περιῆλθεν εἰς τὴν Ἀραβίαν καὶ ἐσχετίσθη μὲ πολλοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ἑβραίους. Ἀπ' αὐτοὺς ἔμαθε τὰς θρησκείας των καὶ τότε ἔβαλεν εἰς τὸν

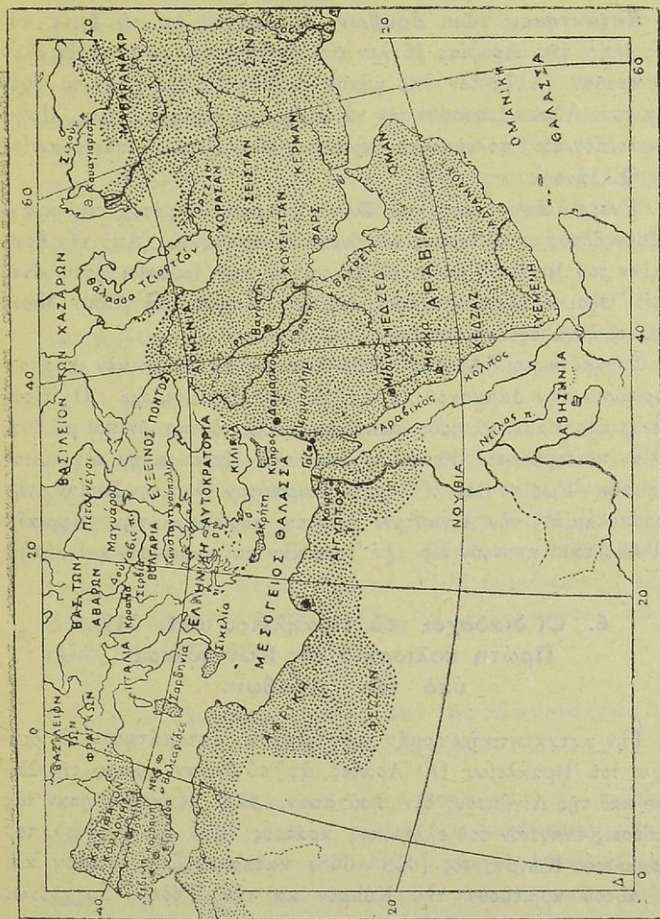
νοῦν του νά κάμη ἰδικήν του θρησκείαν. Ὅταν λοιπὸν ἔγινε 40 ἔτων, παρουσιάσθη εἰς τὴν Μέκκαν ὡς προφήτης καὶ ἐκήρυττεν ὅτι ὁ Θεὸς διὰ μέσου τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νά διδάξῃ εἰς τὸν κόσμον ὅτι ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης του. Ἐλεγεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ χριστιανοὶ διέστρεψαν τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐφανερώθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μὲ τοὺς ἄλλους προφήτας καὶ μὲ τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ ὅλων, τὸν Ἰησοῦν. Ἐνεκα τούτου ὁ Θεὸς ἔστειλεν αὐτὸν ὡς τελευταῖον προφήτην, διὰ νά φωτίσῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ Μωάμεθ ἐδίδασκεν ἀκρίμῃ ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ καὶ κρίσις. Κατ' αὐτὴν οἱ μουσουλμάνοι (πιστοὶ) θὰ κριθοῦν σύμφωνα μὲ τὰς πράξεις των. Οἱ δίκαιοι θὰ ὑπάγουν εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἐκεῖ θὰ ζοῦν αἰωνίως ζωὴν εὐτυχῆ. Οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ τιμωρηθοῦν, ἀλλὰ προσωρινῶς μόνον. Αἰωνία κόλασις περιμένει μόνον τοὺς ἀπίστους. Αὐτοί, καὶ καλοὶ ἂν εἶναι, θὰ τιμωροῦνται αἰωνίως διὰ τὴν ἀπιστίαν των. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπιστία τῶν διαφόρων λαῶν προέρχεται ἀπὸ ἀγνοίαν, ἔχουν καθήκον οἱ Μουσουλμάνοι νά φέρουν αὐτοὺς καὶ μὲ τὸ ξίφος ἀκόμη εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο κατ' εὐθείαν εἰς τὸν παράδεισον πηγαίνουν, ὅσοι πιστοὶ φονεύονται εἰς τὸν πόλεμον χάριν τῆς διαδόσεως τῆς ἀληθινῆς πίστεως.

Ὅταν ἤρχισε νά διδάσκῃ τὴν νέαν του θρησκείαν ὁ Μωάμεθ, ἀμέσως πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Εἰς τοῦτο πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἐπιληψία ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔπασχεν. Πολλάκις δηλ. κατελαμβάνετο ἀπὸ νευρικὰς κρίσεις, ἔπιπτε χαμαί, ἐγύριζεν ἄνω κάτω τοὺς ὀφθαλμούς, ἔβγαζεν ἀφροὺς ἀπὸ τὸ στόμα καὶ ἔτριζε τοὺς ὀδόντας. Ὅλα αὐτὰ ἐνόμισαν ὅτι προσέρχονται ἐκ τοῦ ὅτι συνωμίλει μὲ τὸν Ἀρχάγγελον.

Ὅταν ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ ὀπαδοὶ του ἠδξήθησαν, οἱ εὐγενεῖς Μεκκανοὶ ἠπειλήσαν νά τὸν φονεύσουν, καὶ ὁ Μωάμεθ ἠναγκάσθη νά φύγῃ ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ νά ὑπάγῃ εἰς μίαν ἄλλην πόλιν τῆς Ἀραβίας, τὴν Μεδίναν (622). Ἡ φυγὴ αὐτῆ τοῦ Μωάμεθ (ἔγγρα) ἔπειτα ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους ὡς μέγαν γεγονὸς, διότι ἐσώθη ὁ προφήτης. Δι' αὐτὸ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Μωαμεθανοὶ ἔχουν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας των, ὅπως ἡμεῖς ἔχομεν τὸ ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

Είς τήν Μεδίαν ὁ Μωάμεθ ἔφερε μὲ τὸ μέρος του πολλοὺς ἑπαδοὺς καὶ ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μεκκανῶν. Ὁ



Εἰς. 10. Χάρτης τῶν Ἀραβικῶν κατακτήσεων.

πόλεμος διήρκεσε πολλὰ ἔτη. Ἐπὶ τέλους τὸ 630 οἱ Μεκκανοὶ ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς προφήτην.

Ἀφ' οὗ ὁ Μωάμεθ ἔγινε κύριος τῆς Μέκκας, ἀνεγνωρίσθη καὶ ἀπὸ ἄλλων τὴν Ἀραβίαν. Οὕτω ἀπετελέσθη ἓνα κράτος μὲ

θηρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Μωάμεθ. Ὀλίγον χρόνον ἔπειτα ἀπὸ αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ 632.

Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων. Ὁ Μωάμεθ ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος ἔλης τῆς Ἀραβίας, ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ ὑποτάξῃ ἅλῃ τὸν κόσμον. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιόν του. Αὐτὸ ἐπροσπάθησαν νὰ κάμουν οἱ διάδοχοί του. Ἦρχισαν λοιπὸν τὸν πόλεμον καὶ ἐναντίον τῶν Περσῶν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

Ἐντὸς 5 ἐτῶν κυριεύουν ἅλῃ τὸ περσικὸν κράτος καὶ ἀναγκάζουν ἅλῃ τοὺς Πέρσας νὰ γίνουν Μωαμεθανοί. Ἀπὸ τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ μόνον οἱ Χριστιανοὶ καὶ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀνεκτοί. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ὑποτασσόμενοι λαοὶ ἔπρεπε νὰ γίνουν Μωαμεθανοὶ ἢ νὰ ἐξολοθρευθοῦν.

Συγχρόνως οἱ Ἀραβες εἰσβάλλουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Κυριεύουν τὴν Δαμασκὸν καὶ ἔπειτα τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἡράκλειος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ τὸν νικοῦν καὶ μὲ δυσκολίαν κατορθώνει νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ τὸν τίμιον Σταυρόν. Ἔως τὸ 640 οἱ Ἀραβες κυριεύουν ἅλῃ τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἴγυπτον. Ἐπειτα κυριεύουν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περνοῦν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κυριεύουν καὶ αὐτήν.

6. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου (641—717).

Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Τὴν κτακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ἀράβων ἐσταμάτησαν οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου. Οἱ Ἀραβες, ἀφ' οὗ ἔγιναν κύριοι τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου, δὲν ἠσύχασαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τοῦ Ἡρακλείου Κωνσταντος (642—668) κατασκευάζουν στόλον καὶ δι' αὐτοῦ κυριεύουν τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ρόδον. Συγχρόνως εἰσβάλλουν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ κυριεύουν πολὺ μέρος αὐτῆς. Ὁ Κωνσταντὸς ἐπιτίθεται ἐναντίον των καὶ κατορθώνει νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἀφήσουν τὰ κατακτητικὰ τῶν σχέδια.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Κωνσταντος Κωνσταντίνου Δ'

τοῦ ἐπονυμαζομένου Πρωγωνάτου (668-685) ἀποφασίζουσαν νὰ κτυπήσουν τὸ ἐλληνικὸν κράτος εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν του. Ἐτοιμάζουσι λοιπὸν πολὺν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἔρχονται εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ τὴν πολιορκοῦν ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν 7 ἔτη (671—678). Ἀλλὰ ὁ Κωνσταντῖνος κατώρθωσε νὰ ἀποκρούσῃ ὅλας τὰς ἐπιθέσεις των καὶ ἐματαίωσε τὴν ἐπιχείρησίν των. Εἰς τοῦτο ἐβοήθησε πολὺ αὐτὸν τὸ λεγόμενον ὑγρὸν πῦρ. Τὸ πῦρ τοῦτο εἶχεν ἐφευρεῖ ἓνας μηχανικὸς ὀνομαζόμενος Καλλίνικος, ἦτο δὲ κατασκευασμένον ἀπὸ διαφόρους ἐμπρηστικὰς ὕλας. Τὸ ἔρριπτον ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μὲ σωλῆνας καὶ δὲν ἐσθηνεν οὔτε μὲ τὸ νερόν.

Μὲ αὐτὸ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς ἠνάγκασαν ἔπειτα ἀπὸ 7 χρόνια, ἀφοῦ ἔχασαν πολὺν στρατὸν καὶ στόλον, νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τοῦ Κωνσταντῖνου ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ἡ νίκη αὐτὴ δὲν ἔσωσε μόνον τὴν Κων)πολιν, ἀλλὰ καὶ ἔλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς μωαμεθανούς. Δικαίως λοιπὸν οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Κων)πόλεως ἐσπευσαν νὰ εὐχαριστήσουν τὴν Παναγίαν διὰ τὴν σωτηρίαν των καὶ ἠνώσων τὴν ἀνάμνησιν καὶ τῆς πολιορκίας αὐτῆς μὲ τὸν «Ἀκάθιστον Ὑμνον», οἱ δὲ ἠγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν πρέσβεις νὰ συγχαροῦν τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τὸ μέγαλον του κατόρθωμα.

7. Δευτέρα πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Οἱ Ἀράβες καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης πολιορκίας δὲν ἐγκατέλειψαν τὸ σχέδιον νὰ κατακτήσουν τὴν Κων)πολιν. Τὸν Κωνσταντῖνον Δ' εἶχον διαδεχθῆ αυτοκράτορες ἀνίκανοι. Ἐκ τούτου ἐπωφελοῦμενοι οἱ Ἀράβες ἤρχισαν πάλιν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐπὶ τέλους, ἀφ' οὗ παρεσκευασάν πολὺν στρατὸν καὶ στόλον, τὸ 717 ἔρχονται καὶ πολιορκοῦν δευτέραν φορὰν τὴν Κων)πολιν. Τὴν πόλιν καὶ τὸ κράτος ἔσωσε τότε ὁ στρατηγὸς Λέων Ἰσαυρος, ὁ ὁποῖος πρὸ ἑξ μηνῶν εἶχε κατορθώσει νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον.

Ἄντ. Χωροφᾶ. Ἱστορία Β' Ἑλληνικοῦ, ἐκδόσεις στ'.

5

Ἡ δευτέρα αὐτῆ πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων διήρκεσεν ἕνα ἔτος. Ὁ Λέων τοὺς ἐνίκησε πολλάκις, καὶ μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ κατέστρεψε τὸν στόλον των. Οἱ Ἀραβες ἀναγκάζονται νὰ φύγουν ἀπρακτοί, ἀφ' οὗ ἔπαθαν μεγάλας καταστροφάς. Ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου των εἰς τὸ ταξείδιον κατελήφθησαν ἀπὸ φοβερὰν τρικυμίαν καὶ κατεστράφησαν. Αἰζημίαι τῶν Ἀράβων εἶναι καταπληκτικαί. Ὑπολογίζεται ὅτι ἐχάθησαν 2500 πλοῖα καὶ 500 περίπου χιλ. ἄνδρες.

Μὲ τὴν ἀποτυχίαν καὶ τῆς δευτέρας αὐτῆς πολιορκίας τῆς Κων)πόλεως ἡ ἔρμη τῶν Ἀράβων ἐσταμάτησεν ὀριστικῶς. Καὶ τῆς πολιορκίας δὲ αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν ἡ Ἐκκλησία ἤνωσε μὲ τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον. Ὡστε δι' αὐτοῦ ἡ Ἐκκλησία πανηγυρίζει τὴν ἀνάμνησιν τριῶν πολιορκιῶν τῆς Κων)πόλεως, τῆς πολιορκίας τῶν Ἀράβων ἐπὶ Ἡρακλείου καὶ τῶν δύο τῶν Ἀράβων ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πρωγονάτου καὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.

Εἰς τὸν Λέοντα ἕμως δὲν ὀφείλεται μόνον ἡ σωτηρία τῆς Κων)πόλεως ἀπὸ τῶν Ἀράβων. Αὐτὸς προσέτι ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ Κράτους, διὰ τῆς ὁποίας προητοιμάσθη ἡ ἀκμὴ αὐτοῦ. Ἀλλὰ, πρὸ τοῦ νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἔργον αὐτοῦ, εἶναι καιρὸς νὰ ἴδωμεν, ποία ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς πλεον Αὐτοκρατορίας κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΚΑΤΑ ΤΑΣ ΑΡΧΑΣ ΤΟΥ 8ου ΑΙΩΝΟΣ

1. Τὸ Κράτος.

Ἡ μεταβολὴ τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους εἰς ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν ἤρχισεν ἀπὸ τὸν χωρισμὸν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ Ἀρκαδίου κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου αἰῶνος καὶ συνεπληρώθη ἐπὶ τῆς δυναστείας τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τὸ τέλος τοῦ 7ου. Ἡ φιλολογία τοῦ ἢ τέχνη του, ὅλαι αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς, καὶ πρὸ πάντων ἡ γλῶσσά του εἶναι πλέον ἑλληνικά. Ἡ ἑλληνικὴ ἔχει γίνεαι πλέον ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ ὅρια τοῦ κράτους τώρα εἶναι περιορισμένα. Ἡ Ἰταλία σχεδὸν ὅλη, ἡ Συρία, ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Αἴγυπτος ἀπεσπάρθησαν ἀπ' αὐτοῦ. Ἀλλὰ ἀκριβῶς, ἐπειδὴ τὸ κράτος περιορίσθη εἰς τὰς καθ' ἑαυτὴν ἑλληνικὰς χώρας, τοῦτο δίδει εἰς αὐτὸ περισσοτέραν συνοχήν καὶ τὸ κάμνει ἱκανὸν ὄχι μόνον νὰ ζῆσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ μεγαλυργήσῃ καὶ νὰ γίνῃ τὸ ἰσχυρότερον καὶ τὸ μόνον πολιτισμένον κράτος τοῦ κόσμου.

Ὅντως ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία εἶναι τὸ μόνον κράτος τοῦ κόσμου κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, τὸ ὁποῖον ἔχει ὀργανωμένην θαυμασίως τὴν διοίκησίν του. Ἐπίσης εἰς αὐτὴν μόνον ἀκμάζουσιν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Αὐτὴ δὲ μόνον λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως συγκεντρώνει διὰ τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας καὶ τῆς γεωργίας μυθῶδεις θησαυρούς. Αὐτὴ τέλος μόνον ἔχει στρατὸν καὶ στόλον ἰσχυρότατον καὶ πρωτεύουσαν ἀπόρθητον, τὴν Κων/πολιν, πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ὁποίας ὅλαι αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων θραύονται. Δικαίως λοιπὸν ὅλος ὁ τότε κόσμος ἐθεώρει τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν κράτος παγκόσμιον καὶ τὸν βασιλεῆ αὐτῆς ὡς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα τοῦ κόσμου.

Ὁ αὐτοκράτωρ. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας εἶναι ἀπόλυτος μοναρχία. Ὁ βασιλεὺς κατέχει τὴν ἀρχὴν ὄχι ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ, ὅπως ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς

ἀλλὰ ἐλέη Θεοῦ, τοῦ ὁποίου εἶναι ἡ ἐνοάρκωσις ἐπὶ τῆς γῆς. Διὰ τοῦτο καὶ εἶναι ὁ προσάτης τῆς ἐκκλησίας καὶ προεδρεύει καὶ ἐκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Ὁ βασιλεὺς ἔχει εἰς τὰς χεῖράς του ὅλην τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν. Ἐπομένως διορίζει καὶ παύει κατὰ βούλησιν ἄλλους τοὺς ὑπαλλήλους. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ ὑπέρτατος δικαστὴς ἀπονέμων τὴν δικαιοσύνην διὰ τῶν δικαστηρίων. Ἐπομένως ὡς τοιοῦτος δὲν ὑπόκειται εἰς νόμους, διότι τοιοῦτος εἶναι ἡ θέλησίς του. Ὁ βασιλεὺς τέλος εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἐξουσία λοιπὸν τοῦ βασιλέως εἶναι ἱερά καὶ ἀπερίοριστος. Τοῦτο δεῖκνύει καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς ἐξωτερικὴ του παράστασις. Παρουσιάζετο μὲ ἐνδυμασίαν πολυτελεῆ, ἡ ὅποια ἔλαμπεν ἀπὸ τὰ διάφορα χρώματα καὶ ἤστραπτεν ἀπὸ τὸν χρυσὸν καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους. Ἡ ἐνδυμασία τῶν αὐτοκρατόρων ἦτο σχεδὸν ὁμοία μὲ τὴν σημερινὴν ἀρχιερατικὴν ἐνδυμασίαν. Ἐφόρουσιν δηλ. χιτῶνα, ὁ ὅποτος ἐφθανεν ἕως τοὺς πόδας (στιχάριον) μὲ ζώνην εἰς τὸ μέσον, ὑπεράνω δὲ αὐτοῦ χλαμῦδα (σάκκος), ἐπὶ τῶν ὤμων πλατεῖαν ταινίαν (ὠμοφόριον), εἰς τὴν κεφαλὴν στέμμα μὲ σταυρὸν εἰς τὴν κορυφὴν (μίτρα), καὶ εἰς τοὺς πόδας ὑποδήματα κόκκινα μὲ χρυσοκεντήτους ἀετούς. Ἐκτὸς τούτου ὡς σύμβολα τῆς ἐξουσίας τῶν ἐκράτων εἰς τὴν δεξιᾶν χεῖρα σκῆπτρον καὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν σφίρακα, ἡ ὅποια παρίστανε τὴν γῆν. Εἰς τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις, εἰς τὰς παρουσιάσεις ξένων ἡγεμόνων καὶ πρέσβων ὁ αὐτοκράτωρ ἐν μέσῳ τῶν ἀναλαμπῶν τῶν στολῶν, τὰς ὁποίας φοροῦν ἄλλοι οἱ περὶ αὐτόν, ἐν μέσῳ τῆς μυθώδους πολυτελείας τῶν ἀνακτόρων μεγαλοπρεπῆς καὶ ἀπαστράπτων ἐκ τῆς ἐνδυμασίας του παρουσιάζετο ἐπὶ τοῦ θρόνου του ὡς Θεός.

Ὁ Πατριάρχης. Εἶδαμεν (σελ. 42) πῶς κατ' ἀρχὰς ὀργάνωθη ἡ ἐκκλησία κάθε μέρους μὲ τοὺς διακόνους τῆς, τοὺς πρεσβυτέρους τῆς καὶ τὸν ἐπίσκοπόν τῆς καὶ ὅτι αἱ διάφοροι ἐκκλησιαστικαὶ εὐρίσκοντο εἰς σχέσεις ἀναμεταξύ των. Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καθιερώθη, ὡς ἴσως ἐπρόκειτο περὶ σπουδαίου ζητήματος νὰ συνέρχωνται ἀντιπρόσωποι ἀπὸ ἄλλας τὰς ἐκκλησίας διὰ νὰ λύσῃν αὐτό, καὶ αἱ συνελεύσεις αὗται ὀνομάσθησαν οἰκουμενικαὶ σύνοδοι. Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν ἡ ἐκκλησία κάθε ἐπαρχίας ἦτο ἀνεξάρτητος. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἄλλως οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐπαρχια-

κῶν πόλεων υπετάχθησαν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας (μητροπόλεως), ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη μητροπολίτης. Μερικαὶ πάλιν μητροπόλεις ἕνεκα τῆς σπουδαιότητος αὐτῶν ἔθεωρηθησαν ἀνώτεραι ἀπὸ τὰς ἄλλας. Αὐταὶ ἦσαν τῆς Ῥώμης, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὰς ὁποίας προσετέθη καὶ ἡ τῆς Κων)πόλεως μετὰ τὴν κτῆσιν αὐτῆς. Οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ πατριάρχου. Οἱ πατριάρχαι ὅλοι ἔθεωροῦντο ἴσοι, ὡς πρόεδρος δὲ μόνον ἔθεωρεῖτο ὁ τῆς Ῥώμης, διότι ἡ Ῥώμη ἦτο ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ἀφ' οὗ ἔμως ἡ Ἰταλία, ἡ Συρία, ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Αἴγυπτος ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τοῦ κράτους, ὁ πατριάρχης τῆς Κων)πόλεως ἀπέβη ὁ μόνος πατριάρχης εἰς αὐτό, καὶ ἐπομένως ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ τοῦ κράτους. Ἦτο πλουσιώτατος, διότι διέθετεν ὡς κύριος τὴν μεγάλην περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας Ἦτο ἰσχυρότατος, διότι εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του τοὺς μοναχοὺς καὶ τὸν κλῆρον, οἱ ὁποῖοι εἶχον μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ. Ἐπομένως ὁ πατριάρχης ἠδύνατο νὰ προσφέρῃ μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸ κράτος, ὅπως ἔγινεν ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου, ἀλλὰ καὶ ἠδύνατο νὰ μὴν ἀκούσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τὸν λαὸν εἰς στάσιν καὶ νὰ καταδιβάσῃ καὶ νὰ ἀναδιβάσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοκράτορας.

Τὰ δύο λοιπὸν ἀξιώματα τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ πατριάρχου ἦσαν ἀνεξάρτητα. Συνέβαιεν ἔμως, ὡσάκις ἐβασίλευεν ἀνὴρ ἰσχυρός, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν του εἰς τὸν πατριάρχην καὶ νὰ διευθύνῃ τὴν ἐκκλησίαν. Ὅσάκις πάλιν ὁ βασιλεὺς ἦτο ἀνήλικος ἢ ἀνὴρ ἀδυνάτου χαρακτήρος, ὁ πατριάρχης ἐγίνετο παντοδύναμος. Πάντοτε ἔμως ἡ δύναμις τοῦ πατριάρχου ἐχρησίμευεν ὡς φραγμὸς εἰς τὴν παντοδυναμίαν τοῦ αὐτοκράτορος.

2. Τὰ γράμματα.

Ἡ παιδεία. Οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ μελετοῦν τὰ συγγράμματα τῶν προγόνων των. εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσις εἶχε χαρακτῆρα θρησκευτικόν. Ὡς σχολεῖα αὐτῆς ἐχρησίμευον αἱ μοναὶ καὶ οἱ νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν. Αὐτοῦ οἱ παῖδες ἐδιδάσκοντο ἀπὸ μοναχοῦς ἢ ἱερεῖς ἀνά-

γνωσιν γραφήν καὶ ἀριθμησιν, ἀνεγίνωσκον δὲ τὰ ἱερά βιβλία τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς βίους τῶν Ἁγίων. Ἄλλ' ὅμως κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ἔχη ἀναγνώσει τοὺς κυριωτέρους Ἑλληνας συγγραφεῖς. Τὴν μόρφωσιν αὐτὴν ἐλάμβανον εἰς σχολεῖα ἀνώτερα ἀπὸ διδασκάλους ἰδιωτικούς. Ἐκτὸς δὲ τῶν σχολείων αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ ἀνώτεροι φιλοσοφικαὶ σχολαὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν Ἀντιόχειαν, τὴν Βηρυττόν, τὴν Γάζαν, τὴν Τύρον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μάλιστα ὑπῆρχε καὶ εἶδος Πανεπιστημίου σημερινοῦ, τὸ Πανδιδακτήριον, τὸ ὅποιον ἰδρῦθη τὸ 425.

Ἡ λογοτεχνία. Οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες δὲν ἤρχοντο μόνον εἰς τὸ νὰ μελετοῦν τοὺς ἀρχαίους, ἀλλὰ ἔκαμνον καὶ ἰδικὰ τῶν συγγράμματα. Ἰδίως ἠγάπων πολὺ νὰ γράφουν ἱστορίαν. Περιφημὸς δὲ ἱστορικὸς κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εἶναι ὁ Προκόπιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψεν ἱστορικὰ συγγράμματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

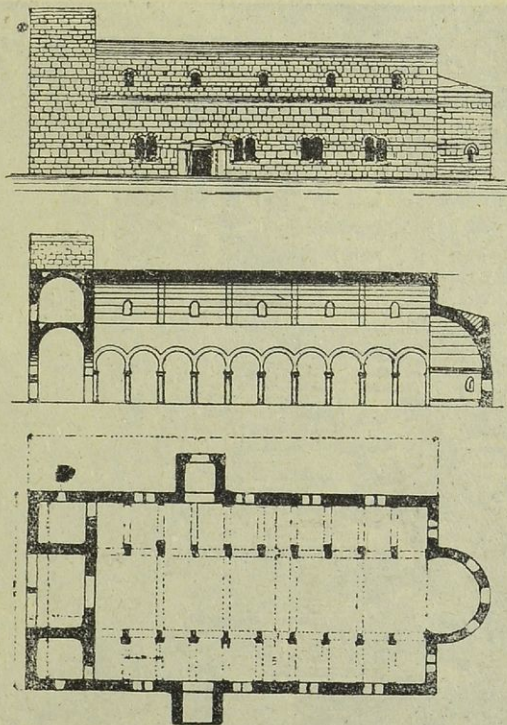
Καὶ τὰ θεολογικὰ συγγράμματα κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶναι ἄφθονα. Εἰς τοῦτο συνετέλεσεν ἡ ἀνάγκη τῆς στερεώσεως τῆς πίστεως καὶ τῆς καταπολεμήσεως τῶν διαφόρων αἱρέσεων. Οἱ ἐπισημότεροι δὲ συγγραφεῖς εἶναι οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας Βασίλειος ὁ μέγας, Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, αὐτοὶ δὲ διέπρεψαν καὶ ὡς ἐκκλησιαστικοὶ ῥήτορες καὶ μάλιστα ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὁ μεγαλύτερος ῥήτωρ τῆς Χριστιανωσύνης.

Ἄλλο τέλος εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον καλλιεργεῖται κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶναι τὸ μυθιστόρημα.

Καὶ εἰς ἄλλα ἐπίσης τὰ εἶδη τῆς ἀρχαίας ποιήσεως καταγίνονται πολὺ οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες. Ἰδίως ὅμως εὐδοκίμοδον εἰς ἓνα νέον εἶδος αὐτῆς, τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν. Τὰ ποιήματα αὐτῆς ὀνομάζονται ὕμνοι. Πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς ὕμνους αὐτοὺς ψάλλονται ἀκόμη εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Οἱ ποιηταὶ τῶν ὕμνων ὀνομάζονται μελωδοί, καὶ περιφημότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶναι ὁ Ῥωμανὸς καὶ ὁ Πατριάρχης Σέργιος, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τοὺς χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας.

3. Ἡ τέχνη.

Καὶ ἡ τέχνη ἡ βυζαντινὴ, ὅπως καὶ ἡ λογοτεχνία, ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τῶρα εἶναι συνδυασμένη μὲ τὴν ἰσχυριστιανικὴν θρησκείαν.

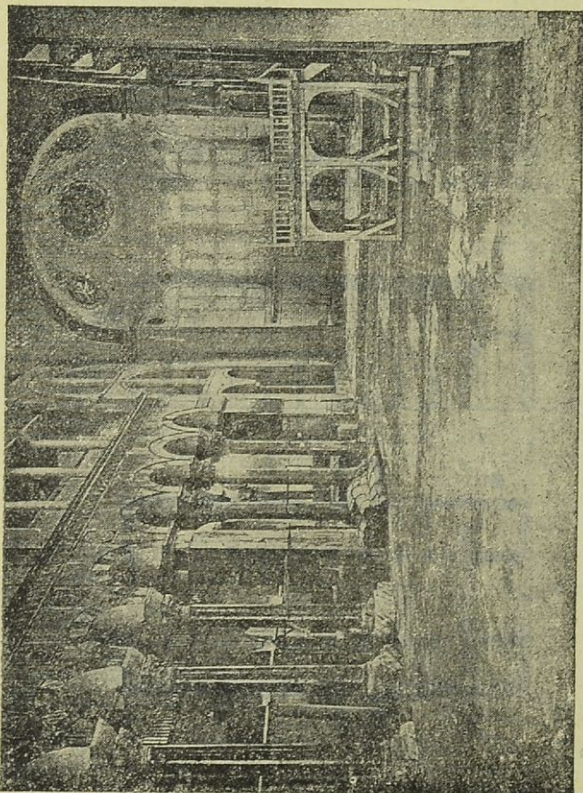


Εἰς. 11. Ἀρσενικός Ναός.

Ἡ ἀρχιτεκτονική. Τὰ παλάτια τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τὰ ἄλλα δημόσια καὶ ἰδιωτικά οἰκοδομήματα κατεστράφησαν. Ἐδύχως διεσώθησαν πολλοὶ ναοί, ἀπὸ τοὺς ὁποίους μανθάνομεν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἀρχιτεκτονικῆς.

Οἱ ναοὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἔχουν τὸ σχῆμα τῶν ἀρχαίων. Ὁ ναὸς τῶρα δὲν χρησιμεύει ὡς κατοικίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὡς

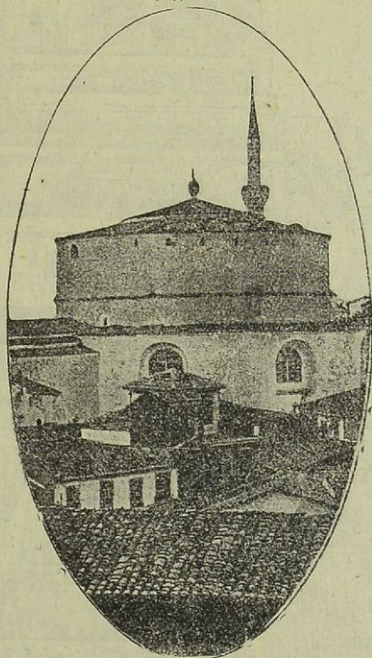
τόπος διὰ τὰ συνάζονται οἱ Χριστιανοὶ καὶ τὰ προσεύχονται.
Ἔπρεπε λοιπὸν ἐσωτερικῶς νὰ εἶναι εὐρύχωρος. Κατ' ἀρχὰς οἱ
ναοὶ ἦσαν ὀρθογώνια οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια ἐσωτερικῶς διη-
ροῦντο μὲ σειρὰς κιόνων εἰς τρία καὶ καμμίαν φοράν εἰς πέντε



Εἰκ. 12. Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης

μέρη. Τὸ μεσαῖον ἦτο εὐρύτερον καὶ ὑψηλότερον καὶ εἶχεν ὑψηλὰ
εἰς τοὺς τοίχους, οἱ ὅποιοι ἐπερίσσευσαν ἀπὸ τὰ πλάγια μέρη,
παράθυρα. Εἰς τὸ βῆθος δὲ πρὸς ἀνατολὰς εἶχεν ἡμικυκλικὴν
ἀψίδα. Ἐκεῖ ἐσχηματίζετο τὸ ἱερόν. Ἐμπρὸς δὲ ἀπὸ τὴν δυτικὴν
πλευρὰν ὑπῆρχε στενὸς πρόδρομος, ὃ ὅποιος ὠνομάζετο νάρθηξ.

Ἐμπρὸς τέλος ἀπὸ ὄλων τὸ οἰκοδόμημα ὑπῆρχεν αὐτὴ μὲ μίαν βρύσιν εἰς τὸ μέσον. Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται ὀνομάζονται βασιλικαὶ ἢ ὄρομικοὶ ναοὶ (εἰχ. 11). Μὲ αὐτὸ τὸ σχέδιον, ἐκτίσθησαν ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων του, ὅπως καὶ ἡ παλαιὰ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν Κων-πολιν. Τοιοῦτος εἶναι ὁ περίφημος ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου

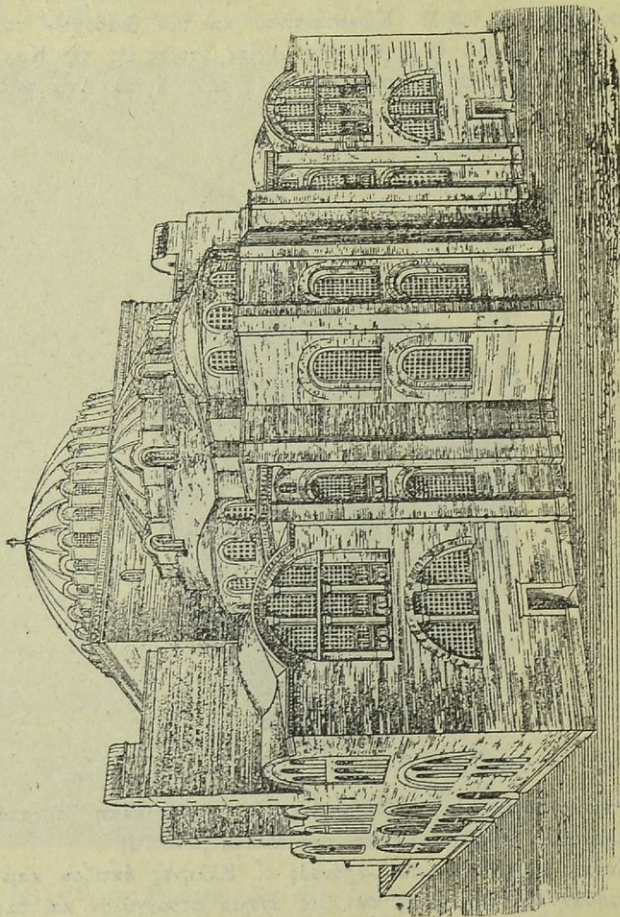


Εἰχ. 13. Ὁ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Θεσσαλονίκης.

τῆς Θεσσαλονίκης, ὃ ὁποῖος ἐκτίσθη τὸν 5ον αἰῶνα, ἐκάλῃ δὲ κατὰ τὴν τελευταίαν (1917) πυρκαϊάν τῆς πόλεως (εἰχ. 12).

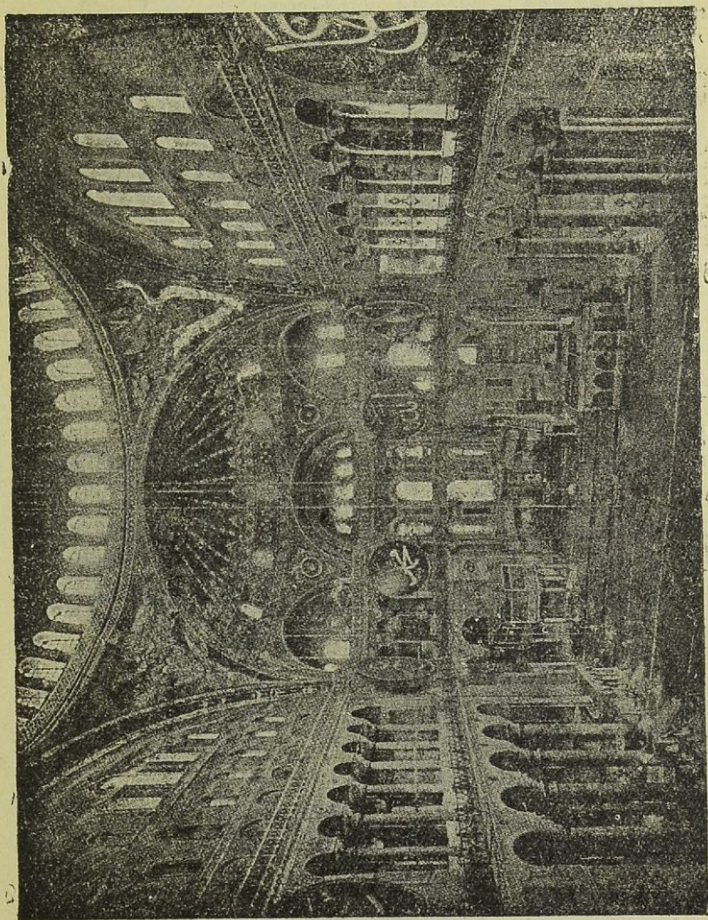
Ἐπίσης εἰς τοὺς πρώτους χρόνους αἱ Ἕλληνες ἐκτιζον καμμίαν φορὰν τὰς ἐκκλησίας τῶν μὲ σχῆμα στρογγύλον καὶ τὰς ἐσκέπαζον μὲ θόλον. Τὸ σχῆμα ἐπῆραν ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα μαυσωλεῖα, τὰ ὅποια ἦσαν τάφοι στρογγύλοι, καὶ ἀπὸ τὸ Πάνθεον τῆς Ῥώμης. Τοιοῦτος εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῆς Θεσσαλονίκης. (εἰχ. 13).

Ἐπὶ τέλους ἡ χριστιανικὴ ἀρχιτεκτονικὴ ἔλαβε τὸν καθαρὸν
βυζαντινὸν τῆς ῥυθμῶν μὲ τὸν νέον ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας,
ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Εἰς αὐτὸν ἐσυνδυάσθη



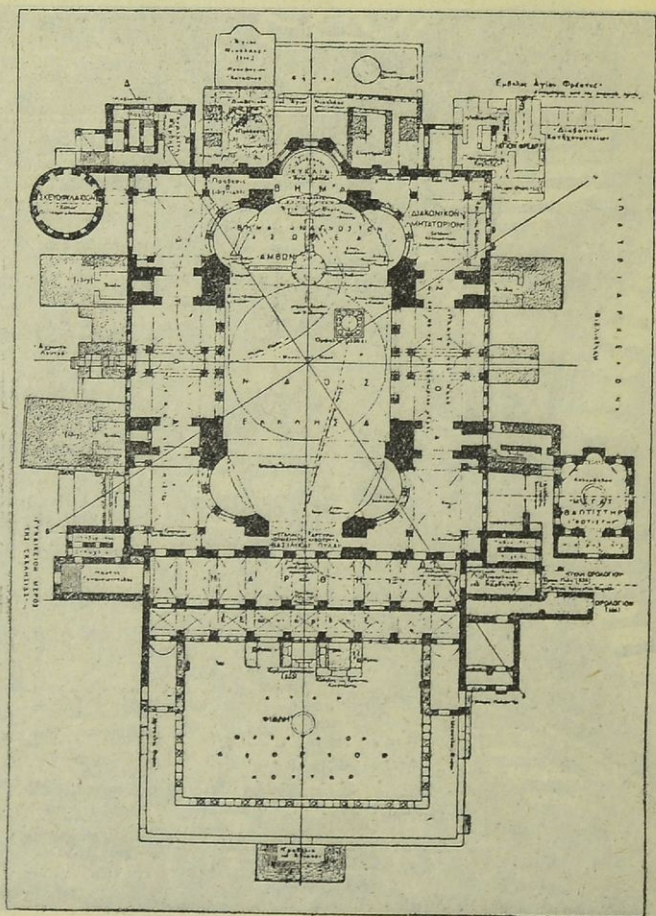
Εἰχ. 14. Τὸ ἐξοικωμένον τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ἢ μακρὰ βασιλικὴ μὲ τὸ θολωτὸν οἰκοδόμημά καὶ ἐσχεπάσθη τε-
τράγωνος τύπος μὲ σφαιρικὸν θόλον. Ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ
ἦσαν οἱ ἐκ Μ. Ἀσίας Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς καὶ Ἰσίδωρος ὁ
Μιλήσιος (εἰχ. 14).



Είς. 15. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Τὸ σχέδιον τοῦ ναοῦ εἶναι τὸ ἐξῆς· τὸ ἕλον κτίριον εἶναι ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα. Εἰς τὸ μέσον τοῦ οἰκοδομήματος ὑφύονται



Εἰκ. 16. Κάτοψις τοῦ Ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

4 γιγάντιοι στῦλοι, οἱ ὅποιοι συνδέονται μεταξύ των με ἀψίδας. Ὑπεράνω τοῦ τετραγώνου αὐτοῦ χώρου κατεσκευάσθη, θόλος ἡμισφαιρικός, τοῦ ὅποιο ὁ γῦρος ἐγγίζει τὴν κορυφὴν τῶν ἀψίδων.

Τέσσαρα δὲ μεγάλα τρίγωνα γεμίζουσι τὰ μεταξύ τῶν ἀψίδων κενὰ καὶ ἐγγίζουσι ἑλῆν τὴν περιφέρειαν τοῦ θόλου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ ἀρχιτέκτονες ἐκεῖνοι ἐσκεπασαν τετράγωνον οἰκοδόμημα μὲ στρογγύλον θόλον. Ἀνατολικῶς καὶ δυτικῶς τοῦ κυρίου θόλου ὑπάρχουσι δύο μεγάλα ἡμιθόλια καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν ἡμιθόλιον



Εἰκ. 17. Ὁ Χριστὸς ὡς καλὸς ποιμὴν.

καταλήγει εἰς τὸ ἱερόν, τὸ δὲ δυτικὸν εἰς τὸν ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ διπλοῦν νάρθηκα. Τὰ δύο ἄλλα τόξα, τὸ βόρειον καὶ τὸ νότιον, κλείονται μὲ τοῖχον, ὃ ὁποῖος ἔχει δύο σειρὰς κίονων, τὴν μίαν ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ πλάγια εἶναι μὲ δύο πατώματα.

Τὸ ἐπάνω πάτωμα εἶναι ὁ γυναικωνίτης, ὁ ὁποῖος ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ νάρθηκος (εἰκ. 15 καὶ 16).

Αὐτὸ ἦτο τὸ σχέδιον, μὲ τὸ ὁποῖον ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Διὰ τὴν κτισθῆναι ὁ ναὸς αὐτὸς εἰργάζοντο 100 ἀρχιτέκτονες μὲ 100 τεχνίτας, ὁ καθένας ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ἐπὶ 7 ἔτη περίπου. Τὰ ἐγκαίνιά του ἔγιναν τὴν 27 Δεκεμβρίου 537. Τόση



Εἰκ. 18. Ὁ Χριστὸς μὲ μορφὴν ἰδανικήν.

δὲ ἦτο ἡ χαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν αὐτοῦ, ὥστε κατὰ τὴν τελετὴν τῶν ἐγκαίνιων, ὅταν εἰσηλθεν εἰς τὸν ναόν, ἔτρεξεν εἰς τὸν ἄμβωνα (ἐξέδρα εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας), ἔτεινε τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἶπε : « Δόξα εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος μὲ ἤξιωσε νὰ κάμω τοιοῦτον ἔργον. Σὲ ἐνίκησα Σολομῶν ».

Καὶ δὲν εἶχεν ἄδικον ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ ὑπερηφανευθῆ διὰ τὸ ἔργον αὐτό. Καὶ σήμερον ἀκόμη, ὅτε ὁ ναὸς εἶναι γυμνός,

ἢ ἐντύπωσης, ἢ ὁποία παράγεται εἰς τὸν ἐπισκέπτην εἶναι κατά-
πληκτικῆ. Ὅταν σταθῇ κανεὶς κάτω ἀπὸ τὸν θόλον αὐτοῦ, αἰ-

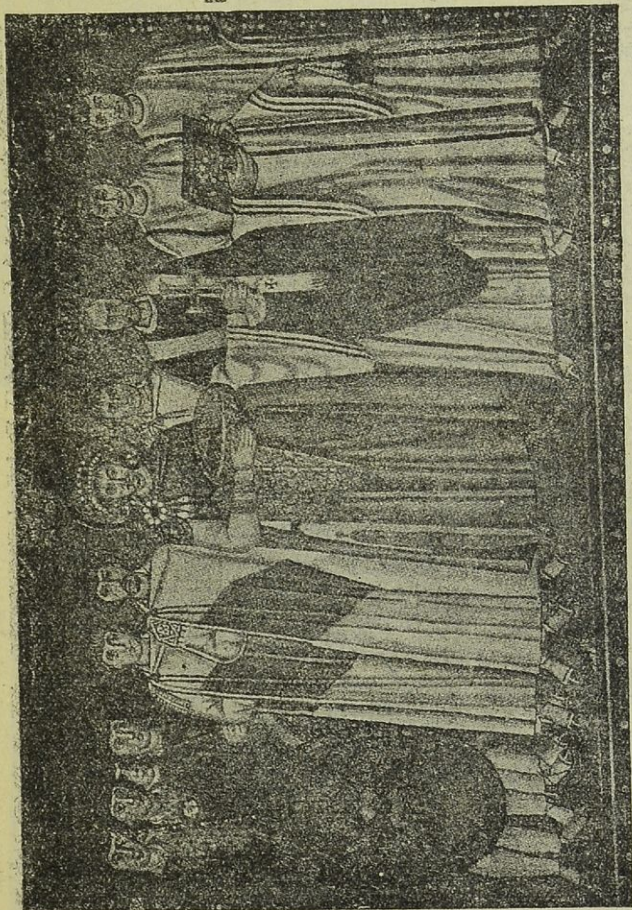
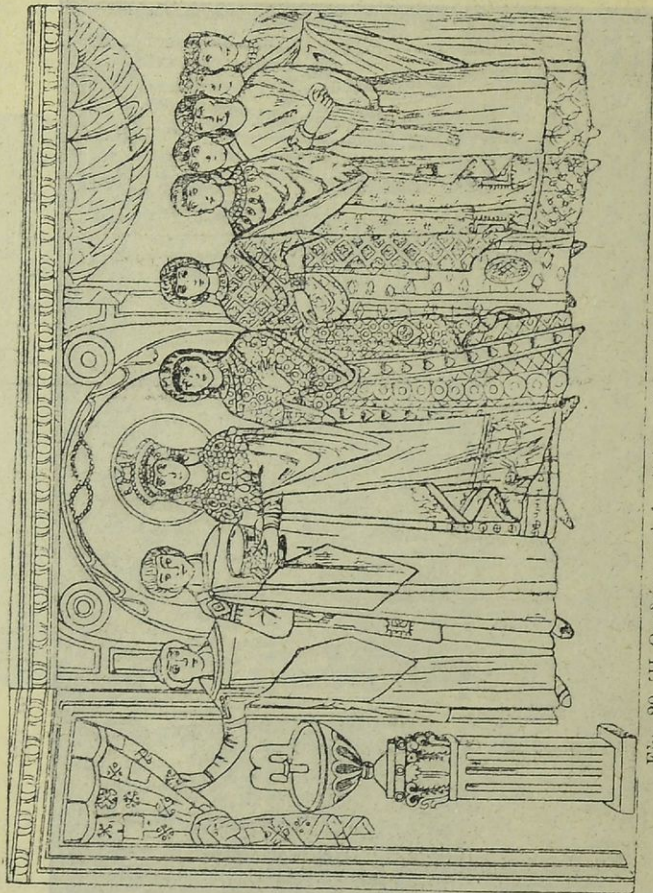


Fig. 16. Ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἡ αὐλή του (φρηιδιώτῶν τῆς Ραβέννης).

σθάνεται πραγματικῶς ὅτι εὕρεσκειται εἰς οἶκον Θεοῦ καὶ ἡ ψυχὴ
τοῦ ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν. Ἄλλὰ πολὺ μεγαλυτέρα ἦτο ἡ
ἐντύπωση, τὴν ὁποίαν ἔκαμνε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἕνεκα

τοῦ ἐσωτερικοῦ του στολισμοῦ. Οἱ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο μὲ πολύ-
χρωμα μάρμαρα καὶ μωσαϊκά. Τὸ εἰκονοστάσιον ἐκαλύπτετο ἀπὸ
πλάκας ἀργύρου καὶ εἶχε τοὺς κίονας ἀργυροῦς. Ἡ ἅγια τράπεζα



Εἰς 20. Ἡ Θεοτόκος καὶ ἡ ἀγία τῆς (μητρικῶν τῆς Ταβέννης).

ἦτο κατασκευασμένη ἀπὸ χυτὸν χρυσοῦν καὶ ἐστολιζέτο μὲ πολυτί-
μους λίθους καὶ μαργαρίτας. Εἰς τὸ μέσον τῆς ἐκκλησίας ὑψουτο
ὁ ἄμβων μαρμάρινος μὲ ἀργυρὰ κάγκελα. Μεταξὺ τῶν κίονων ἐκ-
ρέμοντο ἀπὸ μακρὰς ἀλύσεις χιλιάδες κανδηλῶν.



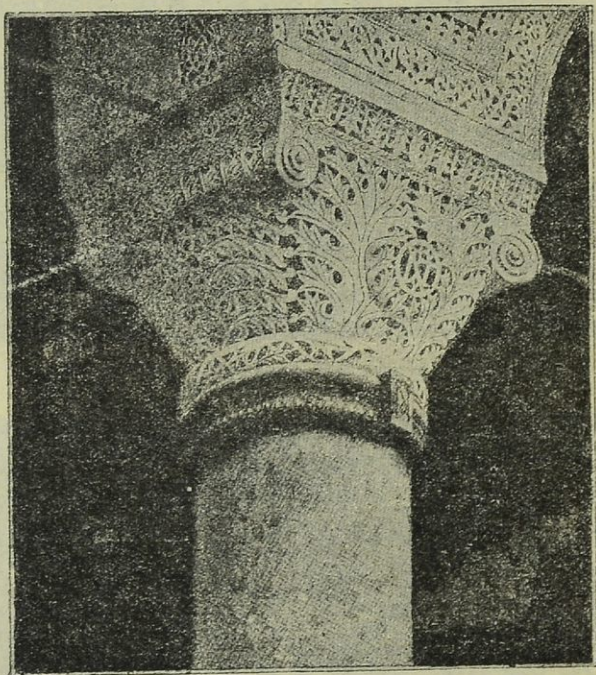
Εἰκ. 21. Πομπὴ Ἁγίων γυναικῶν (ψηφιδωτὸν τῆς Ῥαβέννης).



Εἰκ. 22. Ὁ Ἰσαὰκ παρὰ τῷ Ἀβιμέλεχ (μικρογραφία 5—6 αἰῶνος).

Ἄντ. Χωραφᾶ. Ἱστορία Β' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις στ'

Με τὴν ἀγίαν Σοφίαν ἐδημιουργήθη νέον οἰκοδομικὸν σύστημα. Σύμφωνα με αὐτὸ τετράγωνος τόπος καλύπτεται με ἡμισφαιρικὸν θόλον, ὁ ὁποῖος λέγεται: τροῦλλος. Πλαγίως δὲ ὑπάρχουν μικρότερα διαμερίσματα σκεπαζόμενα με καμάρας οὕτως, ὥστε



Εἰκ. 23. Κιονόκρανον Ἁγίας Σοφίας.

Ἐλον τὸ διάγραμμα τοῦ ναοῦ λαμβάνει σχῆμα σταυροῦ. Με τὸ σύστημα αὐτὸ με μικρὰς πάντοτε μεταβολὰς κτίζονται ἔλοι οἱ ναοὶ κατὰ τὴν περίοδον αὐτήν.

Ἡ ζωγραφικὴ. Ἡ ζωγραφικὴ ἔμεινε περισσότερον πιστὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν τέχνην ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν.

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς πρώτης χριστιανικῆς τέχνης

είναι ο συμβολισμός. Διὰ νὰ παραστήσουν τὸν Χριστὸν ἐξωγρά-
φιζον ἓνα ἰχθὺν ἢ ἓνα ἀμνὸν
ἢ ἓνα ποιμένα μὲ πρόβατον
εἰς τοὺς ὄμους. Ὁ ἰχθὺς
παριστάνει τὸν Χριστὸν, διότι
κάθε γράμμα τῆς λέξεως ἰχθὺς
εἶναι ἀρχικὸν τῶν λέξεων
**Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς
Σωτὴρ**. Ὁ ἀμνὸς ἦτο τὸ σύμ-
βολον τοῦ θυσιασθέντος Χρι-
στοῦ. Ἡ δὲ παράστασις τοῦ
καλοῦ ποιμένος προῆλθεν ἀπὸ
τοὺς λόγους τοῦ Εὐαγγελίου
«ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τίθησι τὴν
ἑαυτοῦ ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προ-
βάτων» (εἰκ. 17). Τοιαῦται
παραστάσεις ὑπάρχουν εἰς
τὰ ὑπόγεια νεκροταφεῖα (κα-
τακόμβαι) τῶν πόλεων, εἰς τὰ
ὅποια οἱ καταδικώμενοι πρῶ-
τοι Χριστιανοὶ κατέφευγον διὰ
νὰ ἐκτελοῦν τὰ τῆς λατρείας
τῶν. Ἀργότερα ἡ χριστιανικὴ
τέχνη προχωρεῖ. Οἱ ἑξωγράφοι
παριστάνουν τὸν Χριστὸν μὲ
μορφὴν ἰδανικὴν ὡς νέον ἀγέ-
νειον ἐπὶ θρόνου (εἰκ. 18).
Ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς παρα-
στάσεις φαίνεται ὅτι ἡ ἀρχαία
χριστιανικὴ τέχνη εἶναι συν-
ἔχεια τῆς μεταγενεστέρως ἐλ-
ληνικῆς, δηλ. τῆς τέχνης τῆς
Ἀλεξανδρείας, τῆς ὁποίας τὸ
κύριον χαρακτηριστικὸν εἶναι
ὅτι θέλει νὰ κάμνη ἐντύπων.

Κατόπιν ἡ ζωγραφικὴ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει



Εἰκ. 24. Ἄγγελος ἐπὶ πλακῶς
ἐξ ἐλεφαντοστοῦ.

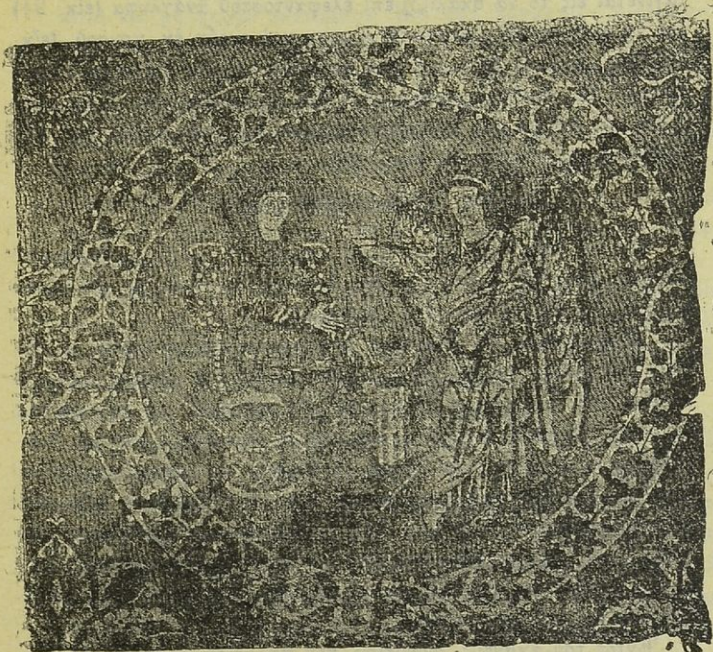
νά απομακρύνεται από την αρχαίαν ελληνικήν και λαμβάνει ιδι-
κόν της τύπον. Ὁ Χριστός παριστάνεται με μορφήν ἰουδαϊκὴν
καὶ φυσιογνωμίαν σβαρὰν καὶ μελαγχολικὴν. Ὅμοίως ἡ Πανα-
γία, οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Ἅγιοι παριστάνονται σύμφωνα με τὰς
εἰδήσεις τοῦ Εὐαγγελίου.



Εἰκ. 25. Σταυρὸς Ἰουστινιανοῦ Β΄.

Αἱ ζωγραφίαι τῶρα δὲν γίνονται μόνον με χρωστήρα, ἀλλὰ
με ψηφίδας τεχνητὰς ἀπὸ ὕελον χρωματισμένην ἢ ἐπιχρυσωμένην.
Αἱ ζωγραφίαι αὗται ὀνομάζονται ψηφιδωτὰ ἢ μωσαϊκὰ καὶ ἦσαν
κατάλληλοι διὰ νὰ κέκωνον ἀπὸ μικρὰν ἐντύπωσιν εἰς τὸν θεατὴν.

Ἄλλὰ οὔτε ζωγραφίαι μὲ χρωστήρα, οὔτε ψηφιδωτὰ πολλὰ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς ἐσώθησαν. Τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας εἶναι ἄγνωστα, διότι οἱ Τούρκοι τὰ ἐσκέπασαν μὲ ἄσβεστον. Τὰ μόνα ψηφιδωτὰ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ποὺ διατηροῦνται, εἶναι τῶν ναῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Θεσσαλονί-



Εἰκ. 26. Ὁ Εὐαγγελισμὸς (εἰδὼν γενιτητὴ ἐπὶ ἱερέματος).
κην καὶ τοῦ Ἁγίου Βιτελλίου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀπολλινάριου εἰς
τὴν Ἰταλικὴν πόλιν Ράβενναν (εἰκ. 19, 20 καὶ 21). Εἰς ὅλα
αὐτὰ φαίνεται ὁ συνδυασμὸς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης μὲ τὴν
μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν σεβαρότητα τῆς θεολογικῆς.

Τὸ ἴδιον παρατηροῦμεν καὶ εἰς τὰς μικρογραφίας τῆς ἐποχῆς
αὐτῆς, δηλ. εἰς τὰς ζωγραφίας, μὲ τὰς ὁποίας συνήθιζον νὰ στο-
λίξουν τὰ περιθώρια τῶν βιβλίων, τὰ ὅποια ἦσαν πρῶτισμένα διὰ
τοὺς πλουσίους καὶ τοὺς μεγιστάνας (εἰκ. 22).

Ἡ γλυπτική. Ἡ γλυπτική ἐν γένει ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς εἶχε παραμεληθῆ. Τὰ ἀγάλματα δὲν εἰσῆχθησαν εἰς τὰς ἐκκλησίας, διότι ἐνθύμιζον τοὺς θεοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν. Δι' αὐτὸ ἡ γλυπτικὴ περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ σκαλίξῃ θαυμάσια κιονόκρανα (εἰκ. 23), καὶ μερικὰ ἀνάγλυφα. Ἐπίσης ἡ γλυπτικὴ καταφίνεται εἰς τὸ νὰ σκαλίξῃ ἐπὶ ἑλεφαντοστοῦ ἀνάγλυφα (εἰκ. 24) καὶ νὰ κατασκευάζῃ κομψοτεχνήματα καὶ σκεύη ἐκ χρυσοῦ (εἰκ. 25). Εἰς μεγάλῃν δὲ τελειότητα ἔφθασαν τὰ κεντήματα ἐπὶ ὑφανμάτων, τὰ ὅποια ἐχρησίμευον ἢ διὰ στολισμὸν τῶν ἐκκλησιῶν ἢ διὰ τὰς ἐνδυμασίας τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν μελῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας (εἰκ. 26).

4. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος.

Εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, ὅπως καὶ εἰς τὴν τέχνην, βλέπομεν συνδουασμένην τὴν λεπτότητα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων μὲ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν πολυτέλειαν τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ κατοικία. Τὰ ἀνάκτορα τῶν αὐτοκρατόρων (ἱερὸν παλάτιον) ἀπετέλουν ὀλόκληρον φρούριον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦο ὑπῆρχε πλῆθος ἀπὸ μαρμάρινα μέγαρα μὲ ἓνα πάτωμα καὶ μὲ στέγας θολωτάς. Τὰ μέγαρα αὐτὰ συνεχαινῶνουν ἀναμεταξὺ τῶν μὲ διαδρόμους στολισμένους μὲ στοάς, ἀγάλματα καὶ μαρμάρινα συντριβάνια. Εἰς ὅλα τὰ διαμερίσματα ὑπῆρχον θαυμάσιαι αἶθουσαι μὲ τοὺς τοίχους στολισμένους ἀπὸ πολύχρωμα μάρμαρα καὶ ψηφιδωτά, μὲ παραπετάσματα χρυσοῦ, μὲ πολυτίμους περσικοὺς τάπητας, μὲ θρόνους χρυσοὺς καὶ μὲ πύλας κατασκευασμένας ἀπὸ ἄργυρον καὶ ἑλεφαντοστοῦν.

Ἐντὸς τοῦ ἀχανοῦς φρουρίου τοῦ παλατίου ὑπῆρχον ἐπίσης ἐκκλησίαι πολυτελεῖς, κήποι, στέρναι, ἡλιακὰ, ἀποθήκαι τροφίμων, κατοικίαι διὰ τὴν ὑπηρεσίαν, στρατῶνες, σταυλοὶ κλπ.

Ἄλλὰ καὶ τῶν ἰδιωτικῶν κατοικιῶν ὁ πλοῦτος δὲν ἦτο πολὺ κατώτερος ἀπὸ τὸν πλοῦτον τοῦ παλατίου. Αἱ οἰκίαι ἐν γένει ἦσαν ἄπλαϊ μὲ ἓνα ἢ δύο πατώματα σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιον τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν. Τὰ δωμάτια δηλ. ἦσαν κτισμένα γύρω ἀπὸ μίαν ἀλλῆν κλειστήν. Αἱ οἰκίαι τῶν πλουσίων εἶχον προσέτι καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς στοάς. Ὁ στολισμὸς ὅμως αὐτῶν ἦτο πολυτελής. Οἱ τοῖχοι τῶν δωματίων εἶναι στρωμένοι μὲ μάρμαρα

καί με ψηφιδωτά ἢ ζωγραφίας. Τὰ ἔπιπλα εἶναι στολισμένα με μαργαρίτας, με ἔλεφαντοστοῦν καί σμάλτα. Καθίσματα εἶχον ὄλων τῶν εἰδῶν, καναπέδες, καρέκλες, πολυθρόνες. Βαρύτιμοι τέλος τάπητες ἐσκέπαζον τὸ πάτωμα καί πολύτιμοι λαμπτήρες ἐλαίου ἔδιδον γλυκὴ φῶς κατὰ τὴν νύκτα.

Ἡ ἐνδυμασία. Τὴν ἰδίαν πολυτέλειαν παρατηροῦμεν καί εἰς τὴν ἐνδυμασίαν. Αἱ ἐνδυμασίαι εἶναι μεταξωταί με χρώματα κτυπητὰ καί με χρυσοῦς κεντήματα. Καί κατ' ἀρχάς μὲν ἡ ἐνδυμασία ἦτο ἀπλή, ὅπως καί τῶν ἀρχαίων. Ἐφόρου χιτῶνα οἱ μὲν ἄνδρες κοντόν καί ζωσμένον εἰς τὴν μέσην με ζώνην, αἱ δὲ γυναῖκες μακρόν καί ζωσμένον συνήθως ὑψηλόν. Ἐπάνω δὲ εἰς τὸν χιτῶνα ἐφόρου τὸ ἱμάτιον. Ἐπίσης ἐφόρου κάλτσες καί ὑποδήματα ἀπὸ δέρμα ἢ ἀπὸ μετάξι χρωματιστόν, συνήθως χαμηλὰ καί μακρὰ (μακρομύτικα). Ἄνδρες δὲ καί γυναῖκες εἶχον κόμην μακράν, τὴν ὅποιαν ἐκούρευον, ὅταν ἐγίνοντο μοναχοί. Τὸ γένειον οἱ ἄνδρες συνήθως ἐκούρευον, ὥστε νὰ γίνεται σφηνοειδές.

Κατόπιν ὅμως εἰς τὴν ἐνδυμασίαν καί τῶν ἀνδρῶν καί ἰδίως τῶν γυναικῶν ἔγιναν πολλαὶ μεταβολαὶ ἐκ τῆς ἀνατολῆς. Μεγάλην ἀγάπην εἶχον πάντοτε αἱ γυναῖκες τοῦ Βυζαντίου εἰς τὰ κοσμήματα (περιδέραια, σκουλαρίκια, βραχιόλια, δακτυλίδια, ζῶνας κ.λ.), τὰ ὅποια ἦσαν στολισμένα με πολύτιμους λίθους.

Ἡ τροφή. Ἡ πολυτέλεια τῆς τραπέζης εἶναι ἐπίσης μεγάλη. Εἰς τὸ παλάτιον καί τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων τὰ πινάκια, τὰ πατήρια καί τὰ ἄλλα σκεύη εἶναι ἀπὸ χρυσοῦ καί ἀργυρον. Εἰς τὴν τακτοποίησιν τῆς τραπέζης ἐπικρατεῖ λεπτὴ κομψότης. Τὰ ἀρώματα καί τὰ ἄνθη εἶναι ἄφθονα. Τρώγουσιν συνήθως, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι, ἐξαπλωμένοι εἰς κλίνας, πρὸ τῶν ὁποίων εἶναι τοποθετημέναι τράπεζαι. Κοχλιάρια καί μαχαίρια εἶχον πάντοτε. Περόνια, κατ' ἀρχάς δὲν ὑπῆρχον, ἀλλ' ἔτρωγον με τὰς χεῖρας, καί δι' αὐτὸ πρὸ καί μετὰ τὸ φαγητὸν ἦτο ἀπαραίτητον τὸ νίψιμον τῶν χειρῶν. Ἀργότερα ὅμως εἰσῆχθη καί ἡ χρῆσις τοῦ περονίου.

Ἡ συνήθης τροφή τοῦ λαοῦ ἦσαν μαυρο ψωμί, ὄσπρια, λάχανα, τυρί, ψάρι καὶ παστὰ ἢ νωπά, κουκιά, ἐλαίαι. Ἐπίνον δὲ οἶνον (κρασίον) ἢ τὸ λεγόμενον κυμινάτον. δηλ. νερόν βραστόν με κύμινον. Εἰς τὰς τραπέζας ὅμως τῶν πλουσίων ὑπῆρχε ψωμί ἄσπρο, ψάρια νωπά, αὐγοτάραχον, καραβίδες, ἀστακοὶ στρείδια

καὶ κρέας ψητὸν παραγεμισμένον μὲ σκόρδον καὶ μὲ κρεμύδι, τυρὶ ἐκλεκτὸν καὶ ἄλλα φαγητὰ ὄχι πολὺ διάφορα ἀπὸ τὰ ἰδικά μας. Καὶ τὰ γλυκίσματα δὲ ἦσαν ἀφθονα. Συνήθως ἦσαν ζυμαρικά μὲ μέλι παραγεμιστὰ μὲ ψιστίκια, κουκουνάρια καὶ ἀμύγδαλα, ἐπίσης κομπόσται ἀπὸ κίτρα, κυδώνια, μήλα καὶ ἀχλάδια. Μεγάλην ἐπίσης χρήσιν ἔκαμον καὶ τῶν ξηρῶν καρπῶν. Ὁ δὲ οἶνος, τὸν ὅποιον ἔπινον οἱ πλούσιοι. ἦτο ἐκλεκτὸς τῆς Χίου, τῆς Μυτιλήνης, τῆς Κρήτης, τῆς Σάμου.

Τὰ ἥθη. — Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν τάξεις ἀριστοκρατικαὶ στηρίζονται εἰς τὴν καταγωγὴν δὲν ὑπάρχουν. Ὑπάρχουν ἡ ὑπαλληλικὴ ἀριστοκρατία, ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ κτηματικὴ, ἀλλ' εἰς αὐτὰς κάθε ἓνας ἤμπορεῖ νὰ ἀνέλθῃ μὲ τὴν ἱκανότητά του. Ὁ λαὸς καταγίνεται ἢ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς ἢ εἰς τὸ ἔμποριον, ὅπως εἰς τὴν ἀρχαίαν Ῥώμην.

Εἰς οἵανδήποτε ὅμως τάξιν καὶ ἂν ἀνήκῃ ὁ μεσαιωνικὸς Ἕλληνας παρουσιάζει τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἑλληνος, ὅπως οὗτος ἔγινεν ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Εἶναι εὐερέθιστος, ἐμπαθὴς, θρησκώλης, προληπτικὸς. Συνάμα ἔχει ὀξεῖαν ἀντίληψιν, μεγάλην περιέργειαν καὶ πολλὰς γνώσεις. Ἐμβαθύνει καὶ συζητεῖ τὰ λεπτότατα ζητήματα, καὶ ἀγαπᾷ νὰ κακολογῇ καὶ νὰ εἰρωνεύεται. Εὐχαριστεῖται δὲ μὲ τὰ μεγαλοπρεπῆ θεάματα, μὲ τὰς πομπὰς τοῦ παλατίου καὶ μὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς. Δι' αὐτὸ ὅλος ὁ βίος τῶν κατοίκων τῆς Κων)πόλεως στρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ παλάτιον, τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν ἵππόδρομον.

Τὸ παλάτιον μὲ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τελετὰς του, τὰς παρουσιάσεις, τὰ γέυματα, τὰ ὅποια ἦσαν ὅλα κανονισμένα μὲ αὐστηρὰν ἐθιμοτυπίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς ῥαδιουργίας διὰ τὴν διατήρησιν ἢ τὴν ἀπόκτησιν τῆς εὐνοίας τοῦ ἡγεμόνος, ἀπετέλει τὸ κέντρον τοῦ βίου τῆς βυζαντινῆς ἀριστοκρατίας.

Εἰς τὸν ἵππόδρομον (σχεδὸν ὅμοιον μὲ τὸ ἰδικόν μας Στάδιον τοῦ Ἀθέρωφ) ἐγίνοντο αἱ ἵπποδρομίαι, αἱ ὅποια ἀπετέλουν τὴν μεγαλυτέραν διασκέδασιν τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου. Τὰς παρηκολούθουν μὲ πάθος ὅλοι ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα ἕως τὸν τελευταῖον πολίτην. Οἱ ἵππικοὶ αὐτοὶ ἀγῶνες ἐγίνοντο πέντε φοράς τὸ ἔτος καὶ μαζί μὲ αὐτὰς ἐγίνοντο χοροὶ, παντομίμαι, ἀθλητικαὶ ἐπιδείξεις

και μουσικαι παραστάσεις. Ἐπισημότερος δὲ μεταξύ τῶν ἀγῶνων αὐτῶν ἦτο ἐκεῖνος, ὃ ὁποῖος ἐγένετο τὴν 1ην Μαΐου, ἐπέτειον τῆς Ἰδρύσεως τῆς Κων)πόλεως. Εἰς τὸν ἱππόδρομον ἐπίσης ἐτελείωναν αἱ θριαμβευτικαὶ πομπαὶ τῶν νικητῶν βασιλέων, ὅταν ἐπέστρεφον ἀπὸ τὰς ἐκστρατείας τῶν ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Ὁ ἱππόδρομος τέλος εἶναι τὸ μέρος, ὅπου ἐκδηλώνει ὁ λαὸς τὰ αἰσθήματά του εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Εἰς αὐτὸν ὁ νέος αὐτοκράτωρ κατὰ πρῶτον παρουσιάζεται εἰς τὸν λαόν, καὶ εἰς αὐτὸν καμμὴν φορὰν τελειώνει τὸν βίον μὲ γιουχαΐσμοὺς ἔπειτα ἀπὸ φοβερὰ βασανιστήρια ὁ βασιλεὺς, ὃ ὁποῖος ἐξεθρονίσθη.

Ἐπειτα ἀπὸ τὸν ἱππόδρομον ἡ ἐκκλησία ἦτο ὁ μόνος τόπος δημοσίας συγκεντρώσεως, τὸν ὅποιον εἶχε τότε ἡ κοινωνία. Ἡ θρησκεία εἰς τὸν βυζαντινὸν κόσμον ἔχει θέσιν ἐξαιρετικὴν. Ὁ λαός, ὃ ὁποῖος εἶχε πάθος μὲ τὰ θεάματα, ἀπολαμβάνει μὲ ἀπλησίαν τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν. Ἐνεκα δὲ τῆς πραγματικῆς του εὐσεβείας παρακολουθεῖ τακτικὰ καθ' ἡμέραν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀκολουθίας. Εἰς τὰς γυναῖκας μάλιστα τοῦτο ἐπέβαλλε καὶ ἄλλη ἀνάγκη. Ἐκεῖ εὕρισκον ἀφορμὴν νὰ ἐπιδείξουν τὴν ὠραιότητά των ἢ τὰ γέα των φορέματα καὶ ἐκεῖ συνητῶντο μὲ τὰς φίλας των καὶ ἐκακολόγουν τὰς ἄλλας.

Ἐκτὸς τῶν τριῶν αὐτῶν μεγάλων κέντρων τῆς βυζαντινῆς κοινωνίας ἄλλος τόπος συναντήσεως τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου καὶ ἰδίως τῶν γυναικῶν ἦσαν τὰ δημόσια λουτρά. Τὰ λουτρά τῆς Κων)πόλεως καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων πόλεων τῆς Αὐτοκρατορίας ἦσαν μεγαλοπρεπέστατα καὶ στολισμένα μὲ πολυχρῶμα μάρμαρα καὶ ἀγάλματα. Εἰς αὐτὰ αἱ γυναῖκες τῆς ἀνωτέρας κοινωνικῆς τάξεως, ὅπως καὶ τῆς μεσαίας, δὲν ἤρχοντο μόνον διὰ νὰ περιποιηθοῦν τὴν ὕγιαν των, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ περάσουν μὲ εὐχαρίστησιν τὴν ἡμέραν των. Συνενοοῦντο μὲ τὰς φίλας των καὶ εἰς ὠρισμένην ἡμέραν ἐπήγαιναν πολλαὶ μαζί εἰς τὸ ἴδιον λουτρόν, συνωδεύοντο δὲ κάθε μία ἀπὸ πολυαριθμοὺς ὑπηρέτας καὶ ὑπηρετρίδας. Εἰς τὰ λουτρά ἔμενον ὅλην τὴν ἡμέραν τρώγουσαι καὶ διασκεδάζουσαι μὲ μουσικὰ ὄργανα, ᾄσματα καὶ παιγνίδια. Ἄλλος ἐπίσης τόπος συναντήσεως τῆς ἀριστοκρατίας τῆς τότε κοινωνίας ἦσαν καὶ αἱ λουτροπόλεις θερμῶν ἱαματικῶν ἢ θαλασσίων λουτρῶν.

Ὁ ὄχλος τέλος διεσκέδαζεν εἰς τὰ καπηλεῖα μὲ παραστάσεις
γελωτοποιῶν καὶ ὀρχηστῶν καὶ παιζῶν διάφορα παιγνίδια, ἔπως
τὸ ζατρίκιον καὶ τὸ τάβλι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Η ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1. Ἡ δυναστεία τῶν Ἰσαύρων.

Ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν Ἰσαύρων εἶναι ὁ Λέων Γ΄. Οἱ βασιλεῖς τῆς δυναστείας αὐτῆς δὲν ἀνήκουν ἔλοι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Λέοντος. Ἐπειδὴ ἕμως ἔλοι εἶχον τὰ ἴδια φρονήματα καὶ τοὺς ἴδιους σκοποὺς, ὠνομάσθησαν ἔλοι Ἰσαυροὶ ἀπὸ τὸν πρῶτον ἀπὸ αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἰσαυρίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ βασιλεῖς τῆς δυναστείας αὐτῆς ἦσαν οἱ ἑξῆς:

Λέων Γ΄. (717—741), ἀνὴρ ταπεινῆς οἰκογενείας καὶ ἀπαίδευτος, ἀλλὰ μὲ πνεῦμα στρατηγικὸν καὶ ὀργανωτικὸν σπάνιον. Αὐτὸς ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν συνεπλήρωσεν ὁ υἱὸς του.

Κωνσταντῖνος Ε΄, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους τοῦ ὠνομάσθη Κοπρώνυμος (741—775). Αὐτὸς ἦτο στολισμένος μὲ τὰ ἴδια προτερήματα τοῦ πατρὸς του, εἶχεν ἕμως περισσοτέραν δραστηριότητα καὶ ἐπιμονὴν ἀπὸ ἐκεῖνον.

Λέων Δ΄, υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Ε΄ (775—780), ἀνὴρ μετριοπαθῆς καὶ χαρακτηριστῆρος ἀδυνάτου.

Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία, σύζυγος τοῦ Λέοντος Δ΄ (780—803). Αὕτη ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου τῆς ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ τῆς Κωνσταντίνου ΣΤ΄. Ἦτο ἕμως τόσον φίλαρχος ὥστε, ὅταν ἡλικιώθη ὁ υἱὸς τῆς, ἔβαλε νὰ τὸν τυφλώσουν διὰ νὰ ἐξακολουθῆ αὐτὴ νὰ ἔχῃ τὴν ἀρχὴν. Ἐπὶ τέλους ἕμως μία συνωμοσία ἔρριπεν αὐτὴν ἀπὸ τὸν θρόνον καὶ ἀνέβησεν εἰς αὐτὸν ἕνα ἀνώτερον ὑπάλληλον τοῦ κράτους, τὸν Νικηφόρον.

Νικηφόρος Α΄, (803—811). Αὐτὸς ἦτο καλὸς κυβερνήτης. Ἐφρονεῦθη δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν, εἰς κάποιαν μάχην ἐναντίον τῶν Βουλγάρων.

Μιχαὴλ Α΄ Ῥαγκαβῆς, γαμβρὸς τοῦ Νικηφόρου (811—813). Αὐτὸς ἦτο ἀνίκανος νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος καὶ διὰ τοῦτο κα-

τόπιν συνωμοσίας καθηρέθη και ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ στρατηγὸς **Λέων Ε΄ ὁ Ἀρμένιος** (813—820). Καὶ αὐτός, ἂν καὶ καλὸς στρατηγός, δολοφονεῖται διὰ συνωμοσίας καὶ καταλαμβάνει τὸν θρόνον ὁ στρατηγός

Μιχαὴλ Β΄ ὁ Τραυλός (820—829). Τοῦτον διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ **Θεόφιλος** (829—842), ἀνὴρ μετρίως ἀξίας καὶ μεγαλομανῆς. Εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται τὸ ἐπεισόδιον τῆς Κασσιανῆς. Ὅταν δηλ. ἐπρόκειτο νὰ νυμφευθῆ, συνήχθησαν εἰς τὰ ἀνάκτορα αἱ ὠραιότεραι παρθένοι τῆς ἀνωτέρας τάξεως τῆς Κων/πόλεως, Ὁ Θεόφιλος ἤλθε πρὸς αὐτάς διὰ νὰ τὰς ἴδῃ καὶ ἐκράτει εἰς χεῖράς του ἐν χρυσοῦν μῆλον διὰ νὰ τὸ δώσῃ εἰς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἐκλέξει. Κατ' ἀρχὰς ἔκαμεν εἰς αὐτὸν ἐντύπωσιν ἢ ὠραιότης τῆς Εἰκασίας καὶ πλησιάσας τῆς ἀπηύθυνε τὸν λόγον: «Ὅλα τὰ κακά, τῆς εἶπεν, ἀπὸ τὴν γυναῖκα προήλθον» ἐννοῶν τὴν Εὐαν. «Καὶ ἀπὸ τὴν γυναῖκα ἔμωσ, τοῦ ἀπήνητησεν ἐκείνη, προήλθον ἔλα τὰ καλά» ἐννοοῦσα τὴν Παναγίαν. Ὁ Θεόφιλος τότε ἐνόμισεν ὅτι ἡ Εἰκασία εἶχεν εὐφυῖαν περισσοτέραν ἀπὸ ὅσῃν ἤρμοζεν εἰς γυναῖκα καὶ δὲν ἔδωσεν εἰς αὐτὴν τὸ μῆλον. Προχωρήσας δὲ τὸ ἔδωσεν εἰς ἄλλην ἐπίσης ὠραίαν, τὴν Θεοδώραν. Ἡ Εἰκασία μετὰ τοῦτο ἔγινε μοναχὴ καὶ ὠνομάσθη Κασσιανή. Αὐτὴ ὡς μοναχὴ ἔκαμε τὸ τροπάριον, τὸ ὁποῖον φάλλεται κάθε μεγάλῃν τρίτην «Κύριε ἡ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...»

Τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς δυναστείας ὑπῆρξεν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοφίλου **Μιχαὴλ Γ΄** (842—867). Αὐτός, ἐν ὄσῳ ἦτο ἀνήλικος, ἐπετροπεύετο ἀπὸ τὴν μητέρα τοῦ Θεοδώραν. Ἀλλὰ καὶ ἄφ' οὗ ἐνηλικιώθη, τὴν κυβέρνησιν ἀφῆκεν εἰς τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρὸς τοῦ Βάρδαν. Αὐτός ἐπεριστοιχίζετο ἀπὸ ἀνθρώπους διεφθαρμένους καὶ παρεδίδοτο εἰς κάθε ἀκολασίαν.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς συντρόφους του, ὁ Βασίλειος, πρῶτον τὸν ἔπεισε νὰ δολοφονήσῃ τὸν Βάρδαν καὶ νὰ κάμῃ αὐτὸν συμβασιλέα του. Ἐπειτα ἐδολοφόνησε καὶ τὸν ἴδιον τὸν Μιχαὴλ καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὸν θρόνον. Αὐτὸς ἔγινε ἰδρυτὴς τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ Αὐτοκρατορία ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην τῆς ἀκμῆν.

Τὰ ἐπὶ τῆς δυναστείας τῶν Ἰσχυρῶν σπουδαιότερα γεγονότα εἶναι τὰ ἑξῆς τρία: Α') ἡ μεταρρύθμισις, Β') τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ Γ') οἱ πρὸς τοὺς Ἀραβῶν καὶ Βουλγάρων πόλεμοι.

2. Ἡ Μεταρρύθμισις

Εἰς τὴν θρησκείαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὑπῆρχον πολλὰ ἄτοπα. Οἱ ἄνθρωποι ἀντὶ νὰ λατρεύουν μόνον τὸν Θεόν, ἐλάτρευον ἐπίσης ὡς θεοὺς καὶ ὄλους τοὺς Ἁγίους καὶ τὸ χειρότερον ἐλάτρευον καὶ τὰς εἰκόνας των καὶ τὰ λείψανά των καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτὰ θαυματουργοὺς ἰδιότητες. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατήντα οἱ Χριστιανοὶ νὰ γίνωνται εἰδωλολάτραι. Ἀλλὰ καὶ ἄλλον κακὸν ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπὸ παρεξήγησιν τῆς θρησκείας. Τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ἀσκηταὶ προσέφεραν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν κοινωνίαν μεγάλας ὑπηρεσίας. Αὐτοὶ μὲ τὴν μεγάλην τὴν πίστιν ἐστερέωσαν πραγματικῶς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἐπειτα πολλοὶ ἄνθρωποι πληγωμένοι ἀπὸ δυστυχήματα τῆς ζωῆς εὕρισκον παρηγορίαν εἰς τὰ μοναστήρια. Εἰς τὰ μοναστήρια ἐπίσης εὕρισκον καταφύγιον οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ὀδοιπόροι. Εἰς τὰ μοναστήρια τέλος χρεωστοῦν οἱ νεώτεροι Ἑλληνες μεγάλην εὐγνωμοσύνην καὶ δι' ἄλλον λόγον. Κατὰ τοὺς μαύρους χρόνους τῆς δουλείας τὰ μοναστήρια διετήρησαν τὰ γράμματα καὶ τὸν ἐθνισμὸν μας. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως ὁ μοναχισμὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρουσίαζε πολλὰ ἄτοπα. Τὰ μοναστήρια ἔγιναν πολλὰ καὶ συνεκέντρωσαν πολλὰ πλοῦτη ἀπὸ τὰ κίνητὰ καὶ ἀκίνητὰ ἀφιερώματα τῶν πιστῶν. Ὁ βίος εἰς αὐτὰ ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἀσκητικὸς καὶ ἔγινε τρυφηλός. Χιλιάδες νέοι κατ' ἔτος ἐγίνοντο καλόγηροι ὄχι ἀπὸ εὐσέβειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ζοῦν ζωὴν τρυφηλὴν χωρὶς νὰ ἐργάζωνται.

Ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄτοπα καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἐζημιώνοντο, καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἔχανε πολλὰ εἰσοδήματα, διότι τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα ἀφιερώνοντο εἰς τὰ μοναστήρια, ἔμενον σχεδὸν ἀφορολόγητα.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν ἀτόπων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ὑπῆρχον τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐλαττώματα. Πρῶτον ἡ ἐκπαίδευσις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ ἐπομένως ὁ λαὸς ἀνετρέφετο μὲ ὅλας τὰς προλήψεις, τὰς ὁποίας εἶδαμεν. Ἐπειτα ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἦτο πλέον σύμφωνος μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς χριστιαν-

νικητής κοινωνίας. Οί γεωργοί ἦσαν δουλοπάροικοι, δηλ. δοῦλοι προσκολλημένοι εἰς τὰ κτήματα τῶν πλουσίων, τὰ ὅποια ἐκαλλιέργουν. Ἐπομένως δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ προσδεύσουν καὶ νὰ γίνουν ἐλεύθεροι. Ἐπὶ τέλους καὶ ὁ στρατὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους μὲ τοὺς πολέμους τῶν Ἀράβων ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν.

Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη ἔλα αὐτὰ τὰ κακὰ νὰ διορθωθοῦν. Καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἠσθάνοντο οἱ περισσότερον μορφωμένοι καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς. Αὐτὴν τὴν διόρθωσιν ἐπροσπάθησε νὰ κάμῃ ὁ βασιλεὺς Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρὸς καὶ οἱ διάδοχοί του.

Πραγματικῶς οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ἔκαμαν πολλοὺς νόμους. Κατήργησαν σχεδὸν τὴν δουλοπαροικίαν, ἀναδιωργάνωσαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους, ἀφήρεσαν ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἔκαμαν λαϊκὰ σχολεῖα. Ἀλλὰ δυστυχῶς εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀτόπων, τὰ ὅποια προήρχοντο ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ἐπροχώρησαν περισσότερον ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε. Ἐνόμισαν δηλ. ὅτι διὰ νὰ διορθώσουν τὰ κακὰ αὐτά, ἔπρεπε νὰ καταργήσουν ὅλως διόλου τὰς εἰκόνας. Εἰς αὐτὸ ὅμως εὗρον μεγάλην ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ καὶ τῶν μοναχῶν. Ἦρχισε λοιπὸν ἕνας μεγάλος ἀγὼν μεταξὺ τῶν φίλων τῶν εἰκόνων (εἰκονολάτραι) καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἤθελον νὰ τὰς καταργήσουν (εἰκονοκλάσταί). Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν 120 ἔτη καὶ διαιρεῖται εἰς δύο περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Γ' καὶ τελειώνει ἐπὶ τῆς Εἰρήνης, ἡ ὁποία τὸ 780 ἐκάλεσε τὴν τὴν οἰκουμένην σύνοδον καὶ ἀνεστήλωσε τὰς εἰκόνας. Ἡ δευτέρα ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Λέοντα τὸν Ε' καὶ τελειώνει ἐπὶ τῆς Θεοδώρας, ἡ ὁποία διὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν συνεκάλεσε τὸ 842 ἄλλην σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινίαν. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ συνόδοι ἐπανάφεραν τὰς εἰκόνας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὥρισαν ὅμως ὅτι ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς λατρεία, ἀλλὰ ὡς μία τιμὴ, ἡ ὁποία ἀποδίδεται εἰς τὸ πρωτότυπον διὰ μέσου τῆς εἰκόνας.

Ἡ ὀρθοδοξία λοιπὸν ἐνίκησε. Διὰ τὸν ἑορτασμὸν δὲ τῆς νίκης αὐτῆς ὠρίσθη ἡ πρώτη Κυριακὴ τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἡμέρα αὐτὴ ὀνομάζεται Κυριακὴ τῆς Ὀρθοδοξίας.

3. Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὁ Φώτιος.

Ὁλίγον χρόνον ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς μεταρρυθμίσεως ἔγινε καὶ τὸ σχίσμα μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης (πάπας) ἐθεωρεῖτο καὶ αὐτὸς πατριάρχης, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι 4 πατριάρχαι, Κων)πόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἱεροσολύμων καὶ Ἀντιοχείας. Εἰς τὸν πάπαν μάλιστα οἱ ἄλλοι πατριάρχαι ἔδιδον καὶ τὰ πρωτεία, διότι ἡ Ῥώμη ἦτο ἡ ἀρχαία πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ πάπας ὁμῶς δὲν ἦτο εὐχαριστημένος μετὰ αὐτό. Ἦθελε νὰ γίνῃ κυρίαρχος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς κάθε εὐκαιρίαν προσεπάθει νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δὲν παρεδέχοντο οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς. Ἐνεκα τούτου διαρκῶς ἡ δυτικὴ ἐκκλησία εὕρισκετο εἰς φιλονικίας μετὰ τὴν ἀνατολικήν. Τὴν ἐποχὴν ὁμῶς αὐτὴν οἱ δυτικοὶ ἐπέρασαν κάθε ὄριον εἰς τὰς ἀξιώσεις των. Τὸ 857 εἶχεν ἐκλεχθῆ πατριάρχης εἰς τὴν Κων)πολιν ὁ περίφημος Φώτιος, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν, εἶχε πολλὴν μόρφωσιν καὶ ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα. Διὰ τὰ προτερήματά του δὲ αὐτά, ἐν ᾧ ἦτο ἀνώτερος ἀξιωματικὸς εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἐθεωρήθη κατάλληλος νὰ γίνῃ πατριάρχης. Εἰς 4 ἡμέρας ἐπέρασεν ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ ἀνέβη εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο παράδοξον, διότι καὶ πρότερον πολλὰκις λαῖκοι ἔγιναν πατριάρχαι. Ἐξ αὐτοῦ τώρα ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ πάπας διὰ τὰ ἀναμειχθῆ πάλιν εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Ἐκάλεσε λοιπὸν σύνοδον ἀπὸ ἐπισκόπους δυτικούς εἰς τὴν Ῥώμην καὶ καθήρесе τὸν Φώτιον.

Τότε ὁ Φώτιος ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἕνα τέλος εἰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῶν παπῶν νὰ θέλουν νὰ διευθύνουν αὐτοὶ ὅλην τὴν ἐκκλησίαν. Ἐκάλεσε τὸ 867 οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κων)πολιν διὰ νὰ κρίνῃ τὸν πάπαν καὶ διὰ τὰς ἀξιώσεις του αὐτὰς καὶ διὰ μερικὰς καινοτομίας, τὰς ὁποίας ἔκαμεν εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τὰς καινοτομίας αὐτὰς ἡ σπουδαιότερα ἦτο ἡ προσθήκη, τὴν ἑποῖαν ἔκαμεν εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. Ἡ σύνοδος λοιπὸν αὐτὴ καθήρесе καὶ ἀνεθεμάτισε τὸν πάπαν καὶ ἀπέ-

κρουσε κάθε ἐπέμβασίν του εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τότε ἤρχισε τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Δι' αὐτὸ ἡμεῖς οἱ Ἕλληγες ὀφείλομεν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Φῶτιον. Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ἦτο μία αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν διειτηρήσαμεν τὸν ἔθνισμόν μας κατὰ τοὺς μαύρους χρόνους τῆς δουλείας.

4. Οἱ ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Βουλγάρων πόλεμοι.

Οἱ Ἀραβες ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἔπαθαν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Γ', παρακμάζουσι. Ἐμφύλια ἔριδες ἐξασθενίζουσι αὐτούς. Ἐν τούτοις καὶ δὲν παύουσι τὰς ἐπιδρομάς. Οἱ βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Ἰσαύρων ὅμως, καὶ ἰδίως ὁ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ὁ Νικηφόρος νικοῦσι πολλάκις αὐτούς καὶ τοὺς περιορίζουσι. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους (823) προσέτι πειρατικὸς στόλος ἀπὸ Ἀραβας τῆς Ἰσπανίας καταλαμβάνει τὴν Κρήτην καὶ ἰδρύει εἰς αὐτὴν μωαμεθανικὸν πειρατικὸν κράτος ἀνεξάρτητον. Τὸ πειρατικὸν τοῦτο κράτος διειτηρήθη 140 ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ἐνέσπειρε τὸν τρόμον εἰς ὅλον τὸ Αἰγαῖον.

Πολὺ φοβερῶτεροι ἦσαν οἱ ἀγῶνες, τοὺς ὁποίους οἱ Ἰσαυροὶ αὐτοκράτορες ἔκαμαν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν λαὸς τουρκικῆς καταγωγῆς καὶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος ἐπροχώρησαν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας εἰς τὴν σημερινὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ Σλαῦοι, ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρχισαν νὰ κάμνουν συχνὰς ἐπιδρομάς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ἐπὶ τέλους ὁ Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνάτος ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτούς τὴν μεταξὺ Δουνάβεως καὶ Αἴμου χώραν, ἣ ὁποία ἔκτοτε ἔλαβε τὸ ὄνομα Βουλγαρία. Ἀλλὰ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦσαν πρὶν ἐγκατεστημένοι διάφοροι σλαυικαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερον πολιτισμέναι ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Βούλγαροι τότε ἀνemeίχθησαν μὲ τὺς Σλαῦους καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπῆραν τὴν γλῶσσάν των καὶ ἐξεσλαύισθησαν.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἀφοῦ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, δὲν ἔπαυσαν νὰ ἐνοχλοῦν τὸ κράτος μὲ ἐπιδρομάς καὶ λεηλασίας. Ἐνεκα τούτου ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία συχνὰ ἔκα-

μνε πολέμους ἐναντίον των διὰ τὰ τοὺς περιορίζη. Ἰδίως τοὺς ἐταπεινώσαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δύο μεγάλοι βασιλεῖς τῆς Κων)πόλεως, ὁ Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ὁ Λέων Ε'.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ἀπὸ τὸ 757 ἕως τὸ 775 πολεμεῖ ἐναντίον των. Τοὺς νικᾷ πολλάκις, κυριεύει πολλὰς πόλεις των, συλλαμβάνει πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἐν γένει κάμνει εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφάς. Κανεὶς βασιλεὺς τῆς Κων)πόλεως, ἐξαιρέσει τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, δὲν ἐταπεινώσει τοὺς Βουλγάρους τόσο, ὅσον ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε'.

Ἀλλὰ ἐπὶ τῆς Εἰρήνης οἱ Βούλγαροι πάλιν ἐπῆραν θάρρος καὶ ἤρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς των. Ἀρχηγὸς των ἦτο τότε ὁ περίφημος διὰ τὴν σκληρότητά του Κροῦμος. Ὁ κατοπινὸς τῆς Εἰρήνης αὐτοκράτωρ Νικηφόρος ἀποφασίζει γὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος ἐναντίον των. Εἰς τὴν πρώτην του ἐκστρατείαν (809) τοὺς νικᾷ καὶ κυριεύει τὴν Σαρδικὴν (Σόφιαν). Ἀλλὰ εἰς τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν (811) ἐπροχώρησε πολὺ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας. Ἐκεῖ εὐρέθη αἰφνηδίως περικυκλωμένους εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἀπὸ ἀπείρους Βουλγάρους. Ὁ Νικηφόρος μὲ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἄφ' οὗ ἐπολέμησαν γενναίως, φονεύονται. Ὁ Κροῦμος τότε ἔδειξε τὴν βουλγαρικὴν του σκληρότητα. Ἐνδύσε τὸ κράνιον τοῦ Νικηφόρου μὲ ἄργυρον καὶ τὸ μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον κατὰ τὰ συμπόσια.

Τὸ κακούργημα τοῦ Κρούμου πολὺ γρήγορα ἐξεδικήθη ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λέων Ε'. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν, τὴν ὅποιαν ἔπαθεν ὁ ἑλληνικὸς στρατός, οἱ Βούλγαροι ἐπέρασαν τὸν ΑἼμον καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Θράκην, ἐληλάτησαν ὅλην τὴν χώραν ἕως τὴν Κων)πολιν, καὶ κατοπινὴ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Μεσημβρίαν. Ἐκεῖ ἔρχεται καὶ ὁ Λέων Ε' μὲ νέον στρατὸν καὶ γίνεται φοβερὰ μάχη (814). Οἱ Βούλγαροι ἔπαθαν τιαυτὴν καταστροφὴν, ὥστε μόλις πολὺ ὀλίγοι ἐσώθησαν μὲ τὸν Κροῦμον πληγωμένον. Καὶ αὐτὸς ὅμως μετ' ὀλίγον ἐκ τῆς πληγῆς του ἀπέθανε. Μὲ τὴν μάχην αὐτὴν ὁ Λέων Ε' συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντῖνου Ε'. Ἀπὸ τότε πλέον οἱ Βούλγαροι περιωρίσθησαν εἰς τὴν πέραν τοῦ ΑἼμου χώραν των, ἐπὶ 70 δὲ ἔτη δὲν ἔκαμαν καμμίαν ἐπιδρομὴν εἰς τὸ κράτος.

5. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.

Ἡ μεταρρυθμίσις δὲν εἶχεν ἀποτύχει τελείως. Πολλὰ διατάξεις, αἱ ὅποσαι ἀπέβλεπον εἰς τὴν κοινωνικὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἔθνους, δὲν κατηργήθησαν. Ἡ διοικητικὴ καὶ στρατιωτικὴ διοργάνωσις τοῦ κράτους ἔδωκεν εἰς αὐτὸ νέαν ζωὴν. Καὶ ἐν γένει τὸ ἔθνικόν φρόνημα ἐνισχύθη. Αὐτὰ ἔφεραν τὴν μεγίστην ἀκμὴν τοῦ κράτους ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας.

Ἡ μακεδονικὴ δυναστεία διετηρήθη εἰς τὸν θρόνον 198 ἔτη. Τοῦτο κατωρθώθη μὲ ἓνα νέον σύστημα διαδοχῆς, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε, τῆς συμβασιλείας. Καὶ προηγουμένως οἱ υἱοὶ τῶν βασιλέων προσελαμβάνοντο πολλάκις ὡς συνάρχοντες καὶ ἐλέγοντο καὶ αὐτοὶ βασιλεῖς. Ἀλλὰ ἐπὶ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας συνέβη καὶ τὸ ἕξῃς· ὁσάκις οἱ νόμιμοι διάδοχοι ἦσαν ἢ ἀνήλικοι ἢ ἀδυνατού χαρακτηῖρος ἢ γυναῖκες, τότε ἄνδρες ἐπιφανεῖς ἰδίως εἰς τὰ στρατιωτικὰ κατελάμβανον τὴν ἀρχὴν καὶ ἐκυβέρνων κατὰ τύπους μὲν μαζὶ μὲ τοὺς νομίμους κυρίους τοῦ θρόνου, πραγματικῶς ὅμως μόνοι αὐτοί. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἦσαν πάντοτε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἄνδρες ἱκανοὶ καὶ ἔλειψαν αἱ ταραχαί, αἱ ὅποσαι ἐγίνοντο ἄλλοτε ἐκ τῆς συχνῆς ἐκλογῆς νέων βασιλέων.

Ἀρχηγὸς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἔγινεν ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών (867—886), ὁ ὁποῖος, ὅπως εἶδαμεν, εἶχε καταλάβει τὸν θρόνον φονεύσας τὸν Μιχαὴλ Γ'.

Τὸν Βασίλειον διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων ΣΤ' ὁ σοφὸς (886—912), καὶ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ πορφυρογέννητος (912—959). Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ἦτο ἀνήλικος, γίνεται μετὰ τινα ἔτη συμβασιλεὺς αὐτοῦ ὁ ναύαρχος Ῥωμανὸς Λεκαπηνός (919—944). Τὸν Κωνσταντῖνον Ζ' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ῥωμανὸς Β' (959—963) καὶ τοῦτον ὁ ἀνήλικος υἱὸς του Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (963—1025). Κατὰ τὸν χρόνον ὅμως τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ γίνονται συμβασιλεῖς του κατὰ πρῶτον μὲν ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς (963—969), ἔπειτα δὲ ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς (969—976). Μετὰ τὸν Βασίλειον Β' ἐδρασίλευσεν ὁ ἀδελφὸς του Κωνσταντῖνος Η' (1025—1028) καὶ μετὰ τοῦτον αἱ θυγατέρες του Ζωὴ καὶ Θεοδώρα (1028—1056), Ἐπ' αὐτῶν δὲ ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον εἴτε ὡς σύζυγοι τῆς Ζωῆς, εἴτε ὡς συμβασιλεῖς μερικοὶ ἄσχημοι ἄνδρες.

6. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν (867—876)
καὶ Λέων ΣΤ' ὁ σοφὸς (886—912).

Ὁ Βασίλειος ἦτο μὲν ταπεινῆς καταγωγῆς καὶ ἀπαίδευτος, ἀλλ' ἦτο συνετὸς καὶ πρακτικὸς ἄνθρωπος. Πρῶτον ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ εἰς τὴν διοίκησιν, ἣ ὅποια ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' εἶχε παραλύσει. Διόρισεν εἰς τὰς διαφόρους διηρησείας χρηστοὺς καὶ μορφωμένους ἀνθρώπους καὶ τοὺς ἐπετήρει ἀδιακόπως. Ἐπειτα διόρθωσε τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἐξέδωκε νέα νομικὰ συγγράμματα. Πρὸ πάντων ὅμως ὁ Βασίλειος κατέγινεν εἰς τὸ νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στόλον καὶ τὸν στρατόν. Ὁ Βασίλειος δὲν ἦτο στρατηγός, ἀλλ' ἤξευρε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς καταλλήλους ἄνδρας διὰ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Ἀπ' αὐτοὺς σπουδαιότατος ὑπῆρξεν ὁ ἄνδρεις ναύαρχος Ὁρόφας. Μὲ αὐτὸν περιώρισε τοὺς Σαρακηνούς πειρατὰς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὴν βόρειον Ἀφρικὴν ἐρήμωνον τὰ παράλια τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, καὶ τοὺς Ἀραβὰς τῆς Ἀσίας, οἱ ὅποιοι διρκῶς ἔκαμνον ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Τέλος ὁ Βασίλειος ἐφρόντισε διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν Ἐλευθερολακῶν, τῶν κατοικῶν δηλ. τῆς Μάνης τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι ἕως τῶρα διετήρουν τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν.

Τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς διοικήσεως τοῦ Βασιλείου δὲν ἐφάνησαν ἀμέσως ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Λέοντος τοῦ ΣΤ'. Ὁ Λέων ἦτο τὸ ἀντίθετον τοῦ πατρὸς του. Ἦτο μὲν μορφωμένος, ἐνῶ ὁ Βασίλειος ἦτο ἀμόρφωτος, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὸν πρακτικὸν νοῦν καὶ τὴν σύνεσιν τοῦ Βασιλείου. Καταγίνεται εἰς τὸ κάμνη ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος καὶ σοφὰ πραγματικῶς συγγράμματα. Ἀλλὰ ἀφίνει τὴν διοίκησιν εἰς τὰς χεῖρας ἀνικάνων, οἱ ὅποιοι παραμελοῦν τὸν στρατόν καὶ τὸν στόλον. Ἐνεκα τούτου τὸ κράτος ὑφίσταται πολλὰς συμφορὰς.

Οἱ Σαρακηνοὶ τῆς Κρήτης λεηλατοῦν τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὸ 904 δὲ κυριεύουν καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην. Συγχρόνως παρουσιάζονται καὶ πάλιν οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὅποιαν ἔπαθον εἰς τὴν Μεσημβρίαν ἀπὸ τὸν βασιλέα Λέοντα Ε', ἠσύχασαν καὶ ἔπαυσαν τὰς ἐπιδρομὰς. Τότε δὲ προσῆλθαν καὶ εἰς τὸν Χριστιανισμὸν. Δύο Ἑλληγες μοναχοὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ Μεθό-

διος και ο Κύριλλος ἀπεφάσισαν νὰ κηρύξουν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς σλαυικοὺς λαούς. Ἐμαθαν τὴν σλαυικὴν γλῶσσαν ἔμαθαν ἀλφάβητον μὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα και μετέφρασαν τὸ εὐαγγέλιον και τὰ ἄλλα βιβλία τῆς Ἐκκλησίας εἰς σλαυικὴν γλῶσσαν. Ἐπειτα ἐπῆγαν εἰς τοὺς Σλαβούς τοὺς κατοικοῦντας πέραν ἀπὸ τὸν Δούναβιν, ἐπίσης εἰς τοὺς Σέρβους και τοὺς Βουλγάρους, και τοὺς ἐδίδαξαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ὁ ἐκχριστιανισμὸς τῶν ὅμως συνεπληρώθη ἀπὸ τὸν πατριάρχην Φώτιον. Μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐβαπτίσθη ὁ τότε ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις και ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ τότε βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Μιχαήλ. Αὐτὸς δὲ κατόπιν ἐφρόντισε διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ κράτος του. Ἀπὸ τότε οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν ὅπως οὖν νὰ πολιτίζωνται και ἰδίως οἱ εὐγενεῖς τῶν. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐσπούδαζον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κων)πόλεως, ὁ δὲ Συμεὼν, ὁ δεῦτερος υἱὸς τοῦ Βογόριδος, ἐθεωρεῖτο σχεδὸν Ἕλληγ, διότι εἶχε μείνει πολὺν καιρὸν εἰς τὴν Κων)πολιν και ἐσπούδαζεν. Ἀλλὰ και οἱ ἔμποροι Βούλγαροι ἐμάνθανον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν και συνήθιζον τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, διότι ἔλαι αἱ παράλια πόλεις τῆς Βουλγαρίας, Ἀγχίαλος, Μεσημερία, Πύργος, Σωζόπολις και ἄλλαι κατοικοῦντο ἀπὸ Ἕλληνας.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ Βούλγαροι πάντοτε ἦσαν ἀχάριστοι και ἄπιστοι. Ἐπωφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Λέοντος ΣΤ' ὅταν ἔγινεν ἡγεμὼν αὐτῶν ὁ Συμεὼν, ἔδωκαν εἰς τὸν νοῦν τῶν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ κράτος τῶν εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Πρῶτον ἐκυρίευσαν ὅλας τὰς Ἰλλυρικὰς χώρας ἕως τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Ἐπειτα ἤρχισαν ἐπιδρομὰς εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ὁ Συμεὼν ἀπειλεῖ νὰ καταλύσῃ τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν και ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ Ἰσάρον τῶν Βουλγάρων και αὐτοκράτορα τῶν Ῥωμαίων.

Ἀλλὰ και ἄλλος κίνδυνος ἀπειλεῖ τὴν Αὐτοκρατορίαν ἐπὶ Λέοντος ΣΤ'. Περὶ τὰ μέσα τοῦ 9ου αἰῶνος οἱ Νορμανδοὶ (ἄνθρωποι τοῦ βορρᾶ), λαὸς γερμανικὸς, κατέλαβεν ὅλην τὴν σημερινὴν Ῥωσίαν ἕως τὴν Μαύρην θάλασσαν, ἣ ὅσα κατοικεῖτο ἀπὸ Σλαβούς, και ἱδρυσαν τὸ κράτος τῶν Ῥώσων ἢ Ῥώσων. Οἱ Ῥώσοι αὐτοὶ τὸ 906 μὲ ἀπειράριθμα πλοιάρια πλέουν ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως και λεηλατοῦν τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Λέων

τότε ἔκαμε μὲ αὐτοὺς συνθήκην καὶ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἐμπορευώ-
νται μὲ τὸ ἑλληνικὸν κράτος.

7. Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ πορφυρογέννητος (912—959 καὶ Ῥωμανὸς Β' 959—962).

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος τὸ κράτος ἀσφαλῶς πλέον θὰ
κατεστρέφετο, ἂν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν δὲν παρουσιάζοντο μεγάλοι
στρατηγοὶ καὶ δὲν ἤρχιζεν τὸ σύστημα τῆς συμβασιλείας. Ὁ Κων-
σταντῖνος Ζ' ἦτο 7 ἐτῶν. Ὁ ναύαρχος Ῥωμανὸς Λεκαπηνὸς
ἀνέλαβε τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ ἀνηλίκου βασιλέως καὶ τὴν διοίκη-
σιν τοῦ κράτους. Μετ' ὀλίγον δὲ ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα σύζυγον
τὴν κόρην τοῦ Ἑλένης καὶ ἀνηγόρευσε καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ
τοὺς τρεῖς υἱοὺς του συμβασιλεῖς.

Ὁ Ῥωμανὸς ἔσωσε τὸ κράτος. Πρῶτον κατώρθωσε νὰ κάμῃ
συνθήκην μὲ τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι εἶχον φθάσει ἕως τὰ
πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπειτα διὰ τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ
Ἰωάννου Κουρκουά ἐνίκησε τοὺς Ἀραβὰς τῆς Ἀσίας καὶ τοὺς
ἔφερε πέραν ἀπὸ τὸν Τίγριτα καὶ τὸν Εὐφράτην. Ὁ ναύαρχος
Ἰωάννης Ῥαδινὸς κατεναυμάχησε τοὺς Σαρακηνούς τῆς Κρή-
της. Οἱ Ῥῶσοι τέλος, οἱ ὅποιοι ἔκαμαν καὶ ἄλλην ἐκστρατείαν
εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὑφίστανται μεγάλην καταστροφὴν.

Ὁ Ῥωμανὸς λοιπὸν ἀνεστήλωσε τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν
τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ τῶρα ὁ Ῥωμανὸς ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν
του νὰ παραγκωνίσῃ τὸν νόμιμον βασιλέα. Ὁ Κωνσταντῖνος
ὅμως, ὁ ὅποιος ἦτο πλέον ἀνὴρ, κατώρθωσε νὰ ἐκδιώξῃ τὸν Ῥω-
μανὸν καὶ τοὺς υἱοὺς του ἀπὸ τὴν ἀρχήν.

Ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἀφ' οὗ ἔμεινε μόνος δὲν ἔδειξεν οὔτε
πολιτικὰς οὔτε στρατιωτικὰς ἀρετάς. Κατεγίνετο, ὅπως ὁ πατὴρ
του, εἰς συγγραφάς. Ὁμοίως καὶ ὁ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κων-
σταντῖνου βασιλεύσας υἱὸς του Ῥωμανὸς δὲν εἶχεν οὔτε πολιτικὴν
οὔτε στρατηγικὴν ἰκανότητα. Μόλα ταῦτα ἡ βασιλεία καὶ τῶν
δύο εἶναι πολὺ ἐνδοξος. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, πο-
λιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Ἡ μεταρρύθμισις εἶχε κάμει τὸ θαυμά-
της. Ἐσωτερικῶς τὸ κράτος διοικεῖται ἄριστα ἀπὸ ἐξόχους πο-
λιτικούς. Ἐξωτερικῶς οἱ Φωκάδες καὶ ἄλλοι ἐνδοξοὶ στρατηγοὶ
θριαμβεύουν ἐναντίον βλῶν τῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους.

Εἰς τὴν Εὐρώπῃν οἱ Βούλγαροι ἔπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ φοβεροῦ Συμεὼν παύουν πλέον τὰς ἐπιδρομὰς, οἱ δὲ Ῥῶσοι ἔρχονται εἰς στενοτέρας σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας. Ἡ ἡγεμονία αὐτῶν Ὀλγα ἔρχεται τὸ 954 εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ βαπτίζεται χριστιανῆ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἀπὸ τότε δὲ ἤρχισε νὰ διαδίδεται ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Ῥωσίαν.

Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ πολεμοῦν ἀδιακόπως ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ κυριεύουν 1000 φρούρια εἰς τὴν Συρίαν καὶ Μεσοποταμίαν.

Τέλος ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς τὸ 961 κυριεύει τὴν Κρήτην ἀπὸ τοὺς Ἀράβας.

8. Νικηφόρος Φωκᾶς (963—969) καὶ Ἰωάννης Τσιμισχῆς (969—976).

Ὁ Ῥωμανὸς δ Β', ἔταν ἀπέθανεν, ἀφῆκε δύο ἀνηλίκους υἱούς, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Κωνσταντῖνον. Ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς εὕρισκετο τότε εἰς τὴν Ἀσίαν πολεμῶν ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ἄμα ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Ῥωμανοῦ σπεύδει εἰς τὴν Κων)πολιν, ἔπου ἀναγορεύεται συμβασιλεὺς τῶν ἀνηλίκων βασιλέων καὶ νυμφεύεται τὴν χήραν τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανῶ.

Ὁ Νικηφόρος, καὶ ἀφ' οὗ ἔγινε βασιλεὺς, τὸν θῖον του περναῖ εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἰδίως τὸν ἀπορροφοῦν οἱ πόλεμοι ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Ἐναντίον αὐτῶν ὁ Νικηφόρος κάμνει πολλὰς ἐκστρατείας καὶ τοὺς κάμνει νὰ τρέμουν. Κυριεύει τὴν Ταρσόν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Ἀντιόχειαν.

Ἄλλὰ τότε οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι ἕως τώρα ἦσαν ἡσυχοὶ ἀρχίζουν πάλιν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοὶ εἰς τὸ κράτος. Ὁ Νικηφόρος ἦτο ἀπησχολημένος μὲ τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Διὰ νὰ πολεμήσῃ λοιπὸν τοὺς Βουλγάρους, παρακινεῖ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων Σβετοσλαῦον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Βουλγάρων. Πραγματικῶς ὁ Σβετοσλαῦος ὄρμηξ ἐναντίον των, τοὺς νικᾷ καὶ κυριεύει ὅλην τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλὰ τώρα ὁ Σβετοσλαῦος δὲν θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν ἔχει κάμει μὲ τὸν Νικηφόρον. Ὁ Νικηφόρος λοιπὸν ἀρχίζει νὰ ἐτοιμάζεται διὰ νὰ πολεμήσῃ τοὺς Ῥώσους. Δὲν ἐπρόφθασεν ὅμως. Ἐφρονέθη ἀπὸ μίαν συνωμοσίαν.

τὴν ὁποῖαν ἔκαμεν ἐναντίον τοῦ ἡ σύζυγός τοῦ Θεοφανῶ καὶ ὁ ἀνεψιός τοῦ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, ὁ ὁποῖος καὶ καταλαμβάνει τὸν θρόνον. Ἄλλ' ἡ Θεοφανῶ, ἡ ἑποία ἤλπιζε ὅτι θὰ γίνῃ σύζυγος τοῦ νέου αὐτοκράτορος, ἐξορίζεται.

Ὁ Τσιμισκῆς ἀνῆκεν, ὅπως καὶ ὁ Φωκάς, εἰς μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν, καὶ ὁ ἴδιος δὲ μέχρι τοῦδε εἶχε δεῖξει μεγάλα στρατηγικὰ προτερήματα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἐξηκολούθησε τὰ πολεμικὰ μεγαλουργήματα τοῦ προκατόχου τοῦ. Ἰδίως ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τοῦ εἰς τοὺς Ῥώσους, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ κατέλαβαν τὴν Βουλγαρίαν, ἠπέλουν νὰ πολιορκήσουν καὶ αὐτὴν τὴν Κων)πολιν. Ὁ Ἰωάννης ἠτόίμασε στρατὸν καὶ ὤρμησεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἐκεῖ νικᾷ πολλάκις καὶ τοὺς Ῥώσους καὶ τοὺς Βουλγάρους μαζὶ καὶ ἀναγκάζει τὸν Σβετοσλαῦον νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ῥωσίαν. Τότε ὁ Ἰωάννης ὑπέταξεν ὅλην τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν ἔκαμεν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους.

Μετὰ τὸν Ῥωσοβουλγαρικὸν πόλεμον ὁ Ἰωάννης ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ συνεχίζει τὰ τρόπαια τοῦ Νικηφόρου. Ἐν ᾧ ὅμως ἐπέστρεφεν εἰς Κων)πολιν, ἐδηλητηριάσθη ἀπὸ κάποιον ὑπάλληλον, τοῦ ὁποῖου εἶχον ἀνακαλυφθῆ μεγάλαι καταχρήσεις.

9. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (977—1025).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ ὁ νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου Βασίλειος ἦτο πλέον 20 ἐτῶν καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν κυβερνήσασθαι τοῦ κράτους. Ὁ Βασίλειος Β' ἀπέδειχθη ἀντάξιός διὰ τοῦτο τῶν κηδεμόνων τοῦ Νικηφόρου Φωκά καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, Περιέφερε νικηφόρα τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα ἀπὸ τὸν Δούναβιν ἕως τὸν Εὐφράτην καὶ ἀπὸ τὴν Ἀρμενίαν ἕως τὴν Ἰταλίαν καὶ ἀνεβίβασε τὸ κράτος εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν τῆς δυνάμεώς τοῦ. Ὁ μακρότερος καὶ φοβερώτερος ἀπὸ τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποῖους ἔκαμεν, εἶναι ὁ βουλγαρικὸς.

Ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Τσιμισκῆς, οἱ Βούλγαροι πάλιν ἐπανεστάτησαν καὶ ἔκαμαν βασιλέα τῶν ἑνα εὐγενῆ Βούλγαρον, τὸν Σαμουήλ. Καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο κατάλληλος εὐκαιρία δι' αὐτὸ τότε, διότι τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἦτο εἰς μεγάλην ἀνωμαλίαν. Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς ἦτο μόλις 20 ἐτῶν, μερικοὶ στρατηγοὶ ἐνόμισαν ὅτι

ἠδύναντο νὰ καταλάβουν τὸν θρόνον ὡς συμβασιλεῖς, καὶ ἐσήκωσαν ἐπανάστασιν. Ἐπομένως κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Βασίλειος ἠναγκάσθη νὰ ἀσχοληθῇ μὲ αὐτούς. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθη ὁ Σαμουὴλ καὶ ἀρχίζει νὰ κάμνη φοβεράς ἐπιδρομὰς εἰς τὸ κράτος. Κυριεῖει ἕλην τὴν Μακεδονίαν ἐκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν, εἰσβάλλει εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἀπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Σαμουὴλ τῶρα σχεδιάζει νὰ ἰδρῦσῃ μεγάλον βουλγαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον νὰ περιλαμβάνῃ ἕλην τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Ἄλλὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδύναντο νὰ ἀφήσουν τὸν Σαμουὴλ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰ σχέδιά του, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος ἀπεδείχθη ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Σαμουὴλ.

Ἀπ' οὗ ἤσυχασεν ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ἐπαναστάσεις, ὁ Βασίλειος ἤρχισε τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Βουλγάρους (976). Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσε 42 ἔτη καὶ ἐξηπλώθη ἀπὸ τὸν Δούναβιν ἕως τὰς Θερμοπύλας. Ὁ Βασίλειος ἀλλοῦ ὁ ἴδιος καὶ ἀλλοῦ μὲ τοὺς στρατηγούς του πολεμεῖ τοὺς Βουλγάρους καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὸν Σπερχεῖον δὲ τὸ 996 ὁ στρατηγὸς τοῦ Βασιλεῦς Νικηφόρος Οὐρανὸς νικᾷ τὸν Σαμουὴλ καὶ καταστρέφει ἕλον τὸν στρατὸν του. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουὴλ πληγώνεται εἰς τὴν μάχην αὐτὴν καὶ μόλις κατωρθῶναι νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς.

Ἀπὸ τότε ὁ πόλεμος περιορίζεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Βασίλειος κάθε χρόνον ἐκστρατεύει κατὰ τῶν Βουλγάρων, κάμνει πολλὰς μάχας καὶ κυριεῖει πολλὰ φρούρια. Ἄλλὰ καὶ οἱ Βούλγαροι ἔχουν μεγάλον πείσμα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1014 ἡ ἀντίστασις των θραύεται. Ὁ Βασίλειος συνήθισε νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν Βουλγαρίαν πάντοτε ἀπὸ τὴν κλεισθεύσαν Κλειδίον (Δεμίρ Ἰσσάρ). Ἐκεῖ ὁ Σαμουὴλ κατεσκευάσεν ἕνα ὄχυρωμα καὶ ἐπερίμενε τὸν Βασίλειον. Ὁ Βασίλειος προσπαθεῖ, ἀλλὰ δὲν κατωρθῶναι νὰ κυριεύσῃ τὸ ὄχυρωμα. Ἀναγκάζεται νὰ τὸ πολιορκήσῃ. Ἄλλὰ παθαίνει πολλὰς ζημίας, διότι οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐκτύπων ἀπὸ ψηλά. Τότε ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ πηγαίνει γύρω ἀπὸ ἕνα ὑψηλὸν καὶ ἀπότομον βουνόν, τὸ ὁποῖον ἦτο πρὸς Ν. τοῦ Κλειδίου, τὴν Βελαθίσταν, καὶ ἐρχεται ὀπισθεν τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι τὰ ἔχασαν, διότι

δὲν ἐφ'αφ'αντάζοντο ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ κατάρθωνον νὰ ἔλθουν ἀπὸ ἕνα τόσον δύσκολον μέρος. Ἀφίνου τὸ ὀχύρωμα καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ Νικηφόρος τοὺς καταδιώκουν καὶ πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς φονεύουν, τοὺς περισσοτέρους συλλαμβάνουν ἀίχμαλώτους. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουὴλ μὲ δυσκολίαν κατάρθωσε νὰ μὴ συλληφθῆ, ἀλλὰ μετὰ 4 ἡμέρας ἀπέθανεν ἐκ τῆς στενοχωρίας του.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαμουὴλ Γαβριὴλ ἐζήτησε νὰ ὑποταχθῆ εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ ὁ Βασίλειος δὲν δέχεται συνθηκολόγησιν. Θέλει νὰ κταλῶσῃ τελείως τὸ βουλγαρικὸν κράτος. Ἐξηκολούθησε λοιπὸν τὸν πόλεμον, ἕως ὅτου κατέλαβε τὰς χώρας τὰς ὁποίας εἶχον πάρει οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἀρχηγοί, ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν, παρεδόθησαν. Τὸ Βουλγαρικὸν κράτος κατελύθη (1019). Ἡ Βουλγαρία ἔγινεν ἐπαρχία ἑλληνικὴ μὲ διοικητὴν Ἑλληνα ἀπὸ τὴν Κων)πολιν.

Ὁ Βασίλειος, ἀφ' οὗ ἐτελείωσε τὸν πόλεμον, περιοδεύει εἰς ἄλλην τὴν Μακεδονίαν. Παντοῦ τὸν ὑποδέχονται ὡς σωτήρα. Ἐπειτα καταβαίνει εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ φθάνει εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ἀναβαίνει εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβληθῆ εἰς ναὸν τῆς Παρθένου Μαρίας. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἔρχεται εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν μὲ μεγάλην πομπήν. Τὸν θρίαμβόν του στολίζουν τὰ ἄπειρα λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἐκ τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἄλλα ἢ αἰκογένεια τῶν βασιλέων αὐτῆς καὶ οἱ μεγαλύτεροι εὐγενεῖς Βούλγαροι. Τότε ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Βασίλειον τὸ ὄνομα Βουλγαροκτόνος, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ ἔμεινεν εἰς τὴν Ἱστορίαν. Καὶ δικαίως, διότι αὐτὸς ἔθραυσεν ὀριστικῶς τὴν δύναμιν τῶν Βουλγάρων.

Μὲ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βουλγαρίας τὰ ὄρια τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπεξετάθησαν πρὸς Β. μέχρι τοῦ Δουνάβεως, διότι τώρα ἐστερεώθη ἡ κυριαρχία τοῦ κράτους καὶ ἐπὶ τῶν Σέρβων. Ἀλλὰ καὶ πρὸς Α. καὶ πρὸς Δ. ἐπεξετάθησαν τὰ ὄρια τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐνῷ διεξῆγε τὸν φοδερὸν καὶ μακρὸν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων πόλεμον ὁ Βασίλειος, ἔκαμνε καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἔργα μεγάλα. Εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατεύει αὐτοπροσώπως, προσαρτᾷ εἰς τὸ κράτος τὰς ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίας τῆς Ἰθηρίας καὶ Ἀρμενίας καὶ στερεώνει εἰς τὴν Συρίαν τὴν κατοχὴν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων.

τὰς ὁποίας εἶχον κυριεύσει ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς. Εἰς τὴν Ἱταλίαν δὲ οἱ στρατοὶ τοῦ ἐστερέωσαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Αὐτοκρατορίας εἰς τὴν κάτω Ἱταλίαν.

Οὕτω ἐπὶ τοῦ Βασιλείου τὰ ἕρμα τῶν κρατῶν ἐκτείνονται ἀπὸ τῆς κάτω Ἱταλίας, τοῦ βάθους τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους καὶ τῶν



Εἰκ. 27.—Ἡ Αὐτοκρατορία ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.

ὄχθων τοῦ Δουνάβητος, μέχρι τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐφράτου.

Ἄλλα καὶ ἄλλο γεγονός συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἠθικῆς λάμπφως τῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ υἱὸς τοῦ Σβετοσλαύου Βλαδίμηρος, ἀφ' οὗ ἔγενεν ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων, ἀπεφάσισε νὰ προσέλθῃ εἰς τὸν χριστιανισμόν. Συνενοήθη λοιπὸν μετὰ τὸν Βασίλειον καὶ ἐβαπτίσθη. Μετὰ τοῦτο ἔλαβε σύζυγον τὴν νεωτέρα ἡ-

δελφὴν τοῦ Βασιλείου Ἄγγαν καὶ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἔδω-
σεν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος τὴν Χερσῶνα, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφαι-
ρέσει ἀπὸ αὐτοῦ. Τότε κατὰ διαταγὴν τοῦ Βλαδิมῆρου μυριάδες
Ῥῶσοι ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸν Βορυσθένην ποταμὸν πλησίον τοῦ Κιέ-
βου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρῦθη ἡ ῥωσικὴ ἔκκλησία μὲ πρω-
τεύουσαν τὸ Κιέβον. Τοῦτου ὁ μητροπολίτης ἦτο ἀρχηγὸς αὐτῆς
καὶ διορίζετο ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τῆς Κων)πόλεως. Ἡ ῥωσικὴ λοι-
πὸν ἐκκλησία ἐθεωρεῖτο ὡς θυγάτηρ τῆς ἑλληνικῆς καὶ διὰ τοῦτο
ἔκτοτα στεναὶ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ σχέσεις μεταξὺ τοῦ ῥωσικοῦ
καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

10. Τὸ τέλος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου ἡ Αὐτοκρατορία, ἣ ὁποία ἐπ'
αὐτοῦ εἶχε φθάσει εἰς τὸ ἀνώτατον σημεῖον τῆς ἀκμῆς, ἀρχίζει νὰ
παρακμάζη.

Τὸν Βασίλειον, ἐπειδὴ δὲν ἀφῆκε τέκνα, διεδέχθη ὁ ἀδελφός
του Κωνσταντῖνος Η', ὁ ὁποῖος ἐβασίλευσε τρία μόνον ἔτη. Μετὰ
τὸν θάνατον αὐτοῦ ὁ θρόνος περιέρχεται εἰς τὰς θυγατέρας του
Ζωὴν καὶ Θεοδώραν (1028—1056). Ἐπ' αὐτῶν τὸ κράτος διηύ-
θυνον σύζυγοι ἢ συμβασιτεῖς, ἐκ τῶν ὁποίων κανεὶς δὲν ἀνεδεί-
χθη ἀντάξιός τοῦ Βασιλείου. Ὁ στρατὸς παραμελεῖται. Στάσεις
ἑσωτερικαὶ ἀδιακόπως ταρασσούν τὸ κράτος. Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ
Σέρβοι ἐπαναστατοῦν. Καὶ οἱ μὲν Βούλγαροι καταβάλλονται. Οἱ
Σέρβοι ὅμως ἀποκτοῦν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Νορμανδοὶ τύχο-
διωκταὶ τέλος καταλαμβάνουν τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν.

11. Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Αὐτοκρατορίας.

Τὰ γράμματα.

7ος καὶ 8ος αἰών.— Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰκονομαχίας ἐπέρ-
χεται ἀπότομον σταμάτημα τῆς λογοτεχνίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν
αὐτὴν διακρίνονται μόνον ὁ Ἄνδρέας καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κρήτης, καὶ
ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ὁ Ἄνδρέας Κρήτης εἶναι ὁ ἐφευ-
ρέτης νέου εἶδους ὕμνων, τῶν κανόνων. Αὐτὸς εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ

μεγάλου κανόνος, ὁ ὁποῖος ψάλλεται τὴν προτελευταίαν ἐβδομάδα τῆς μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ὑπερασπιστὴς τῶν εἰκόνων. Διὰ τοῦτο τὰ περισσότερα συγγράμματά του ἔγραψε πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν. Συνέγραψεν ἕμως ἐπίσης καὶ κανόνας, ὅπως ὁ Ἀνδρέας Κρήτης.

9ος, 10ος καὶ 11ος αἰῶν.—Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῆς εἰκονομαχίας κατὰ τὸν 9ον καὶ 10ον αἰῶνα, ὅπως καὶ κατόπιν κατὰ τὸν 11ον ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν, οἱ μεσαιωνικοὶ Ἕλληνες μὲ περισσότερον ζῆλον σπουδάζουσι τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ὁ ἀδελφὸς τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρου Βάρδας τὸ 850 ἀναζωογονεῖ τὸ πανδιδακτήριον, τὸ ὁποῖον τώρα ὀνομάζεται σχολὴ τῆς Μαγναύρας, διότι τὰ μαθήματα γίνονται εἰς ἓνα παλάτιον, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Μαγναύρα. Εἰς τὴν σχολὴν αὐτὴν διδάσκεται ἡ φιλοσοφία, ἡ γεωμετρία, ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ γραμματικὴ. Ἡ ἀναζωογόνησις αὐτῆς τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων φέρει καὶ τὴν ἀναγέννησιν τῆς λογοτεχνίας.

Πεζὸς λόγος.—Τὸν 9ον αἰῶνα ἀκμάζει ὁ περίφημος πατριάρχης **Φώτιος**. Αὐτὸς ἐκτὸς τῶν θεολογικῶν συγγραμμάτων ἔγραψε καὶ πολλὰ φιλολογικά. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότερα εἶναι ἡ **μυριόβιβλος**, ἡ ὁποία περιέχει τεμάχια ἐκλεκτὰ ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἀρχαίους συγγραφεῖς, καὶ τὸ Λεξικόν του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ τὰς λέξεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, αἱ ὁποῖαι δὲν κατενοοῦντο πλέον.

Τὸν 10ον αἰῶνα ὁ σπουδαιότερος συγγραφεὺς εἶναι ὁ βασιλεὺς **Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος** ὁ ὁποῖος μάλιστα μεταχειρίζεται καὶ γλῶσσαν ἀπλουτέραν. Εἰς αὐτὸν ὀφείλονται αἱ συλλογαὶ ἀρχαίων κειμένων καταταγμένων σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον των, αἱ ὁποῖαι ὀνομάζονται ἐγκυκλοπαιδεῖαι.

Τὸν 11ον αἰῶνα ἀκμάζει **Μιχαὴλ ὁ Ψελλός**, ὁ εὐρυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος φιλόσοφος, καὶ ἡ **Ἄννα Κομνηνή**, ἡ θυγάτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ἡ ὁποία ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τοῦ πατρὸς τῆς.

Ποίησις. Εἰς τὴν ποίησιν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν διακρίνεται ἡ **Κασσία** ἢ Κασσιανὴ μοναχὴ, ἡ ὁποία εἶχε χάσει τὸν γάμον μὲ τὸν Θεόφιλον καὶ τὸν θρόνον ἕνεκα τῆς μεγάλης εὐφυίας τῆς. Αὕτη ἔγραψε πολλὰ ποιήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἶναι τὸ

«Κύριε ἢ ἐν πολλαῖς ἀμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...», τὸ ὅποιον ψάλλεται τὴν μεγάλην Τρίτην.

Ποιήματα ὄχι τόσο σπουδαῖα ἔγραψε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν καὶ ὁ βασιλεὺς Λέων ΣΤ' ὁ σοφός.

Ἀργότερα ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν ἤχημασεν ὁ ποιητὴς Θεόδωρος Πρόδρομος ἢ Πτωχοπρόδρομος. Αὐτὸς τὴν ποίησιν μετεχειρίσθη διὰ τὰ θεραπεύσῃ τὴν πενίαν του. Τὰ ποιήματά του εἶναι γραμμένα εἰς τὴν δημοτικὴν καὶ εἶναι γεμάτα ζωῆν καὶ χάριν.

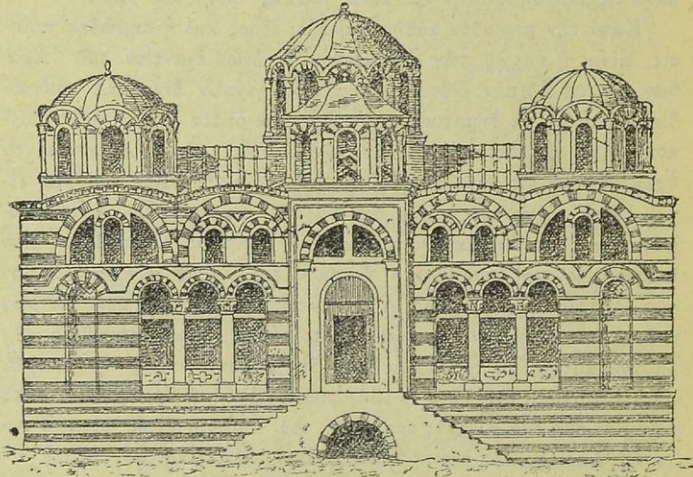
Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἀκμάζει ἰδίως καὶ ἡ δημώδης ποίησις. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν ἀδιακόπων ἀγώνων ἐναντίον τῶν Ἀράβων. Αὐτοὶ λοιπὸν δίδουν ἀφορμὴν νὰ γίνουσι δημοτικὰ τραγούδια, ὅμοια μὲ τὰ δημοτικὰ τραγούδια, τὰ ὅποια ἔγιναν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Οἱ αὐτοκράτορες διὰ τὴν φύλαξιν τῶν συνόρων εἶχον ἐγκαταστήσει εἰς αὐτὰ στρατιώτας μὲ τὰς αἰκογενεῖας των καὶ εἶχον δώσει εἰς αὐτοὺς γαίαις διὰ νὰ τὰς καλλιεργῶσι. Αὐτοὶ ὀνομάζονται Ἀκρίται (ἄκρα—σύνορα). Οἱ Ἀκρίται αὐτοὶ ἔζων βίον ἀνεξάρτητον καὶ ἠγωνίζοντο διαρκῶς εἰς ἕλα τὰ σύνορα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως. Αὐτῶν λοιπὸν τῶν Ἀκριτῶν τὸν βίον καὶ τὰ κατορθώματα ἐπραγματεύοντο τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Τὰ τραγούδια αὐτὰ δὲν ἐσώθησαν ἕως τὴν ἐποχὴν μας. Εὐτυχῶς τὸν 12ον ἢ 13ον αἰῶνα ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐσχηματίσθη ἓνα συνεχὲς τραγούδι, τοῦ ὁποῦ ἥρωις εἶναι ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ὡς ἀντιπρόσωπος ὅλων τῶν Ἀκριτῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ ἔθνικὸς ἥρωις τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ, ὁ ὅποιος σενενώνεται τοὺς πόθους καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ Ἑθνους. Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἐσώθη, καὶ τεμάχια αὐτοῦ τραγουδοῦνται ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς ἑλλην τὴν Μ. Ἀσίαν.

Αἱ τέχναι.

Καὶ τὰς ὠραίας τέχναις, ὅπως καὶ τὰ γράμματα, εἶχε σταματήσει ἡ ἐποχὴ τῆς εἰκονομαχίας. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὴν ὁμως ἀνέρχονται εἰς τὴν μεγαλυτέραν ἀκμὴν.

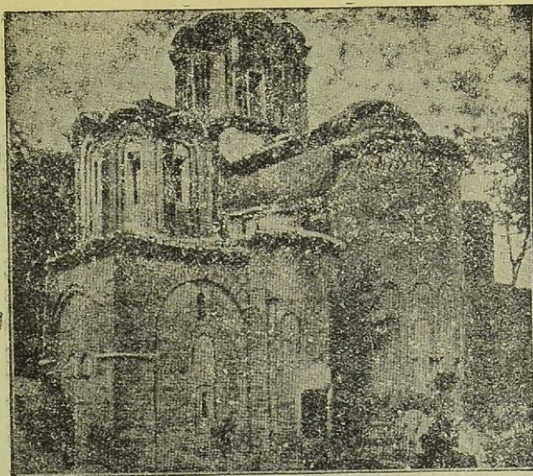
Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ δὲν παράγει πλέον, ὅπως ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἔργα μεγάλα. Οἱ καλλιτέχναι ὁμως δίδουν εἰς τοὺς ναοὺς περισσοτέραν κομψότητα. Δι' αὐτὸ τὸν ἡμισφαιρικὸν θόλον δὲν στηρίζουν πλέον ἐπὶ τῶν ἀψίδων, ἀλλὰ κατασκευάζουν

πρῶτον ἐπ' αὐτῶν κυλινδρικὸν τύμπανον μὲ θυρίδας καὶ ἐπ' αὐτοῦ στηρίζουν τὸν θόλον. Γύρω δὲ ἀπὸ τὸν κεντρικὸν θόλον προσθέτουν συνήθως καὶ ἄλλους μικροτέρους καὶ ἀνοίγουν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς ἐκκλησίας παράθυρα μεγάλα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ ναοὶ γίνονται καὶ ἐξωτερικῶς κομφοὶ καὶ ὡραῖοι. Τὴν ὡραιότητα δὲ αὐξάνουν πολλαὶ σειραὶ ἀπὸ ἐρυθρὰς πλίνθους. Τοιοῦτος

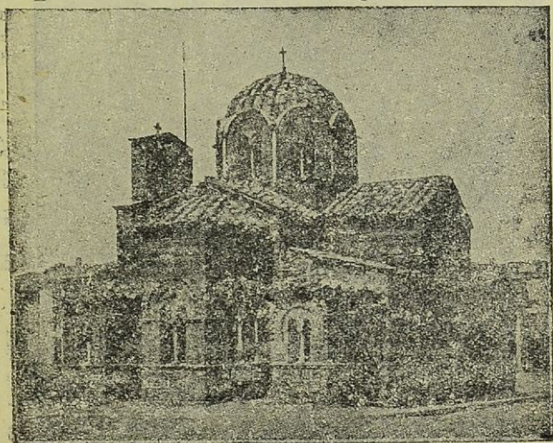


Εἰκ. 28. Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου.

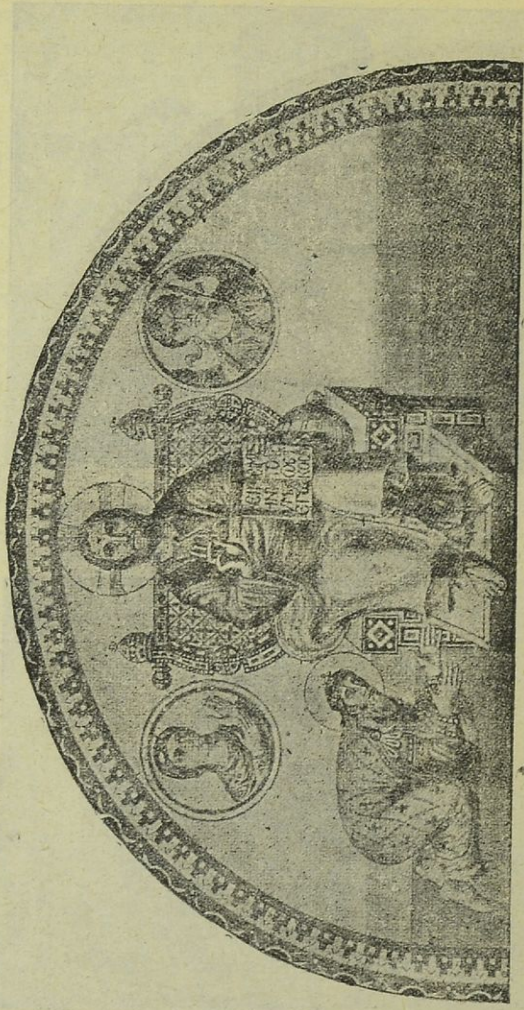
ναὸς εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς Θεοτόκου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἐκτίσθη ἐπὶ Λέοντος τοῦ σοφοῦ καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (εἰκ. 28). Ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς μεταβάλλεται τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ. Ἀνοίγονται καὶ πρὸς Β. καὶ πρὸς νότον ἀψίδες καὶ καμάραι καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ σταυρικὸν σχῆμα τοῦ ναοῦ φαίνεται καλύτερα. Ἀργότερα τέλος ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν τὸ τύμπανον τοῦ τρούλλου ὑψοῦται πολὺ καὶ τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ διαγράφεται καθαρῶς καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς. Κατ' αὐ-



Ειχ. 29. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι τῆς Θεσσαλονίκης.



Ειχ. 30. Οἱ Ἅγιοι Θεόδωροι τῶν Ἀθηνῶν.



Εικ. 31. Ο Χριστός του Νάρθηκος της Αγίας Σοφίας εν Κων/πόλει.



Είκ. 32. Ἡ Ἀνάληψις τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἁγίας Σοφίας ἐν Θεσσαλονίκῃ.



Είκ. 33. Ὁ Χριστὸς τοῦ Νάρθηκος τῆς μονῆς τοῦ ὁσίου Λουᾶ ἐν Φοκίδι.

Ἄντ. Χωραφᾶ. Ἱστορία Β' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις στ'.

τὸν τὸν τρόπον εἶναι κτισμένος ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων
τῆς Θεσσαλονίκης (εἰκ. 29) αἱ περισσότεραι ἐκκλησῖαι τῶν μο-



Εἰκ. 34. Ἡ Ἀνάστασις τῆς μοῦνης τοῦ Λαφίου.

νῶν τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ αἱ ἀρχαῖαι ἐκκλησῖαι τῶν Ἀθηνῶν,
Καπνικαρέα, Ἅγιοι Ἀπόστολοι, Ἅγιοι Θεόδωροι (εἰκ. 30).
Ἅγιος Νικόδημος (βωσική ἐκκλησία) καὶ Ἅγιος Ἐλευθέριος.

Ἡ ζωγραφική. Καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνήλθεν ἐπίσης εἰς μεγάλην ἀκμήν. Τώρα προσλαμβάνει τὸν λεγόμενον δογματικὸν χαρακτήρα. Ἐκαστὸν μέρος δηλ. τοῦ ναοῦ ζωγραφεῖται μὲ θεολογικὰς



Εἰκ. 25. Ὁ Δαυὶδ κρούων τὴν κιθάραν (μικρογραφία).

παραστάσεις σύμφωνα μὲ τὴν χρησιμοποίησίν του. Εἰς τὸν κεντρικὸν τροῦλλον παρίσταται ὁ Χριστὸς ὡς παντοκράτωρ. Εἰς τὸ Ἱερὸν ἢ Θεοτόκος, ἢ πλατυτέρα τῶν Οὐρανῶν. Γύρω δὲ ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο πρόσωπα συμπλέκονται μὲ ἀρμονίαν οἱ προφῆται, οἱ μάρτυρες, οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ αἱ μεγάλαι ἑορταί.

Σφoζόμεναι ζωγραφίαι: τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι τὰ ἐξῆς ψηφιδωτά: ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν νάρθηκα τῆς Ἁγίας Σοφίας

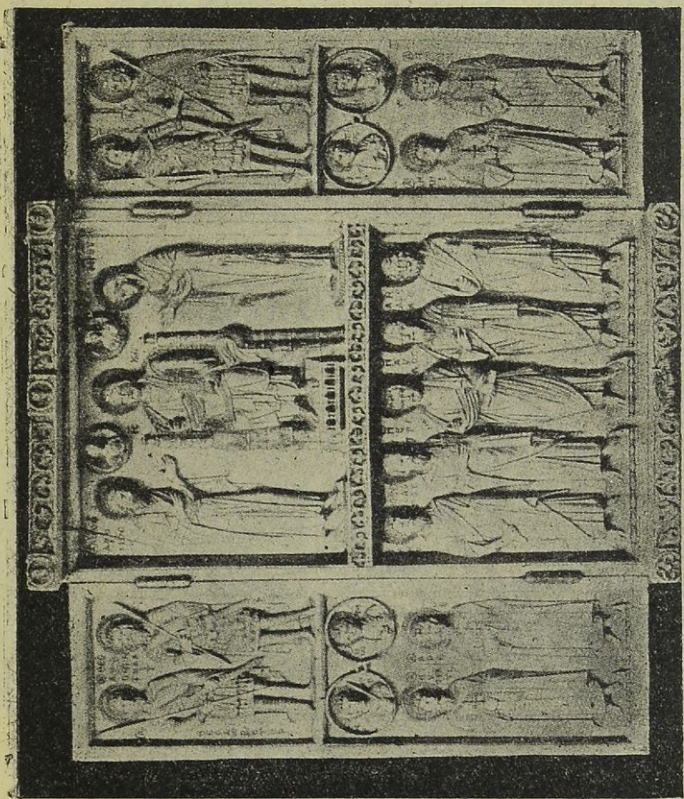
τῆς Κ) τέλεως (εἰκ. 31), ἡ Ἀνάληψις εἰς τὸν τροῦλλον τῆς Ἁγίας Σοφίας τῆς Θεσσαλονίκης (εἰκ. 32), τὰ ψηφιδωτὰ τῆς μονῆς τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ εἰς τὴν Φωκίδα (εἰκ. 33) καὶ τῆς μονῆς τοῦ Δα-



Πλ. 33. Ὁ Ἅσας προσευχόμενος (μικρογραφία).

φνίου εἰς τὴν Ἀττικὴν (εἰκ. 34). Εἰς ὅλα αὐτὰ ἔχομεν τὴν ζωὴν καὶ τὴν χάριν τῆς ἐλληνικῆς τέχνης συνδυασμένα μετὰ τὴν τέχνην

καί τὴν λαμπρότητα τῆς ἀνατολικῆς. Αὐτὰ δὲ εἶναι τὰ χαρα-
κτηριστικὰ τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς. Τὸ ἴδιον παρατηροῦμεν



1 εικ. 37. Εἰκὼν ἐπὶ ἐλεφαντοστοῦ.

καί εἰς τὰς μικρογραφίας τῆς ἐποχῆς αὐτῆς (εἰκ. 35 καὶ 36).

Ἡ γλυπτικὴ. Ἡ γλυπτικὴ τοῦ μαρμάρου εἶναι πάντοτε
περιωρισμένη. Ἡ γλυπτικὴ ἔμως τοῦ ἐλεφαντοστοῦ (εἰκ. 37), ἡ



Είχ. 38. 'Ο Ἀρχάγγελος Μιχαήλ (εἰκὼν ἐκ σμάλτου).

1!



Εἰκ. 39. Ζωγραφία αὐτοκράτορος
κεντητῆ ἐπὶ ὑφάσματος μεταξωτοῦ.

κατασκευῆ εἰκόνων ἀπὸ σμάλτων ἐπὶ πλακὸς χρυσοῦ ἢ ἀργύρου
(εἰκ. 38), καὶ τὸ κέντημα ζωγραφῶν ἐπὶ μεταξωτῶν ὑφασμάτων
(εἰκ. 39) ἔφθασαν εἰς μεγάλην τελειότητα.

12. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς ἐπέδρασε παρὰ πολὺ εἰς ὄλους τοὺς περίξ χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μουσουλμάνους Ἀραβας. Ἡ Κων)πολις ἦτο ἡ ἐστία ἢ φωτίζουσα ὄλον τὸν περίξ κόσμον, ἦτο ἢ πρωτεύουσα ὄλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Ἡ Ἁγία Σοφία μὲ τὸ ἄρμονικὸν κάλλος τῆς καὶ μὲ τὰς πομπῶδεις τελετὰς τῆς ἐξεθάμβωνε τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὴν ξένους. Τὸ παλάτιον μὲ τὴν μεγαλοπρέπειάν του τοὺς κατέπληττεν. Ὅμοίως ὁ ἵππόδρομος μὲ τὰ θεάματά του, τὸ πλῆθος τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων, αἱ ἀγοραὶ τῆς. Φυσικὸν λοιπὸν ἦτο νὰ ἐπιδράσῃ ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς παρὰ πολὺ εἰς ὄλους τοὺς περίξ λαοὺς. Πρὸ πάντων ἕμως ἐπέδρασεν οὗτος εἰς τοὺς Σλαύους.

Οἱ πρῶτοι, οἵτινες διέπλασαν πνευματικῶς τοὺς Σλαύους, ἦσαν Ἕλληνες ἱερεῖς. Οὗτοι μὲ τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν διέδωσαν εἰς αὐτοὺς καὶ πολλὰ ἔργα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας καὶ τέχνης. Ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος καὶ οἱ μαθηταὶ των μετέφρασαν εἰς τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν τὴν Ἁγίαν Γραφήν, πολλὰ συγγράμματα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, συναξάρια καὶ λειτουργικὰ βιβλία. Μετ' ὀλίγον δὲ μεταφράσθησαν καὶ βυζαντινοὶ χρονόγραφοι καὶ δημῶδη ποιήματα καὶ ἄλλα. Οὕτω ἐσχηματίσθη ἐκ τῆς βυζαντινῆς σλαυϊκῆς λογοτεχνίας. Ἀκόμη ἕμως περισσότερον ἐπεκράτησεν ὁ βυζαντινὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν σλαυϊκὴν τέχνην. Ἕλληνες ἀρχιτέκτονες ἔκτισαν τὰς σλαυϊκὰς Ἐκκλησίας καὶ Ἕλληνες ζωγράφοι ἐστόλισαν αὐτὰς μὲ εἰκόνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

1. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαιῶνα.

Προτοῦ νὰ πραγματευθῶμεν τὴν περίσδον τῆς παρακμῆς τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν, ὅποια ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, διότι αὐτὴ ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας αἰτίας τῆς πτώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὰ μεσαιωνικὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Εἶδμεν (σελ. 52) ὅτι ἐπειτα ἀπὸ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἔθνων διάφοροι γερμανικοὶ λαοὶ εἰσώρμησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ κατέλυσαν αὐτό, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του δὲ ἴδρυσαν διάφορα βαρβαρικὰ κράτη, τὰ ὅποια ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεχριστιανίσθησαν καὶ ἐξελατινίσθησαν.

Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων οἱ Φράγκοι ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Γαλατίας, οἱ Ἄγγλοι τῆς Βρεττανίας, οἱ Βησιγότθοι τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας, οἱ Βανδῆλοι τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ Ὀστρογότθοι τῆς Ἰταλίας. Ἐξ αὐτῶν τὰ κράτη τῶν Βανδῆλων τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν Ὀστρογόθων τῆς Ἰταλίας κατέλυθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Κατόπιν τὴν μὲν βόρειον Ἰταλίαν κατέλαβαν οἱ Λογγοβάρδοι καὶ ἴδρυσαν ἐδῶ νέον γερμανικὸν κράτος, εἰς τὴν μέσσην Ἰταλίαν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Φράγκων οἱ πάπαι ἴδρυσαν τὸ παπικὸν κράτος, τὴν δὲ Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν κατέλαβαν οἱ Ἀραβες.

Ἐκ τῶν κρατῶν τούτων εἰς πολλὴν ἀκμὴν ἔφθασε τὸ Φραγκικόν, ἰδίως ὅταν ἔγινε βασιλεὺς αὐτοῦ ὁ Κάρλοσ ὁ Μέγας. Αὐτὸς διὰ μακρῶν πολέμων κατῴρθωσε α) νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν Λογγοβάρδων εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ νὰ τὸ προσθέσῃ εἰς τὸ κράτος του, β) νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀραβας τῆς Ἰσπανίας τὴν μεταξὺ Πυρηνάϊων καὶ Ἰβηρας χώραν καὶ γ) νὰ ὑποτάξῃ ὅλους

τοὺς πέραν τοῦ Ῥήνου λαοὺς καὶ νὰ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ δεχθοῦν τὸν Χριστιανισμόν. Κατόπιν τούτου ὁ Κάρολος ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Τὸν τίτλον ἑμῶς αὐτὸν δὲν ἀνεγνώρισαν οἱ εἰς τὴν Κων)πολιν νόμιμοι αὐτοκράτορες τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους.

Ἡ φραγκικὴ αὐτοκρατορία ὀλίγον χρόνον διειρηθήθη. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου διεσπάσθη. Ἐξ αὐτῆς δὲ ἀπετελέσθησαν τρία κράτη, τὸ γερμανικόν, τὸ γαλλικόν καὶ τὸ ἰταλικόν, τὸ ὅποιον εἶχε καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ἀργότερα καὶ τὸ ἰταλικόν καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα περιήλθαν εἰς τὸ γερμανικὸν κράτος. Ἐν γένει δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν συνέβησαν πολλαὶ μεταβολαί.

Πολλαὶ πόλεις τῆς βορείου Ἰταλίας, Μεδιόλανον, Βονωνία, Φλωρεντία κ. ἄ. ἔγιναν αὐτόνομοι καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπέτελεσαν δημοκρατικὰς πολιτείας. Ἰδίως δὲ προώδευσαν πολὺ δύο ναυτικαὶ πόλεις, ἡ Γένουα καὶ μάλιστα ἡ Ἐνετία.

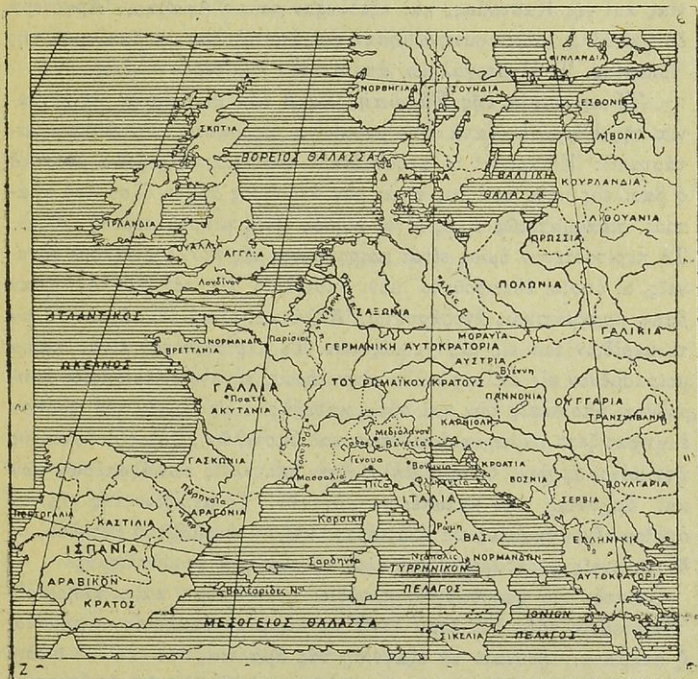
Ἡ Ἐνετία ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπὶ αἰῶνας ἦτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Μὲ τὸ ἐμπόριον δέ, τὸ ὅποιον ἔκαμνε μὲ αὐτὴν, ἀπέκτησε μεγάλον ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ ἔγινε μεγάλη ναυτικὴ δύναμις. Ἐνεκα δὲ τῶν σχέσεών της μὲ τὸ ἑλληνικὸν κράτος εἶχε προσλάβει καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ. Ὅλαι αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς, ἡ τέχνη καὶ ἡ πολυτέλεια τῆς Ἐνετίας προήλθαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ὅστε ἠδύνατο νὰ νομίσῃ κανεὶς αὐτὴν ὡς ἑλληνικὴν πόλιν. Ἀπὸ τοῦ 9ου ἑμῶς αἰῶνος ἔγινεν αὐτόνομος.

Ἡ μέση Ἰταλία ἀπετέλει τὸ ἰταλικὸν κράτος.

Ἡ κάτω Ἰταλία τέλος μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος ὑπήγετο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐκτοτε ἀπεσπάσθη ἀπὸ αὐτὴν. Νορμανδοὶ (= ἄνθρωποι τοῦ βορρᾶ) ἀπὸ τὰς βορείας χώρας τῆς Εὐρώπης κατήλθαν μὲ τὰ πειρατικὰ πλοιάριά των εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν καὶ κατέλαβαν μέγα μέρος αὐτῆς (Νορμανδία). Ἐκεῖ ἱδρυσαν Νορμανδικὸν κράτος ὑποτελὲς εἰς τὸν βασιλεῆ τῶν Γάλλων, ἀλλὰ καὶ ἐξελατινίσθησαν καὶ ἐξεχριστιανίσθησαν. Κατόπιν πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἦλθαν καὶ κατέλαβαν τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σι-

κελίαν, καὶ ἔδρυσαν κράτος νορμανδικόν, τὸ ὅποιον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξιταλίσθη.

Εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπῃ τὰς βορειοδυτικὰς χώρας κατείχον λαοὶ γερμανικοί, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τρία κράτη, τῆς Δανίας, τῆς



Εἰκ. 40. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα.

Σουηδίας καὶ Νορβηγίας. Τὰ κράτη αὐτὰ μόλις τὸν 11ον αἰῶνα ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἤρχισαν νὰ πολιτίζονται. Ἀπὸ αὐτὰ δὲ προήρχοντο καὶ οἱ Νορμανδοί, τοὺς ὁποίους εἶδαμεν.

Τὴν Βρεττανίαν εἶχον καταλάβει οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὅποιοι ἐδέχθησαν τὸν Χριστιανισμόν τὸν 8ον αἰῶνα. Ἐναντίον τῶν Ἀγγλῶν πολλὰς ἐπιδρομὰς εἶχον κάμει οἱ Δανοί. Τὸ 1066 δὲ κατέλαβε τὴν Ἀγγλίαν ὁ ἡγεμὼν τῶν Νορμανδῶν τῆς βορείου Γαλλίας Γου-

λιέλμος ὁ κατακτητής. Ἐξ αὐτοῦ κατάγονται οἱ μέχρι σήμερον βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν τέλος οἱ ἐντόπιοι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ ἐσχημάτισαν διάφορα μικρὰ χριστιανικὰ βασίλεια. Τὰ βασίλεια αὐτὰ κατόπιν συνεχωνεύθησαν εἰς δύο, τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Καστιλίας, καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ἀραβας. Ἀργότερα δὲ καὶ αὐτὰ πάλιν συνηνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῆς Ἰσπανίας. Ἡ Πορτογαλλία ἀπετέλεσεν ἰδιαιτερον κράτος.

Ἡ κοινωνία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἡ κοινωνία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα εὐρίσκεται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἐπικρατεῖ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ ὁ βασιλεὺς κάθε κράτους εἶναι μὲν ἀνώτερος ἄρχων ὄλου τοῦ κράτους, πραγματικῶς ὅμως εἶναι κύριος ἑνὸς μικροῦ μέρους αὐτοῦ. Τὸ περισσότερον ὅμως εἶναι μοιρασμένον εἰς πολλοὺς ἄλλους εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι ἔθεωροῦντο μὲν ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα, ἦσαν ὅμως πραγματικῶς ἀνεξάρτητοι. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δὲν ἔχουν ὄλον τὸ μερίδιόν των εἰς τὰς χεῖράς των. Τὸ περισσότερον εἶναι πάλιν μοιρασμένον εἰς ἄλλους πάλιν κατωτέρους εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι θεωροῦνται ὑποτελεῖς των καὶ οὕτω καθεξῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐσχηματίζετο σύστημα ἀρχόντων καὶ ὑποτελῶν. Μόνος ὁ βασιλεὺς ἦτο μόνον ἄρχων. Ὅλοι οἱ ἄλλοι ἦσαν ὑποτελεῖς τῶν ἀνωτέρων των καὶ ἄρχοντες τῶν κατωτέρων εὐγενῶν. Τὸ μερίδιον τῆς γῆς, τὸ ὅποσον εἶχεν ἕκαστος ὡς ἰδιαιτέραν κτῆσιν ὠνομάζετο φέουδον, οἱ δὲ εὐγενεῖς φεουδάρχαι, καὶ ὄλον τὸ σύστημα φεουδαλισμός.

Ἐκτὸς τῶν φεουδαρχῶν πλούσιοι ἦσαν ἀκόμη καὶ οἱ κληρικοί. Ἐπιστεύετο τότε ὅτι, ὅταν ἐδιδέ τις εἰς μίαν ἐκκλησίαν χρήματα ἢ κτήματα, ἠδύνατο νὰ ἐξαγνίσῃ τὰς ἁμαρτίας του καὶ νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του. Ἐνεκα αὐτοῦ τοῦ λόγου αἱ Ἐκκλησίαι ἀπέκτησαν μεγάλας περιουσίας καὶ ἐπομένως οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι τὰς ἐκχρῆσθοντο ἔγιναν μεγάλοι ἰδιοκτῆται.

Εἰς τοὺς εὐγενεῖς λοιπὸν καὶ εἰς τοὺς κληρικοὺς ἀνήκεν ὅλη ἡ γῆ. Ὁ λαὸς εἶναι δούλος ὑποχρεωμένος νὰ καλλιεργῇ τοὺς ἀγροὺς τῶν κυρίων του.

Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς εἶναι ἄγριοι καὶ ἀμόρφωτοι. Οἱ εὐγενεῖς μόνον τὴν ἀνδρείαν τιμοῦν, διότι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ μόνη ἀπασχόλησις, ἡ ἧποία κατὰ τὴν ἰδέαν των ἀρμόζει εἰς τὸν

ελεύθερον ἄνθρωπον. Ἔνεκα τούτου ἔχουν πολὺ ἀνεπτυγμένον καὶ τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εὐγενεῖς ἐμάχοντο πάντοτε ἔφιπποι, ὠνομάζοντο ἵπποται καὶ τὸ νὰ ἔχη κινεῖς τὰς ἀρετὰς τοῦ ἵππου ἐλέγετο ἵπποτισμός.

Τὸ μόνον μορφωμένον στοιχεῖον τῆς κοινωνίας τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἶναι ὁ κληρὸς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολιτίστων ἀνθρώπων τοῦ μεσαιῶνος, ὁ κληρὸς εἶχε μεγάλην δύναμιν καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, ὁ Πάπας.

2. Ἡ δυναστεία τῶν Δουκῶν καὶ οἱ Σελδζοῦκοι Τούρκοι (1056—1081).

Ἀφ' οὗ ἐξέλιπεν ἡ μακεδονικὴ δυναστεία, εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ἄλλη δυναστεία, ἡ τῶν Δουκῶν. Ἐπ' αὐτῶν ἐξηκολούθησεν ἡ κατάρρευσις τοῦ κράτους, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Οἱ Δοῦκαι δὲν ἀπεδείχθησαν βασιλεῖς ἀντάξει τῶν περιστάσεων. Αἱ δὲ περιστάσεις τότε ἦσαν φοβεραὶ, διότι νέος ἐχθρὸς ἠπειλεῖ τὸ κράτος, οἱ Σελδζοῦκοι Τούρκοι.

Εἶδαμεν προηγουμένως ὅτι τὸ Ἀραβικὸν κράτος εἶχε διαιρεθῆ καὶ παρακμάσει. Ἀλλὰ δὲν παρήκμασε καὶ ὁ μωαμεθανισμός. Οἱ Σελδζοῦκοι, φυλὴ τουρκικὴ, ἐπροχώρησαν ἀπο τὴν Κασπίαν θάλασσαν εἰς τὰς Περσικὰς χώρας. Ἐκεῖ ἠσπάσθησαν τὸν Ἰσλαμισμὸν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον καθυπέταξαν τὰ ἐκεῖ διάφορα μωαμεθανικὰ κράτη καὶ ἔδρυσαν ἓνα μεγάλον μωαμεθανικὸν τουρκικὸν κράτος. Τὸ τουρκικὸν τοῦτο κράτος ἀνεξωγόνησε τὸν μωαμεθανισμὸν. Μετὰ ταῦτα οἱ Σελδζοῦκοι αὐτοὶ ἐπωφελοῦνται ἐκ τῆς ἀνικιότητος τῶν Δουκῶν καὶ κυριεύουν ὅλην σχεδὸν τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἱδρύουν εἰς αὐτὴν ἰδιαιτερον σελδζοῦκικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Νίκαιαν.

Εἰς τὴν φοβερὰν αὐτὴν περίστασιν ἔσωσε τὸ κράτος νέα δυναστεία, ἡ ὁποία κατέλαβε τὸν θρόνον κατόπιν στρατιωτικῆς στάσεως. Ἡ δυναστεία αὐτὴ εἶναι ἡ τῶν Κομνηνῶν. Καὶ ἦτο καιρὸς νὰ περιέλθῃ ἡ ἀρχὴ εἰς γαστράς ἰσχυράς, διότι καὶ ἄλλοι κίνδυνοι ἀπειλοῦν τὴν Ἀυτοκρατορίαν ἐκ δυσμῶν.

3. 'Αλέξιος Α' Κομνηνός (1081—1118).

'Αρχηγός τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν ὑπῆρξεν ὁ 'Αλέξιος Α'. Οὗτος ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο 24 ἐτῶν. Ἐν τούτοις ἦτο ἤδη ἐπιφανής. Κατήγετο ἀπὸ μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν καὶ εἶχεν ἔως τώρα πολλάκις διακριθῆ ὡς στρατηγός. Ἦτο δὲ ἀκόμη καὶ πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὸν λαόν.

Πρώτη σκέψις τοῦ 'Αλεξίου, ἀφοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἦτο νὰ ἐτοιμασθῆ νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν. Καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο δὲν θὰ ἦτο δύσκολον διὰ τὸν 'Αλέξιον, διότι εἶχε μεγάλην στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἱκανότητα. Ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκᾶς ἐπαρχίας τοῦ κράτους ἦτο δυνατόν νὰ σχηματισθῆ στρατὸς ἀξιόλογος. Οἱ δὲ χρηματικοὶ πόροι καὶ τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἦσαν ἄφθονοι. Δυστυχῶς δὲν ἀφήκαν αὐτὸν νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιόν του ἄλλα γεγονότα. Νέοι φοβεροὶ ἐχθροὶ ἔρχονται ἀπὸ τὴν Δύσιν ἐναντίον τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν τοῦ κράτους, οἱ Νορμανδοὶ ὁ 'Αλέξιος ἐπιμένοντις ἠναγκάσθη νὰ στρέψῃ εἰς αὐτοὺς ὄλην τὴν προσοχὴν.

4. Ἐπιδρομαὶ τῶν Νορμανδῶν.

Οἱ Νορμανδοὶ, ἀφ' οὗ ἔδρυσαν τὸ κράτος τῶν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν ἀπέναντι Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Ὁ ἀρχηγός των Ῥοβέρτος Γουϊσκάρδος (=πανούργος) μὲ στρατὸν 30 χιλ. ἀνδρῶν καὶ στόλον ἀπὸ 150 μεγάλα πλοῖα ἔρχεται τὸν Ἰούλιον τοῦ 1081 ἐναντίον τῆς Κερκύρας καὶ κυριεύει αὐτήν, κατὰ τὰ μέσα Ἰουλίου δὲ πλέει εἰς τὸ Δυρράχιον, ἀποβιβάζεται καὶ πολιορκεῖ αὐτό.

Ὁ 'Αλέξιος ἀφ' οὗ ἔμαθε τὰς προπαρασκευὰς τῶν Νορμανδῶν, δὲν ἔμεινεν ἀργός. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἶχε παραμεληθῆ ὁ στρατὸς καὶ τὸ ναυτικόν. Τὸν πεζικὸν στρατὸν ὁ 'Αλέξιος ἤλπικεν ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἤμπορέσῃ νὰ καταρτίσῃ. Στόλον ἕμως οὔτε καιρὸν εἶχεν οὔτε χρήματα νὰ παρασκευάσῃ. Διὰ τοῦτο ὁ 'Αλέξιος ἦλθεν εἰς συμφωνίαν μὲ τοὺς Ἐνετοὺς. Παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς τὸ προνόμιον νὰ ἔχουν ἰδιαιτέρον τμήμα εἰς τὴν Κων-

πόλιν και εις οιασδήποτε άλλας πόλεις του κράτους ήθελον δια να έμπορεύονται, και οι Ένετοι ύπεσχέθησαν την συνδρομήν των εναντίον των Νορμανδών. Κατόπιν ο Άλέξιος κατήρτισε στρατόν. Προς τούτο, επειδή το ταμειον του κράτους ήτο κενόν, επέβαλεν εις όλους τους μεγατάνας έκτάκτους συνεισφοράς και έλαθεν από τας έκκλησίας τους θησαυρους αυτών, όπως ειχε κάμει προηγουμένως ο Ηράκλειος.

Άφ' ου κατ' αυτόν τον τρόπον ο Άλέξιος ήτοιμάσθη, έρχεται εναντίον του Ροβέρτου, ο όποιος έπολιόρχει το Δυρράχιον. Και κατά θάλασσαν μεν ο έλληνικός στόλος με τον ενετικόν ένικησαν τον στόλον του Ροβέρτου και απέκοψαν κάθε συγκοινωνίαν αυτοϋ με την Ιταλίαν, Κατά ξηράν όμως ο άνάσκητος στρατός του Άλεξίου ένικήθη από τους πολεμιστάς του Ροβέρτου. Έπειτα από την νίκην αυτήν ο Ροβέρτος γίνεται κύριος του Δυρραχίου και ελης της Ίλλυρίας. Κατόπιν ο Ροβέρτος επέστρεψεν εις την Ιταλίαν, όπου ειχεν έκραγή κάποια στάσις, και άφηκεν εις την Έλληνικήν χερσόνησον τον υίόν του Βοημούδου. Ο Βοημούδος κυριεύει τα Ίωάννινα και την Άρταν και έρχεται εις την Λαμίαν. Άλλά τώρα ο Άλέξιος ειχεν άνασυντάξει τον στρατόν του. Έρχεται λοιπόν εναντίον του Βοημούδου και νικά αυτόν πλησίον της Λαρίσσης. Ο Βοημούδος τότε υπεχώρησεν εις την Καστορίαν. Και αυτός μεν επέστρεψεν εις την Ιταλίαν, ο δε στρατός του ένικήθη και πάλιν από τον Άλέξιον και διελύθη. Ο Άλέξιος κατόπιν άνέκτησε το Δυρράχιον και όλα τα φρούρια, τα όποια ειχον καταλάβει οι Νορμανδοί.

Ο κίνδυνος των Νορμανδών άπεκρούσθη. Άλλ' ουδέ τώρα ο Άλέξιος κατορθώνει να επέλθη εναντίον των Τούρκων της Ασίας. Άλλος κίνδυνος πάλιν εκ δυσμών παρουσιάζεται, αι σταυροφορίαι.

5. Η πρώτη σταυροφορία.

Σταυροφορίαι ονομάζονται εις την ιστορίαν αι έκστρατεΐαι, τας όποιας έκαμαν οι λαοί της Ευρώπης δια να έλευθερώσουν τους άγιους τόπους από τους Μωαμεθανούς.

Εξ αρχής οι Χριστιανοί της Δύσεως έθεώρουν ως σωτηρίαν της ψυχής των το να υπάγουν εις την Παλαιστίνη και να προσ-

κινήσουν τους αγίους τόπους, τους οποίους επάτησαν οι πόδες του Κυρίου. Καί ἐν ὄσφ μὲν τὰ μέρη αὐτὰ κατεῖχον οἱ Ἀραβες, οἱ προσκυνηταὶ δὲν εὗρισκον πολλὰ ἐμπόδια, Ἄφ' ὅτου ὅμως κατέλαβαν αὐτὰ οἱ Σελδζούκοι Τούρκοι, οἱ προσκυνηταὶ κατεδιώκοντο καὶ ἐβασανίζοντο. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ προσκυνηταὶ αὐτοί, ὅταν ἐπέστρεφον εἰς τὴν Εὐρώπην, διηγούντο τὰ παθήματά των. Ἐνεκα τούτου μεγάλη ἀγανάκτησις ἐπεκράτει μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν τῆς Δύσεως ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν καὶ ἐσχηματίσθη ἡ ἰδέα ὅτι ἔπρεπεν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς αγίους τόπους.

Τὴν ἰδέαν αὐτὴν ἐκαλλιέργησαν καὶ οἱ πάπαι. Ἐλογάζριζον ὅτι εἰς μίαν τοιαύτην ἐκστρατείαν ἀρχηγὸς θὰ ᾔητο ὁ πάπας. Ὅλοι λοιπὸν οἱ λαοὶ καὶ οἱ ἡγεμόνες, οἱ ὅποιοι θὰ ἐλάβαν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀνεγνώριζον ὅτι ὁ πάπας εἶνε ὁ ἀνώτερος ἀρχηγὸς ὅχι μόνον ἐκκλησιαστικὸς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς. Ἐπειτα ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ θὰ διήρχετο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν κράτος καὶ ἠλπίζον ὅτι ἴσως τοῖτο ἐγίνετο αἰτία νὰ ὑποταχθῇ ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία εἰς αὐτούς.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἕνας μοναχὸς, ὁ Πέτρος ὁ ἐρημίτης, ἐπεχείρησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς αγίους τόπους, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ὅταν ἐπέστρεφεν ὀπίσω, διηγεῖτο τὰ βράσανα, τὰ ὅποια ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Αὐτὸ ὁ τότε πάπας Οὐρβανὸς τὸ ἐνόμισε κατάλληλον εὐκαιρίαν. Παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς μοναχοὺς νὰ περιέλθουν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ κηρύξουν ἐξ ὀνόματός του ἱερὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀπίστων. Τὸ κήρυγμα ἐπέτυχε λαμπρά. Χιλιάδες ἄνθρωποι ἀπὸ ἑλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ἦλθαν εἰς μίαν σύνοδον, τὴν ὁποίαν ἐκάλεισεν ὁ πάπας εἰς Κλερμών τῆς Γαλλίας, καὶ ἔλοι μὲ μίαν φωνὴν ἐδήλωσαν ὅτι εἶναι ἔτοιμοι νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν ὤρισθη, ἵνα ἔλοι, ὅσοι θὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν, ῥάψουν ἕνα κόκκινον σταυρὸν εἰς τὸν ὤμὸν των, καὶ ἐκ τούτου ὠνομάσθησαν σταυροφόροι. Ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ἐκστρατεύσουν εὐθύς, ὡς ᾔθελεν ἐτοιμασθῇ καθένας ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας ἐκ τῆς πατρίδος του, καὶ νὰ συγκεντρωθοῦν ἔλοι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Παρὰ τὰ ἀποφασισθέντα ὅμως ἄπειρα ἄτακτα σίφη ὑπὸ τὴν

ἀρχηγίαν τοῦ Πέτρου τοῦ ἐρημίτου καὶ ἄλλων μοναχῶν ἐξεκίνησαν ἀμέσως. Αὐτοὶ καθ' ὅδον ἐξετράπησαν εἰς ποικίλας λεηλασίας καὶ ἀταξίας, καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐφονεύθησαν ἀπὸ τοῦς κατοίκους τῶν μερῶν, διὰ τῶν ὁποίων διήλθον. Ἐπὶ τέλους ἐφθάσαν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ μὴ περάσουν εἰς τὴν Ἀσίαν πρὸ τοῦ νὰ φθάσουν καὶ οἱ ἄλλοι σταυροφόροι. Αὐτοὶ ὅμως ἐπέμενον καὶ ἤρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὰ περίεξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἀλέξιος τότε διὰ νὰ ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἔδωσε πλοῖα καὶ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐδῶ ὅμως, ὡς ἦτο ἐπάμενον, ἐξωλοθρεύθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον ἤρχισαν νὰ φθάνουν πρὸ τῆς Κων(ι)πόλεως τὰ κυρίως σταυροφορικὰ στρατεύματα, μὲ περισσοτέραν βέβαια τάξιν, ἀλλ' ἀφ' οὗ καὶ αὐτὰ ἔκαμαν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς χώρας τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπέρασαν. Ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἦσαν ὁ ἐκ Λοθαριγγίας Γοδοφρέδος Βουλῶνος, ὁ Ῥοβέρτος δούξ τῆς Γαλλικῆς Νορμανδίας, ὁ Ῥοβέρτος κόμης τῆς Φλάνδριας, ὁ Ραϊμόνδος κόμης Τολώσης, ὁ Βοημοῦνδος, υἱὸς τοῦ Ῥοβέρτου Γουϊσκάρδου, καὶ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ Ταγκρέδος. Πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σταυροφόρων ὁ Ἀλέξιος ἐφέρθη μὲ πολλὴν διπλωματικὴν ἱκανότητα. Οἱ σταυροφόροι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα νὰ τοὺς δώσῃ πλοῖα διὰ νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν. Ὁ Ἀλέξιος τὰ ὑπεσχέθη. Ἀπήτησεν ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ἵνα διας τὰς ἐλληνικὰς χώρας, ἕσας κυριεύσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους, τὰς ἐπιστρέψουν εἰς τὸ ἐλληνικὸν κράτος εἰς τὸ ὅποιον ἀνήκον ἐξ ἀρχῆς. Τοῦτο ἄλλως τε ἦτο σύμφωνον καὶ μὲ τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας των, νὰ λυτρώσων δηλ. τοὺς ἀγίους τόπους ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Οἱ σταυροφόροι ἔμειναν σύμφωνοι. Ἐὶς λαμπρὰν δὲ τελετὴν, ἣ ὅποια ἔγινεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Κων(ι)πόλεως, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σταυροφόρων γονατίσαντες πρὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἔδωσαν εἰς αὐτὸν ἕρκον ὑποτελείας.

Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξιος ἐπέρασε τοὺς σταυροφόρους μὲ πλοῖα εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ἔστειλε μαζί τιν ἕνα σῶμα στρατοῦ ἀπὸ 40 χιλ. ἀνδρας.

Πρῶτῃ πράξει τῶν σταυροφόρων, ἀφ' οὗ ἐπέρχαν εἰς τὴν Ἀντ. Χωραφά. Ἱστορία Β' Ἑλληνικοῦ, ἔκδοσις στ' 9

Ἀσίαν, ἵτο νὰ πολιορκήσουν τὴν Νίκαιαν. Ἡ πολιορκία δὲν διήρκεσε πολὺ. Οἱ Τούρκοι ἐστενοχωρήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν. Ἐπροτίμησαν ἕμως νὰ παραδώσουν αὐτὴν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν, διότι δὲν εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς σταυροφόρους. Τὸ πρᾶγμα ἐκακοφάνη εἰς τοὺς σταυροφόρους, διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἤμπόρεσαν νὰ λεηλατήσουν τὴν πόλιν. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ εἴπουν τίποτε, ἀφ' οὗ καὶ κατὰ τὴν συμφωνίαν τῶν ἡ πόλις ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τὸν Ἀλέξιον.

Μετὰ ταῦτα ὁ μὲν Ἀλέξιος καταγίνεται εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ ἕλην τὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας, οἱ δὲ σταυροφόροι διέσχισαν ἕλην τὴν Μ. Ἀσίαν, καὶ ἀφ' οὗ ἔκαμαν πολλὰς μάχας μὲ τοὺς Τούρκους, ἦλθαν εἰς τὴν Συρίαν. Ἐκεῖ ἔδειξαν τὰς διαθέσεις τῶν. Ὅταν ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν, δὲν ἠθέλησαν σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκην νὰ τὴν δώσουν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τὸ ἴδιον ἔκαμαν, καὶ ἔταν κατόπιν ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐσχημάτισαν ἐδῶ φραγκικὸν βασίλειον. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκστρατείας Γοδοφρέδος Βουϊλώνος ἐγίνε βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, ἔλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ κατὰ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα τῆς Εὐρώπης ἐμοιράσθησαν τὰς ἄλλας πόλεις ὡς ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως. Δὲν ἀρκεῖ ἕμως ἔτι: οἱ σταυροφόροι δὲν ἐτήρησαν τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχον κάμει μὲ τὸν Ἀλέξιον, ἀλλὰ ἐφέρθησαν σκληρῶς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Ἐξεδίωξαν ἔλους τοὺς Ἕλληνας ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους καὶ ἐγκατέστησαν Λατίνους. Τότε πλέον ἠϋξήσθη πολὺ τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Λατίνων, τὸ ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τὰς λεηλασίας, τὰς ὁποίας ἔκαμαν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας οἱ σταυροφόροι.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξιος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ βλέπῃ μὲ ἀδιαφορίαν τὴν παράβασιν τῶν συνθηκῶν. Ἰδίως ἦτο δυσαρεστημένος μὲ τὴν διαγωγὴν τοῦ Βουημοῦνδου, ὁ ὁποῖος δὲν ἤρκειτο εἰς τὸ ἔτι κατέλαβε τὴν Ἀντιόχειαν, ἀλλὰ καὶ ἤρχισε νὰ προσβάλλῃ καὶ ἄλλας ἐκεῖ ἑλληνικὰς πόλεις, Παρασκευάζει λοιπὸν στρατὸν καὶ στόλον. Νικᾷ πολλάκις καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν τὸν Βουημοῦνδον καὶ ἀνακτᾷ ἕλην τὴν Κιλικίαν. Ὁ Βουημοῦνδος ἀναγκάζεται νὰ φύγῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ νέας δυνάμεις ἀφίνει δὲ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸν ἀνεψιὸν του Ταγκρέδον. Ἀλλὰ,

ἀφ' οὗ παρεσκευάσασε στρατόν, ἀντὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀντιόχειαν, ἀποβιβάζεται εἰς τὸ Δυρράχιον διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τὰ σχέδια τοῦ πατρὸς του. Ὁ Ἀλέξιος ἔμως σπεύδει ἐκεῖ, τὸν πολιορκεῖ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ὀρκισθῇ ὅτι θὰ εἶνε ὑποτελὴς του. Μετ' ὀλίγον ὁ Βοημοῦν-γος ἀπέθανεν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὃ δὲ Ταγκρέδος δὲν ἀνεγνώρισεν τὸν Ἀλέξιον κατὰ τὴν συνθήκην.

Μετ' ὀλίγον (1118) ἀπέθανε καὶ ὁ Ἀλέξιος, ἀφ' οὗ ἐθασίλευσε 37 ἔτη. Ὁ Ἀλέξιος ἀνεδείχθη ἕνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανεστέρους βασιλεῖς τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ. Πηρέλαβε κράτος, τὸ ὅποσον εὐρίσκατο καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς εἰς ἀθλιεστάτην κατάστασιν. Ἐγ τούτοις ἔχει μόνον κατάρθωσεν μὲ τὴν σύνεσίν του νὰ διαφύγῃ τοὺς κινδύνους τῶν Νορμανδῶν καὶ τῆς Ἀγῆς σταυροφορίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνακτήσῃ πολλὸ μέρος τῆς Μ. Ἀσίας καὶ νὰ ἀνοψώσῃ τὸ γόητρον τοῦ κράτους.

6 Ἰωάννης (1118-1143) καὶ Μανουὴλ (1143-1180) οἱ Κομνηνοί.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀλεξίου Ἰωάννης ἦτο ἀνὴρ μετριοπαθῆς καὶ χρηστός καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὠνομάσθη Καλογιάννης, ἀλλὰ συγχρόνως ἦτο καὶ ἀνδρεῖος πολεμιστής. Ἐπολέμησε καὶ ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφῆρεσε πολλὰ μέρη τῆς Μ. Ἀσίας, καὶ ἐναντίον τῶν Φράγκων τῆς Ἀντιοχείας, τοὺς ὁποίους ἠνάγκασε νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἐπικυριαρχίαν του.

Ὁ διαδεχθεὶς ἔμως αὐτὸν υἱὸς του Μανουὴλ ἀνεδείχθη ὁ ἡρωικώτερος ἀπὸ ἑλευς τοὺς βασιλεῖς, ὅσοι ἐκάθισαν εἰς τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἶχε τὸ σῶμα ἀθλητικόν, γενναϊότητα ψυχῆς ἐκτακτὸν, καὶ ἀσκησιν εἰς τὰ ὄπλα μεγάλην. Ἐνεκα τούτου ἔγινε περίφημος διὰ τὸ θάρρος του καὶ τὴν ἀνδρείαν.

Ὅλον του τὸν βίον ἐπέρασεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἐκαμε μακροὺς πολέμους ἐναντίον ὅλων τῶν ἐχθρῶν τοῦ κράτους. Ἐπολέμησε καὶ κατενίκησε τοὺς Νορμανδοὺς, οἱ ὅποιοι καὶ πάλιν ἔκαμν ἐπίδρομάς εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Φράγκων τῆς Ἀντιοχείας καὶ τοὺς ἐταπεινώσεν. Ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ ἀνέκτησε πολλὰς χώρας τῆς Μ. Ἀσίας. Μὲ τοὺς πολέμους δὲ αὐτοὺς ἀνύψωσε τὸ γόητρον τοῦ

κράτους περισσότερον καὶ ἀπὸ τοὺς ἐνδόξους προκατόχους τοῦ Ἀλέξιου καὶ Ἰωάννου.

7. Ἡ Δυναστεία τῶν Ἀγγέλων.

Ἡ λάμψις καὶ τὸ μεγαλεῖον, εἰς τὸ ὅποιον ἀνήλθε τὸ κράτος ἐπὶ τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν, ἀπεδείχθη ὅτι ὤφειλετο μόνον εἰς τὴν προσωπικὴν ἀξίαν τῶν αὐτοκρατόρων αὐτῶν. Τὸν Μανουὴλ διεδέχθη ὁ ἀνήλικος υἱὸς τοῦ Ἀλέξιου Β (1180—1183) ἐπιτροπευόμενος ὑπὸ τῆς μητρὸς του. Ἐκ τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ ἐπωφεληθεὶς ἕνας ἐξάδελφος τοῦ Μανουὴλ Ἀνδρόνικος καταλαμβάνει τὸν θρόνον (1183—1185). Ἐπ' αὐτοῦ τὸ κράτος ἐπανέρχεται εἰς τὸν κατήφορον, εἰς τὸν ὅποιον ἤρχισε νὰ φέρεται ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Πλήρης παραλυσία καὶ ἀναρχία ἐπικρατεῖ εἰς αὐτό. Ἐκ τούτου δ' ἐπωφελοῦμενοι οἱ Νορμανδοὶ κυριεύουν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ καταστρέφουν αὐτὴν καὶ διευθύνονται κατὰ τῆς Κων)πόλεως. Τότε στρατιωτικὴ στάσις ἀνατρέπει τὸν Ἀνδρόνικον καὶ ἀναβιβάζει εἰς τὸν θρόνον τὸν Ἰσαάκιον Ἀγγελον (1185).

Ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος, ὁ ὅποιος ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς δυναστείας τῶν Ἀγγέλων ἀνῆκεν εἰς μεγάλην στρατιωτικὴν οἰκογένειαν καὶ ἦτο συγγενὴς τῶν Κομνηνῶν. Ἡ ἀνοδος αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον ἐχαίρεισθη ἀπὸ τὸν λαὸν μὲ ἀγαλλίασιν. Ἐνόμιζον ὅτι ὁ Ἰσαάκιος θὰ ἐξηκολούθει τὸ ἔργον τῶν τριῶν πρώτων Κομνηνῶν. Καὶ πραγματικῶς κατ' ἀρχὰς ἡ τύχη ἐφάνη πολὺ εὐνοϊκὴ πρὸς αὐτόν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ Βρανίσις κατώρθωσε νὰ νικήσῃ πλησίον εἰς τὸν Στρυμόνα τοὺς Νορμανδοὺς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ἐβάδιζον ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως, καὶ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ ὁ Ἰσαάκιος καὶ οἱ διάδοχοί του ἀπεδείχθησαν ἐντελῶς ἀνίκανοι διὰ νὰ κυβερνήσουν καὶ σώσουν τὸ κράτος, τὸ ὅποιον ἤρχισε νὰ προσβάλλεται ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Τοῦρκοι λεηλατοῦν διαρκῶς καὶ καταστρέφουν τὴν χώραν. Εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ Βούλγαροι ἐπαναστατοῦν, ἰδρύουν καὶ πάλιν τὸ κράτος των καὶ λεηλατοῦν τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν. Ἀπ' ἐναντίας μὲ τὰς ἀναμεταξὺ των ἔριδας οἱ Ἀγγελοι συντομεύουν τὴν πτώσιν τοῦ κράτους.

Πραγματικῶς, όταν ἐπὶ τέλους ὁ Ἰσαάκιος ἀποφασίξῃ νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος συνωμοτεῖ ἐναντίον του, τὸν συλλαμβάνει, τὸν τυφλώνει καὶ τὸν φυλακίζει μὲ τὸν υἱόν του Ἀλέξιον, καταλαμβάνει δὲ αὐτοὺς τὸν θρόνον. Ἀλλὰ κατόπιν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου Ἀλέξιος δραπετεύει ἐκ τῆς φυλακῆς καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ ζητήσῃ βοήθειαν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου. Τοῦτο ἐχρησίμειυσεν ὡς ἀφορμή, ἵνα οἱ Εὐρωπαῖοι Χριστιανεὶ δώσουν τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τοῦ ἐξασθενημένου κράτους.

8. Δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη σταυροφορία.

Ἡ ἄλλοις τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τοὺς Φράγκους καὶ ἡ Ἱδρυσίς ἐκεῖ φραγκικοῦ βασιλείου ἠύξησε τὸν ζήλον τῶν Χριστιανῶν διὰ νέας σταυροφορίας. Αὐτὸ δὲ ἦτο πολὺ ἀναγκαῖον, διότι τὸ βασιλεῖον τῆς Ἱερουσαλήμ ἦτο περικυκλωμένον ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ διατηρηθῇ. Τὸ 1147 λοιπὸν ἐγίνε δευτέρα σταυροφορία, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτελέσματα. Ἀλλὰ τὸ 1187 ὁ Σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνος ἐνίκησε τοὺς Φράγκους καὶ ἐγίνε κύριος τῆς Ἱερουσαλήμ. Εἰς τοὺς Φράγκους δὲν ἔμεινε πλέον παρὰ μόνον ἡ βόρειος Παλαιστίνη. Τοῦτο ἐπροκάλεσε τρίτην σταυροφορίαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ δὲν ἔφερε κανένα ἀποτέλεσμα. Οἱ Φράγκοι δὲν κατώρθωσαν νὰ πάρουν ὀπίσω τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἡ ἀποτυχία τῆς τρίτης σταυροφορίας ἐπροκάλεσεν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη τετάρτην. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς ἦσαν ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικός καὶ ὁ κόμισ τῆς Φλανδρίας Βαλδουῖνος. Διὰ νὰ ἀπαφύγουν δὲ οἱ σταυροφόροι τὰς κακουχίας, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβοῦν εἰς τοὺς ἁγίους τόπους διὰ θαλάσσης. Ἐκονάχθησαν λοιπὸν ὅλοι εἰς τὴν Ἐνετίαν διὰ νὰ πλεύσουν εἰς τὴν Αἴγυπτον μὲ πλοῖα ἐνετικὰ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἐπέλθουν κατὰ τῶν ἁγίων τόπων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐσύμφερεν εἰς τοὺς Ἐνετοὺς. Οἱ Ἐνετοὶ εἶχον μεγάλα συμφέροντα μὲ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ ὀλίγον πρότερον εἶχον λάβει ἀπὸ αὐτοὺς μεγάλα ἐμπορικά προνόμια. Ὁ τότε λοιπὸν δόγης (ἄρχων) τῶν Ἐνετῶν, ὁ γέρων καὶ πανούργος Δάνδολας, ἐζήτησε τόσῃν ἀμοιβήν, ὅσῃν ἤξευρεν ὅτι οἱ σταυροφόροι

δὲν ἠδύνατο νὰ πληρώσουν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἔφεραν εἰς στενοχωρίαν.

Κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν ὁ Ἀλέξιος ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου Ἀγγέλου δραπετεύσας ἀπὸ τὴν Κων)πολιν ἦλθεν εἰς τὴν Δύσιν. Παρουσιασθεὶς εἰς τὸν πάπαν ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν, ἂν τὸν βοηθήσῃ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του. Ὁ πάπας ἤκουσε τὸ πρᾶγμα μὲ μεγάλην του εὐχαρίστησιν καὶ τὸν ἔστειλε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς σταυροφόρους. Καὶ εἰς τοὺς σταυροφόρους ὁ Ἀλέξιος ὑπόσχεται τὰ ἴδια, καὶ προσέτι ὅτι θὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἄφθονα χρήματα καὶ θὰ τοὺς βοηθήσῃ μὲ στρατὸν εἰς τὴν ἐκστρατείαν των. Αἱ προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου ἐσυμβιβάζοντο θαυμάσια μὲ τοὺς σκοποὺς τοῦ πονηροῦ Δανδόλου. Ἐπειτα οἱ σταυροφόροι ἦσαν στενοχωρημένοι, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ οἰκονομήσουν τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα διὰ νὰ μεταφερθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς εἰς τὴν Συρίαν.

Ἀπορασίζεται λοιπὸν νὰ ἐκστρατεύσουν πρῶτον ἐναντίον τῆς Κων)πόλεως καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1203 ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων μὲ 40 χιλιάδας ἄνδρας παρουσιάζεται πρὸ τῆς βασιλευσούσης.

9. Ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Ὁ Ἀλέξιος Γ' ἄμα ἔμαθε τοὺς σκοποὺς τῶν σταυροφόρων, ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται. Ἀλλὰ ὁ στρατὸς, τὸν ὁποῖον συνήθροισε, δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ παραταχθῇ ἐναντίον τῶν σταυροφόρων. Οἱ σταυροφόροι λοιπὸν ἀποβιβάζονται χωρὶς ἐμπόδια, γίνονται κύριοι τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Κερατίου κόλπου, καὶ πολιορκοῦν τὴν πόλιν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ὁ Ἀλέξιος κάμνει μερικὰς ἐπιθέσεις μικρὰς ἐναντίον των, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει τίποτε. Ἀπελπίζεται λοιπὸν καὶ φεύγει ἀπὸ τὴν πόλιν. Τότε οἱ κάτοικοι ἐξάγουν ἀπὸ τὴν φυλακὴν τὸν γέροντα Ἰσαάκιον καὶ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Ἰσαάκιος ἐπικυρώνει τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχον κάμει μὲ τὸν υἱὸν του οἱ σταυροφόροι, καὶ ὁ Ἀλέξιος μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σταυροφόρων εἰσέρχεται εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ ἀνακηρύσσεται συμβασιλεὺς τοῦ πατρὸς του ὡς Ἀλέξιος Δ'.

Ἄλλ' ἢ ἐκτέλεσις τῆς συνθήκης, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει ὁ

Ἀλέξιος μὲ τοὺς σταυροφόρους, δὲν ἦτο εὐκολος. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα δπωσδήποτε τὸ ἐτακτοποίησεν. Ἠνάγκασε τὸν τότε πατριάρχην νὰ ἀνακηρύξῃ εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὸν πάντων πρῶτον ἐπίτροπον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ οἱ σταυροφόροι καὶ πρὸ πάντων οἱ Ἑνετοὶ δὲν ἐνδιεφέροντο πολὺ. Αὐτοὶ ᾔθελον τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὁ Ἀλέξιος. Ἀλλὰ μὲ ὄλας του τὰς προσπάθειάς καὶ μὲ ὄλας τὰς πιέσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμιν εἰς τὸν λαόν, ὁ Ἀλέξιος δὲν ἤμπορεῖ νὰ συνάξῃ ὅσα ὑπεσχέθη. Οἱ σταυροφόροι τῶρα ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἀπειλητικοί. Ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεγείρεται ὡς ἕνας δὲ ἱκανὸς στρατηγὸς ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Κομνηνῶν, ὁ Ἀλέξιος Μούρτζουφλος, φονεύει τὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ καταλαμβάνει αὐτὸς τὸν θρόνον. Ὁ γέρων Ἰσαάκιος ἀπὸ τὴν λύπην του ἀποθνήσκει.

Οἱ σταυροφόροι πολιορκοῦν καὶ πάλιν τὴν πόλιν καὶ ἀρχίζουν τὰς ἐπιθέσεις ἐναντίον της. Ὁ αὐτοκράτωρ μάχεται μὲ γενναῖότητα, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει τίποτε. Ἐπὶ τέλους οἱ σταυροφόροι τὴν 12 Ἀπριλίου 1204 κάμνουν μεγάλην ἔφοδον καὶ κατορθώνουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Ἀλέξιος φεύγει. Μερικοὶ ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον ἀπελπισθῇ ἀκόμη συνέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ἀνακηρύττουν ἄλλον αὐτοκράτορα, τὸν γενναῖον στρατηγὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν κατορθώνει νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν λαὸν καὶ φεύγει ἀπελπισμένος μὲ τοὺς περὶ αὐτόν.

Οἱ σταυροφόροι πλέον εἶναι κύριοι τῆς πόλεως. Αἱ σφαγαί, αἱ ἄρπαγαί, αἱ ἱεροσυλαί καὶ αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἔκαμιν οἱ στρατιῶται αὐτοὶ τοῦ Χριστοῦ δὲν περιγράφονται. Ἐληλάτησαν καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρα καὶ τὰς πτωχὰς οἰκίας καὶ ὄλα τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα. Αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας ἐγύμνωσαν ἀπὸ τὰ κοσμημάτα των, καὶ τὰ ἄγια ποτήρια μετεχειρίζοντο διὰ νὰ πίνουν τὸν οἶνόν των. Αὐτὴν τὴν Ἁγίαν τράπεζαν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἣ ὁποία ἦτο κατασκευασμένη ἀπὸ χρυσοῦν καὶ πολυτίμου λίθου κατεκερμάτισαν καὶ διειμοιράσθησαν ἀναμεταξύ των.

Ἄλλ' οὐδὲ τὰ καλλιτεχνήματα ἐλυπήθησαν, ὅσα ἐπὶ 900 χρόνια εἶχον συγκεντρώσει οἱ αὐτοκράτορες διὰ νὰ στολίσουν τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν πόλιν. Πολλὰ ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ Πραξιτέλου

καὶ ἄλλων μεγάλων καλλιτεχνῶν κατεστράφησαν. Ἐπίσης κατεστράφησαν τότε ἀπὸ τὰς πυρκαϊᾶς, τὰς ἐποίας ἔθεσαν οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν πόλιν, καὶ πολλὰ χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Χριστιανοὶ Εὐρωπαῖοι κατέστρεψαν τὴν πόλιν, ἣ ὁποία ἐπὶ 9 αἰῶνας ἦτο τὸ προπύργιον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐναντίον τῶν βαρβάρων καὶ τοῦ Ἰσλαμισμού. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι μετὰ 60 περίπου ἔτη οἱ Ἕλληνες ἀνέκτησαν καὶ πάλιν τὴν Κων)πολιν, ἀλλὰ τὸ κτύπημα, τὸ ὁποῖον ἔπαθε τότε ὁ Ἕλληνισμὸς, ἦτο τόσον μέγαν, ὥστε δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἀναλάβῃ καὶ νὰ ἀντισταθῇ ἐναντίον ἐνὸς νέου ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος τότε παρουσιάσθη, τῶν Ὀσμάνων Τούρκων. Ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων προετοίμασε τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ
ΤΟΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 296 Ὁ Πύρρος βασιλεὺς τῆς Ἡπείρου.
280 Ἐκστρατεία τοῦ Πύρου εἰς Ἰταλίαν.
 Αἰτωλικὴ καὶ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.
244 Ἅγις βασιλεὺς τῆς Σπάρτης.
200-197 Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακε-
 δονίας.
192-180 Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντιόχου τῆς Συρίας.
171-168 Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως τῆς Μακε-
 δονίας.
148 Ὑποδούλσις τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων.
146 Ὑποδούλσις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ῥω-
 μαίων.
31 Ἡ αὐτοκρατορία ἐν Ῥώμῃ.
 — Γέννησις τοῦ Χριστοῦ.
306-337 Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.
339 Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
395 Διαίρεσις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.
474 Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.
527-565 Ἰουστινιανός.
537 Ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.
622 Ἐγίρα.
622-627 Πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν.
626 Πολιορκία τῆς Κων(π)όλεως ὑπὸ Ἀδάρων καὶ Περσῶν.

- 637 Κατάληψις Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
672-679 Α' πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
718 Β' πολιορκία τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
726 Ἀρχὴ τῆς εἰκονομαχίας ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.
762 Κατατρόπωσις τῶν Βουλγάρων ὑπὸ Κωνσταντίνου Ε' παρὰ τὴν Ἀγχίαλον.
814 Κατατρόπωσις τῶν Βουλγάρων ὑπὸ Λέοντος Ε' παρὰ τὴν Μεσημβρίαν.
826 Κατάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
842 Ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων ἐπὶ Θεοδώρας.
867 Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ Φωτίου.
961 Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ.
971 Κατατρόπωσις τῶν Ῥωσο-βουλγάρων ὑπὸ Τσιμισκῆ.
979-1018 Πόλεμοι κατὰ Βουλγάρων Βασιλείου Βουλγαροκτόνου.
1096-1099 Πρώτη σταυροφορία.
1204 Ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Αί ἑλληνικαὶ χῶραι κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα.

1. Τὰ κράτη τῶν διαδόχων.—Τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων. Τὸ βασίλειον τῶν Σελευκιδῶν. Τὸ βασίλειον τῆς Μακεδονίας.
2. Ἡ Ἡπειρος καὶ ὁ Πύρρος.
3. Ἡ Ῥώμη ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι τῆς κατακτήσεως τῆς μέσης Ἰταλίας.
4. Ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Ἰταλίαν.
5. Ἐκστρατεία τοῦ Πύρρου εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα.
6. Ἡ μεσημβρινὴ Ἑλλὰς κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα.
7. Ἡ αἰτωλικὴ συμπολιτεία.
8. Ἡ Ἀχαϊκὴ συμπολιτεία.
9. Ἡ Σπάρτη. Σελ. 3—15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ῥώμης.

1. Αὐτὸς Καρχηδονικὸς πόλεμος.
2. Β'ος Καρχηδονικὸς πόλεμος.—Ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὴν Ἑλλάδα.—Φιλοποίμην.
3. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Φιλίππου τῆς Μακεδονίας.
4. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Ἀντιγόνου τῆς Συρίας.
5. Πόλεμος τῶν Ῥωμαίων κατὰ τοῦ Περσέως τῆς Μακεδονίας.
6. Ὑποδούλωσις τῆς Μακεδονίας.
7. Ὑποδούλωσις τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος.
8. Καταστροφὴ τῆς Καρχηδόνος. Σελ. 16—26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς ἐκτὸς τῆς κυρίως Ἑλλάδος.

1. Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν. 2. Ἐλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς τὴν Δύσιν.

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Ἡ ἐποχὴ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ τῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Ῥώμην. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

1. Κάτων—Γράκχοι. 2. Μάριος καὶ Σύλλας. 3. Πομπήιος καὶ Καίσαρ. 4. Ὀκταβιανὸς καὶ Ἀγτόνιος. 5. Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων. 6. Ὁ Αὐγουστος αὐτοκράτωρ καὶ οἱ ἐκ τοῦ οἴκου αὐτοῦ αὐτοκράτορες. 7. Οἱ Φλάβιοι. 8. Οἱ Ἀντωνίνοι. 9. Ἡ στρατιωτικὴ ἀναρχία καὶ αἱ βαρβαρικά ἐπιδρομαί.
Σελ. 30—39.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ἐχριστιανισμὸς καὶ ἡ ἐπικράτησις αὐτοῦ.

1. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία (ἢ θρησκεία πρὸ τοῦ Χριστοῦ, διάδοσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί) 2. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας (ὁ Κωνσταντῖνος μονοκράτωρ, ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ, κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου). 3. Οἱ διάδοχοι τοῦ Κωνσταντίνου καὶ ἡ ἀπέπειρα ἀναστηλώσεως τῆς εἰδωλολατρίας. 4. Ὅριστικὸς θρίαμβος τοῦ Χριστιανισμοῦ. Θεοδόσιος ὁ μέγας. 5. Ὅριστικὴ διαίρεσις τῆς αὐτοκρατορίας.—Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.
Σελ. 40—50

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ διαμόρφωσις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

1. Ὁ ἐξελληνισμὸς τοῦ ἀνατολικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους 2. Ὁ Ἰουστινιανός. 3. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ. 4. Ὁ Ἡράκλειος καὶ αἱ περσικοὶ πόλεμοι. 5. Οἱ Ἀραβες (ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ διδασκαλία του. Κατακτήσεις τῶν Ἀράβων). 6. Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἡρακλείου καὶ ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων. 7. Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Σελ. 51—61

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 8ου αἰῶνος.

1. Τὸ κράτος—ὁ αὐτοκράτωρ—ὁ πατριάρχης. 2. Τὰ γράμματα (ἡ παιδεία, ἡ λογοτεχνία). 3. Ἡ τέχνη (ἀρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική). 4. Ὁ ἰδιωτικὸς βίος (κατοικία, ἐνδυμασία, τροφή, ἥθη.)

Σελ. 62—90

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἡ ἀκμὴ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

1. Ἡ δυνάστεία τῶν Ἰσαύρων. 2. Ἡ μεταρρύθμισις. 3. Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν. 4. Οἱ ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ Βουλγάρων πόλεμοι. 5. Ἡ μακεδονικὴ δυναστεία. 6. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν καὶ Λέων ΣΤ' ὁ σοφός. 7. Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ πορφυρογέννητος καὶ Ῥωμανὸς Β'. 8. Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ Ἰωάννης Τσισκάης. 9. Βασίλειος Β' ὁ βουλγαροκτόνος. 10. Τὸ τέλος τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. 11. Τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Αὐτοκρατορίας. 12. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ.

Σελ. 91—120

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Παρακμή τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

1. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσσίωνα.
 2. Ἡ δυναστεία τῶν Λουκῶν καὶ οἱ Σελτζούκοι Τούρκοι.
 3. Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνός.
 4. Ἐπιδρομὴ τῶν Νορμανδῶν.
 5. Ἡ πρώτη σταυροφορία.
 6. Ἰωάννης καὶ Μανουὴλ οἱ Κομνηνοί.
 7. Ἡ δυναστεία τῶν Ἀγγέλων.
 8. Δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη σταυροφορία.
 9. Ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
- Σελ. 121—136
- Χρονολογικὸς πίναξ τῶν κυριωτέρων γεγονότων » 137—138

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
Γυμνασιάρχου τοῦ Θ' Γυμνασίου Ἀθηνῶν

ΠΛΗΡΕΣ ΣΥΣΤΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΝ

ΔΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Α' ΔΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τοῦ 3ου π. Χ. αἰῶνος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων διὰ τὴν β' τάξιν.

Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διὰ τὴν γ' τάξιν.

Β' ΔΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος διὰ τὴν α' τάξιν.

Ἱστορία Ἑλληνικὴ καὶ Ρωμαϊκὴ διὰ τὴν β' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας διὰ τὴν γ' τάξιν.

Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος (1453—1924) καὶ ἡ σύγχρονος τῆς Ἑλλης Ἑυρώπης διὰ τὴν δ' τάξιν.

Περιλήψεις τῆς Ἱστορίας εἰς 7 τεύχη δι' ἐκάστην τάξιν τοῦ Ἑλλ. Σχολείου καὶ Γυμνασίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Ἰουλίου 1928

Ἀριθ. Πρωτ. 20986

Πρὸς

τοὺς Ἐκδότας κ. κ. Ἰωάν. Δ. Κολλάρον καὶ Σίαν

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸ ἄρθρον 8 τοῦ Νόμου 3438 περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ τὴν ὑπ' ἀριθ. 2 14 Μαΐου 1928 πράξιν τῆς οἰκείας ἐπὶ τῆς ἀναθεωρήσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων ἐπιτροπῆς, ἐγκρίνομεν διὰ τὸ ἀπόσήμερον μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—1931 χρονικὸν διάστημα, τὸ ὑφ' ὑμῶν ἐκδοθὲν καὶ ὑπὸ Ἀντ. Ν. Χωροφᾶ συγγραφὴν διδακτικῶν βιβλίων ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνικὴ Ἱστορία ἀπὸ τοῦ 3ου αἰῶνος π. Χ. μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, διὰ τὴν Β' τάξιν τοῦ Ἑλλ. Σχολείου καὶ τὴν ἀντίστοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς Μ. Ἑκπαιδεύσεως» ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐν μελλούσῃ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου ἐπιφέρητε τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὑποδεικνυόμενας τροποποιήσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς

Θ. Νικολοῦδης

Ὁ Τμήματάρχης

Κ. Καμπέρης

Συνεπεία τῆς ὑπ' ἀριθ. 51739 τῆς 17 Σεπτεμβρίου 1926 πράξεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ τῶν Θρησκευμάτων ἀξάνεται ἡ τελικὴ τιμὴ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν σχολείων τῆς μέσης καὶ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως κατὰ 20% ἔφ' ὅσον ταῦτα μεταφέρονται ἐκ τῆς πόλεως, ἐν ᾗ ἐξεδόθησαν εἰς ἄλλας πόλεις.